HRVATSKI TJEDNIK

NAKLADA MATICE HRVATSKE

novine za kulturna i društvena pitanja

zagreb, 24. rujna 1971.
godina I.
broj 23.
cijena 2 dinara

USTAVNA DEFINICIJA HRVATSKE

Nedvojbeno najveći dio hrvatskog naroda gleda na sadašnje društveno-ekonomske i ustavno-političke promjene kao na nešto odlučujuće i prijelomno u razvojnoj sudbini Jugoslavije i samim tim i Hrvatske

PRIJEDLOG AMANDMANA I.

Čl. 1 SR Hrvatska nacionalna je država hrvatskog naroda.
Nacionalna suverenost – jedna, nedjeljiva, neotuđiva i nezastariva – u SR Hrvatskoj pripada hrvatskom narodu, a on je ostvaruje preko svojih zastupnika i neposrednim izrazima svoje volje.

Čl. 2 SR Hrvatska samoupravna je zajednica radnih ljudi predvođenih radničkom klasom.
Samoupravna prava radnih ljudi utemeljuju se u samoraspolaganju uvjetima, sredstvima i proizvodima vlastitog rada i političkoj vlasti radničke klase.
Samoupravna prava radnih ljudi nepovrediva su, neotuđiva i nezastariva.

Čl. 3 SR Hrvatska demokratski je sustav pravne jednakosti građana.
Građani SR Hrvatske jednaki su u pravima i dužnostima, bez obzira na nacionalitet, rasu, vjeroispovijest i uvjerenje.
Građanska prava u SR Hrvatskoj nepovrediva su, neotuđiva i nezastariva.

Čl. 4 Principi SR Hrvatske jesu: sloboda, socijalna pravda, ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo, solidarnost.

Čl. 5 Nacionalna himna SR Hrvatske jest: »Lijepa naša domovino«.
Službeni jezik u SR Hrvatskoj jest hrvatski.
Glavni grad SR Hrvatske je Zagreb.

Čl. 6 Hrvatski narod je svojom narodnooslobodilačkom borbom i socijalističkom revolucijom, a u borbenom jedinstvu sa Srbima u Hrvatskoj i pripadnicima drugih naroda koji žive s njim u zajedničkoj, hrvatskoj domovini, te s ostalim jugoslavenskim narodima, izvojevao pravo na samoodređenje, uključujući i pravo na otcjepljenje, i utemeljio svoju nacionalnu državu, koja je nastavak stoljetnog državno-pravnog kontinuiteta hrvatske države i domovine. Polazeći od svoga prava na samoodređenje, uključujući i pravo na otcjepljenje, hrvatski narod se dragovoljno, a radi svoje nacionalne neovisnosti, izgradnje socijalističkog društva i svestranog nacionalnog razvoja, udružio s ostalim narodima u Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju.

OBRAZLOŽENJE

Ustavna definicija SR Hrvatske mora, prema tome, uvažiti ono što je u prethodnim načelnim ogledima bilo dokazano:

1) jedinstveni suverenitet hrvatskog naroda;
2) suverenitet naroda i vlast radničke klase;
3) samoupravljačku bît socijalističkog sistema i imperativ političke vlasti;
4) demokratska prava jednakih građana.

Političkim rutinerima – kojima, vidjeli smo po aprioristučkoj presudi druga Z. Tomca (»Vjesnik«, 16. o. mj.), ne manjka ni cinizma, ni uobraženosti, a ni smisla za poticanje međunacionalnih sukoba u ime birokratske arbitraže – rad na hrvatskom ustavu jedan je od mnogih tekućih zadataka.

No, za hrvatsku javnost, bar za njezin nedvojbeno najveći dio, to nije tako. I hrvatski narod, a pouzdano i pripadnici naroda koji s njim žive zajedno u hrvatskoj domovini, u svome masovnom raspoloženju; i radni ljudi predvođeni radničkom klasom, koja je **najteže** pogođena birokratističko-centralističkim etatizmom i koja **i danas,** još uvijek, najteže snosi sve nedaće našeg mukotrpnog razvoja, u svome klasnom interesu i svijesti; konačno, sama kulturna javnost naše domovine – svi oni, dakle, gledaju na društveno-ekonomske i ustavno-političke promjene kao na nešto odlučujuće, kapitalno i prijelomno u razvojnoj sudbini Jugoslavije i samim tim Hrvatske.

Razlog je sasvim očit: reforma Jugoslavije u socijalno-ekonomskom i ustavno-političkom smislu historijska je odluka o definitivnoj likvidaciji birokratističko-centralističkog etatizma, koji je imao tendenciju da resorbira socijalističku revoluciju u kruti i rigorozni birokratistički sustav: i odluka o izgradnji socijalističkog društva u globalni sustav samoupravljačke demokracije, jer je on jedini kadar vratiti onim zasadama jugoslavenskog zajedništva i individualne nacionalne samosvojnosti koji su bili u temelju NOB-a i socijalističke revolucije i njihovih tečevina. Upravo je ova samoupravljačka alternativa socijalističkog razvoja osigurala ne samo mogućnost preobražaja jugoslavenske zajednice, a time i perspektivu hrvatske slobode, nego je u njoj sadržana i ona posebna autentičnost njihova revolucionarnog progresa. Jer etatizam, i u svome pozitivnom i u svome negativnom rezultatu, zapravo je jedna opća forma konstituiranja društveno-političkog sustava u svim revolucijama danas, i stoga, po njemu naša zemlja ne bi značila ništa novo u svjetskom socijalističkom kretanju.

Što se tiče same SR Hrvatske, odluka o likvidaciji birokratističko-centralističkog etatizma otvara sasvim nove mogućnosti i šire perspektive. Najprije, recimo da ova likvidacija, u odnosu prema SR Hrvatskoj, podrazumijeva pozitivno dovršenje dugotrajne njezine političke borbe, praćene sve do danas ne samo snažnim otporima u njoj i izvan nje nego i velikim nerazumijevanjem. A ova borba za radikalizaciju socijalističke revolucije u SR Hrvatskoj nadovezuje se, u stvari, na jednu, također dugu i vitalnu revolucionarnu tradiciju hrvatskog naroda – na njegovu predratnu lijevu orijentaciju, izraslu na njegovom tradicionalno idealističkom mentalitetu i dubokoj privrženosti pravdi i slobodi, zbog čega je on bio, i prije rata i u tijeku rata, borbeno revolucionarno žarište socijalističke revolucije.

(Nastavak na 3. stranici)

DOBRO NAM DOŠEL PRIJATEL

Poštovani druže urednice,

U »Hrvatskom tjedniku« broj 17. od 13. kolovoza 1971. godine na stranama 22. i 23. u rubrici »Osvrti« objavljen je članak D. Šoraka pod naslovom »Dostojno uspomeni na Satchma«.

Članovi naše zadruge »Budućnost« u Mariji Bistrici, pročitali su taj lijepi članak i bili doista oduševljeni načinom, kako je pisac D. Šorak ocijenio prvu jugoslavensku komemorativnu glazbenu večer posvećenu preminulom Louisu Armstrongu — Satchmu, koja je održana 31. srpnja u okviru naših već tradicionalnih Zagorskih večeri.

Treba napomenuti da se ove glazbene manifestacije odvijaju voljom našega kolektiva, a pod pokroviteljstvom »Večernjeg lista«, te je to ujedno i jedina stalna glazbena tribina u Hrvatskoj.

U istom članku potkrala se pogreška, koju ovim putem želimo ispraviti. Naime, D. Šorak je napisao slijedeće: »a u okviru Zagorskih večeri, čiji je idejni začetnik agilni mjesni kapelan Željko Kasal«, Nama je žao što D. Šorak nije provjerio tu informaciju, pa bi doznao da je u stvari idejni začetnik, a i stalni rukovodilac ovih lijepih Zagorskih večeri, koje tu u srcu Hrvatskog zagorja, u ovom malom mjestu, za njene stanovnike, a i za posjetioce znače mnogo, u stvari poznati hrvatski novinar i hrvatski pjesnik Marino Zurl. Marino Zurl doista agilno provodi tu svoju plemenitu misiju među nama Bistričancima, a da do sada nije primio ni dinara honorara. Eto, samo to smo željeli istači i molimo vas nemojte se zbog toga ljutiti. Svaka naša priredba zove se »Dobro nam došel prijatel«, pa stoga i očekujemo da će i drug D. Šorak u buduće dolaziti ovdje u Mariju Bistricu i da ćemo uvijek za njega, a i za cijelu vašu redakciju potvrditi naš lijepi zagorski, hrvatski pozdrav: Dobro nam došel prijatel!

S poštovanjem

Franjo Čukman,
predsjednik Upravnog odbora Zagorskih večeri

NAPAD NA PROSVJETNE RADNIKE U MIKLEUŠU

Dana 25. kolovoza 1971. godine zbio se u Osnovnoj školi Mikleuš, općina Podravska Slatina, veoma začuđujući slučaj koji je uzbudio duhove prosvjetnih radnika.

Nastavnik škole Mikleuš, Đurađ Tatalović, nakon što je došao iz gostionice, grubo je napao dvojicu prisutnih nastavnika, nazivajući ih šovinistima. Uzvikivao je da nijedan iz Matice hrvatske neće više raditi u školi i da je njemu dosta ustaša. Ovo nije prvi put da isti nastavnik, namjerno i bez osnove, vrijeđa pojedine članove kolektiva Osnovne škole Mikleuš. Pored toga, on blati i napada Maticu hrvatsku, našu najstariju kulturnu instituciju, našu nacionalnu svetinju. Za Tatalović Đurađa postoje dokazi o nizu nehumanih postupaka i grubih napada na pojedine članove u kolektivu, na radnom mjestu. On nastoji svim sredstvima eliminirati određene nastavnike, a pri tom se služi smišljenim insinuacijama i klevetama. Unaprijed je, po tko zna koji put, nagovijestio nekim nastavnicima da više neće raditi u školi. Među unaprijed »osuđenim« nastavnicima nalazi se i direktor ove škole. Sad se još pitamo tko će provesti ovu tragikomičnu odluku!?

Da ne bi slučajno promašio metu i da bi do kraja proveo svoju ideju, Tatalović je pozvao neke funkcionare iz Podravske Slatine i prikazao im događaje u školi u lažnom svjetlu, jer on računa da će na takav način postići svoje ciljeve. U kolektivu Tatalović ima i rodbinske veze, pa je siguran da jedan dio kolektiva stoji čvrsto iza njega, a neki se pitaju da li na slične bodove računa i kod onih koje je pozvao da »srede situaciju«. Pojedini organi upravljanja nisu važni za njega (Upravni odbor), jer — tko može i pomisliti da baš Tatalović ne određuje tko će raditi dalje u školi?! Prosvjetni savjetnik je, prema onome što je nastavnik Đurađ izložio, odmah »obavijestio« školu da ne održava nikakve sastanke dok on ne javi i ne dovede na sastanak organa upravljanja određene pozvane drugove. Pitamo se, da li se može dogoditi čudo, pa da zbilja napadnuti nastavnici plate ceh umjesto napadača. Međutim, čudo ne bi ni bilo čudo, ako se postavi pitanje kako se dosad postupalo i tko je odobravao i prekriženih ruku promatrao slične neviđene postupke!

Molimo Vas da ovo objavite u interesu pravde i kako se ovakvi nemili događaji ne bi više ponovili.

Nikola Karlić,
direktor škole Mikleuš

REGIONALNI NAZIVI NISU UDOMAĆENI KOD HRVATA

Vrativši se s putovanja, naišao sam među »Pismima čitatelja« u HT od 13. kolovoza 1971. br. 17, na članak sarajevskoga kolege doc. dra Ž. Puratića »Zašto moji prijatelji prosvjeduju«. Ne odgovaram ovdje prvenstveno zato što bih smatrao da Puratić sigurno i na mene misli kad govori o onima koji prosvjeduju, niti zato što i mene spominje u članku. Meni je u prvom redu stalo do konteksta Puratićeva članka i do konteksta u kojem sam ja, doista jedamput pismeno izrazio Puratiću svoje negodovanje zbog prečeste i ne uvijek opravdane upotrebe lokalnih i regionalnih oznaka **dubrovački, dalmatinski,** pa uopćenih **naš, stari** itd. umjesto jedino ispravnoga — **hrvatski** (pisac, pjesnik, jezik i dr.). Puratić dobro zna da ja mislim na njegove novije i neke starije radove. Nemam razloga ne vjerovati mu da i on, kao svaki Hrvat, kad kaže **dubrovačka, dalmatinska** itd. književnost podrazumijeva — hrvatsku književnost. Ali ne mogu prihvatiti moguće zaključke iz Puratićeva izlaganja. On na jednom mjestu kaže: »Odavna je kod Hrvata udomaćen termin dubrovačko-dalmatinska književnost, dubrovačka i dalmatinska književnost. (. . .) (Vidjeti napr. studiju Vladimira Vratovića. Horacije u **dubrovačkom** pjesništvu 18. i 19. stoljeća. Rad JAZU 357, god. 1971., Zagreb). **Iz toga bi slijedilo:** kako su ti termini odavna udomaćeni, a upotrebljava ih i V. god. 1971, zašto bi bili toliko zazorni!

Ponajprije, apodiktička tvrdnja da su ti termini kod Hrvata odavna udomaćeni, tvrdnja ovako paušalno bačena, ne odgovara činjeničnom stanju. Zatim, kad ja kažem **dubrovački,** onda to ne činim umjesto pridjeva **hrvatski,** nego umjesto genitiva **Dubrovnika.** Tako bih postupio i sa zagrebačkim, šibenskim, splitskim, kad god bih pisao o pjesnicima koji su se rodili i stvarali u Zagrebu, Šibeniku, Splitu. Dakle, Dubrovnik i Dalmacija, dubrovački i dalmatinski nisu kategorije koje bi kao samostalne vrijednosti bile odvojene ili suprotstavljene pojmovima Hrvatska i hrvatski, ali ni pojmovima Italija i talijanski, Mađarska i mađarski itd.

No tu i jest ona temeljna razlika između nas i većine predstavnika beogradske škole — tako je Puratić zove — kojima je predvodnik prof. Pantić. Jer za Pantića i njegove Dubrovnik, je i naš, i stari, i jugoslavenski, i renesansni, i barokni itd., samo nije — hrvatski. Ili bolje: samo da ne bude hrvatski! Takva gledišta Pantićevaca Puratić zove opsesijom (s čime se slažem), ali onda dodaje: »S druge strane neobično cijenim istraživački i drugi znanstveni rad nekih profesora, npr. Miroslava Pantića i drugih«. Ma koliko ja Pantićevu izvanrednu informiranost o hrvatskoj starijoj književnosti, poglavito dubrovačkoj, i zamjernu plodnost u objavljivanju vjerojatno ne cijenim manje od Ž. Puratića, ipak se, upravo zbog toga, neprestano i s indignacijom pitam: čemu taj rad smjera? Pantićevi prethodnici, on sam i njegovi istomišljenici u istoj i srodnim strukama ne samo što prešućuju, kad god im odgovara, bjelodane činjenice ili njihovu znanstvenu interpretaciju, svjesno i samovoljno okrnjujući time integritet hrvatske kulturne baštine, nego katkada čak i naslove iskrivljuju.

Neumjesnima smatram Puratićeve konstatacije — koje mogu zazvučati kao samoobrana — da je G. Novak svojoj knjizi (objavljena je 1944) dao naslov »Prošlost Dalmacije« (umjesto . . . Južne Hrvatske«), da je M. Deanović u svom radu (obj. 1934) o talijanskom utjecaju na staru književnost upotrijebio izraz **jugoslavenska** umjesto **hrvatska** književnost, a nitko mu nije prigovorio, i pitanje zašto Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti ne izmijeni naslov u Hrvatska akademija . . . Ni po sadržaju ni po povijesnim okolnostima nisu ta tri naslova međusobno na istoj razini, a niti se, bar ne svi, poklapaju s pantićevskim kvalifikativom **dubrovački, dalmatinski i jugoslavenski.** Ali pogotovo nemaju nikakve veze s istim ili sličnim pridjevima kako ih ja upotrebljavam i shvaćam.

Vladimir Vratović
Zagreb

PRIDRAGA TRAŽI ZAŠTITU

U »Hrvatskom tjedniku« broj 20. od 3. rujna 1971. godine, na strani 8. i 9. objavljeni su članci JOZE VRKIĆA i BRUNE BUŠIĆA pod naslovom: »Od Nina do Karina« i »Pridraga traži zaštitu«. Članci su objavljeni u povodu zbora kod samostana Sv. Paškvala u Karinu i događaja koji su se odigrali za vrijeme zbora.

Jozo Vrkić i Bruno Bušić jednodušno u svojim člancima osuđuju »neljudske« i »barbarske« postupke službenika javne sigurnosti Benkovca i Obrovca, koji su se fizički obračunavali sa nekolicinom građana.

Međutim, oni su u ovaj nemili događaj umiješali i mene te pripisali mi da sam »naoružan palicom i već unaprijed pripremljen« učestvovao u fizičkom obračunavanju s nekolicinom građana. Ne znam zbog čega su drugovi J. Vrkić i B. Bušić umiješali moje ime, kad nisam bio prisutan na mjestu gdje se odigravao fizički obračun. Zar oni ako su željeli istinu nisu mogli ili nisu htjeli da do nje dođu i da čitaocima »Hrvatskog tjednika« prikažu pravi tok događaja?

Gdje sam bio i šta sam radio u Karinu, za vrijeme fizičkog obračunavanja između organa javne sigurnosti i nekolicine građana, postoje moje službene izjave kod nadležnih organa javne sigurnosti Splita i Zagreba, i želim da se cijeli događaj detaljno ispita i krivci budu kažnjeni. Međutim, ne mogu kao aktivni starješina JNA i građanin SFRJ da se sa čuđenjem ne pitam zbog čega su mi obojica autora pripisali prisustvo događaju kao i samo sudjelovanje u fizičkom obračunu, kad sam u to vrijeme (između 11 i 15 sati) bio na plaži u Karinu, što mogu da potvrde:

KURJAK dr ASIM, KURJAK dr LUDMILA, RUDAN PETAR, RUDAN STANA, BASTAJIĆ MILADIN, BASTAJIĆ MARIJA, GVOZDEN IZTOK, MARKOV VIKTOR, BUČAN VASO i još nekoliko ljudi koji su bili prisutni, kojima ne znam podatke.

Poslije ručka otišao sam na mjesto gdje se održavao zbor i nije bilo nikakvih obračunavanja niti incidenata. To mogu da potvrde, Kurjak dr Asim, Bučan Vaso, Alavanja Jovo, Bastajić Miladin i Gvozden Iztok, koji su bili sa mnom, kao i organi javne sigurnosti koji su tu bili prisutni. Poslije kraćeg zadržavanja, otišao sam na mjesto gdje je ĐURO KUKAVICA točio piće i ovdje se zadržao vrlo kratko vrijeme, a zatim sam otišao u gostionicu ZUPČIĆ ANTE, gdje sam ostao do pred večer sa drugovima: Vukojević Nikicom, braća Šijan, Budimlija Milan i još nekolicina drugih gostiju. Ovdje također nije bilo nikakvog fizičkog obračunavanja.

Nakon svega toga pitam se otkuda drugovima J. Vrkiću i B. Bušiću podaci da sam »tukao goloruk narod i djecu« i da sam tom prilikom bio »toliko drzak i bezobrazan da sam pored ostalih uvreda na račun Hrvata govorio da su stanovnici Pridrage gamad koju treba poubijati, da ću dovesti puk vojske iz Knina i sve pobiti, i da su svi ustaše?« Zar sam ja, koji sam već oko 30 godina aktivni starješina JNA koji odgajam naše mlade generacije, po svom zvanju radnim na širenju i jačanju bratstva i jedinstva, mogao tako nešto da činim? Zar bih, ako sam takav kakvog su me oni prikazali, mogao da budem tolike godine aktivni starješina JNA, i da iz godine u godinu odgajam mlade ljude? Zar oni nisu mogli da dođu do potpunih podataka o meni, budući da gradim vikendicu u Karinu od 1966. godine i svi me mještani poznaju. Da su bilo koga pitali ne bih ja bio »neki Bučan Milan navodno kapetan I klase iz Zagreba« već ono što jesam zastavnik JNA Bučan Milan iz Zagreba.

Bušić se poziva na izvještaj mjesne zajednice sela Pridrage, a ja se pozivam na sve one ljude koji su tog dana bili sa mnom i na mještane koji me poznaju, da kažu da li je istina ono što mi oni pripisuju ili ne. Tko god je pročitao članak Vrkića, mogao je da vidi da se moje ime u izjavama mještana sela Pridrage ne spominje. Zašto onda J. Vrkić pokušava da u sve to uvuče mene kao i ostale mirne građane, koji smo gradeći vikendice na ovom području postali ne samo građani Karina već i prijatelji sa starosjediocima sela Pridrage i Karina?

Ovim pismom želim da čitaocima »Hrvatskog tjednika« ukratko iznesem ono što je vezano za mene, onako kako je bilo a ne onako kako piše u objavljenim člancima, te da skinem sa sebe nanijete uvrede i klevete.

Vjerujem da će službena istraga utvrditi pravu istinu i demantirati navode druga Joze Vrkića i Brune Bušića.

Zastavnik JNA
Milan Bučan
V. P. 3678 Zagreb

Sudeći prema Izvještaju Mjesne zajednice iz Pridrage, koji je upućen Republičkom sekretarijatu za unutrašnje poslove SR Hrvatske, postoje svjedoci koji tvrde da je zastavnik JNA Milan Bučan bio neposredni sudionik nemilih događaja u Karinu. Kakav je on odgojitelj mladih ljudi, najbolje se vidi po tomu što o neljudskim postupcima milicionara piše pod navodnicima. Uostalom, njegova navodnog svjedoka Jovu Alavanju Pridražani optužuju da ih je batinao.

Bruno Bušić

PREDSTAVKA ODVJETNIČKOG ZBORA ZAGREBA

Upravni odbor Odvjetničkog zbora grada Zagreba na svojoj sjednici održanoj 20. IX. 1971. potaknut inzistiranjem svoga članstva, a i u nastojanju da ispuni svoj zadatak obrane osnovnih ljudskih prava, zaključio je uputiti Republičkom sekretarijatu za unutrašnje poslove i Javnom tužilaštvu Hrvatske ovu predstavku:

Na osnovu podataka priopćenih u sredstvima javnog informiranja o događajima u Karinu dana 2. VIII. 1971, dobiva se dojam, da je nerazumnost u tretiranju pojedinih društvenih kretanja poprimila zapanjujuće oblike. Dovedene su u pitanje višestruke vrednote, što svakako iziskuje posebnu pažnju. Zato je svako odlaganje rješenja i razjašnjenja tog slučaja tim nepovoljnije, ako se prepusti vremenu da ono »smiri« situaciju.

Naše je samoupravljačko društvo naviklo i upravo mu je imanentno suočavati se otvoreno sa svim problemima, pa stoga plediramo da se

— u čitavom tom slučaju ubrza istraga,

— temeljito utvrde sve okolnosti, te

— primjenom odgovarajućih sankcija zaštite ugrožena pravna dobra.

UPRAVNI ODBOR
ODVJETNIČKI ZBOR GRADA ZAGREBA

»ČEMU HRVATSKO IME?«

Otkad sam dobio HT br. 19, do danas svakim danom pročitam gore navedeni člančić koji je potpisao Ivan N. Perunić, »intelektualac« iz Vukovara. Puno mu hvala na njemu, jer mi, hrvatski neintelektualci, do danas nismo znali da intelektualci mogu napisati tako nešto glupo. Kao plaća neka mu i dalje bude: hvala!, jer po našoj — svaka se škola plaća, a za njega i ovo je puno.

Radnik iz Mesihovine kod Duvna, Stipe Petrović

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel 39-393.

Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić

Stalni suradnici: Stjepan Babić, Bruno Bušić, Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Franjo Marinković, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Krunoslav Suto, Vladimir Vuković

Glavni urednik: Vlado Gotovac

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Marija Funes

Tehnički urednik: Drago Cvrljak

Fotografija: Ranko Karabelj

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolić (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Cuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivan Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Šegedin, Serif Sehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švageli (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman, Jelena Usković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Vice Vukov, Franjo Zenko, Igor Zidić, Bože V. Žigo.

Stranke se primaju srijedom i petkom od 10 do 12 sati

Rukopisi se ne vraćaju

Novine izlaze svakog petka

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.

Pretplata: godišnja 104,00 d, polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko

Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM, USA godišnja 14$; polugodišnja 7$

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)

Devizne doznake uplatiti u korist računa Kreditna banka Zagreb 301-620-1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)

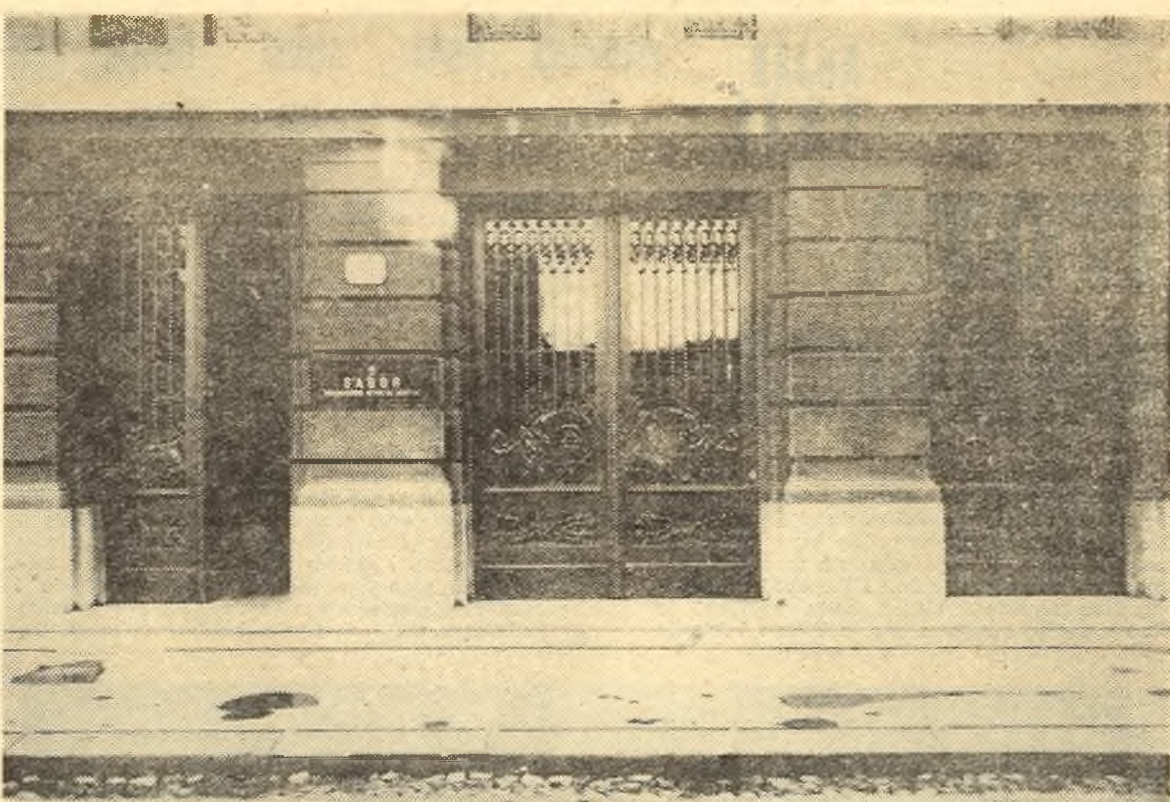
Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d, polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d, 1 cm² 25 d

Poštarina plaćena u gotovu

HRVATSKI USTAV (III)

USTAVNA DEFINICIJA HRVATSKE

Ova borba za radikalizaciju socijalističke revolucije u SR Hrvatskoj nadovezuje se, u stvari, na jednu, također dugu i vitalnu revolucionarnu tradiciju hrvatskog naroda — na njegovu predratnu lijevu orijentaciju, izraslu na njegovom tradicionalno idealističkom mentalitetu i dubokoj privrženosti pravdi i slobodi, zbog čega je on i bio borbeno žarište socijalističke revolucije.

(Nastavak sa 1. stranice)

Toj zbiljski revolucionarnoj, tj. izrazito antibirokratističkoj tradiciji i orijentaciji hrvatskog naroda, treba pridružiti njegovu čvrstu odlučnost da ne dopusti trijumf, tj. ovjekovječenje centralističkog sustava Jugoslavije, koji je, bez obzira na motive i principe, uvijek poguban i za hrvatski narod, a tako i za druge jugoslavenske narode jer neizbježno sadrži tendenciju prema hegemonizmu. U tom smislu suvremena borba hrvatskog naroda, s njegovim SK na čelu, za anticentralistički preobražaj federacije na temeljima zbiljske ravnopravnosti, tj. nacionalne državnosti, produžuje, na drugim klasnim osnovama, programskim načelima i praktično-političkim ostvarenjima, one pozitivne tendencije borbe hrvatskog buržujskog nacionalnog pokreta kojem je Stjepan Radić dao odrednice, pravac i program, protiv monarhističkog centralizma velikosrpske kraljevine.

Esencijalno značenje hrvatskog ustava

Zasluga je SKH što je tradicionalnu, radikalno lijevu orijentaciju hrvatskog naroda konkretizirao u današnjim uvjetima u veliki program: socijalna emancipacija radničke klase na samoupravnim temeljima i što je tradicionalnu radikalnu privrženost hrvatskog naroda vlastitoj slobodi i invidualnoj samosvojnosti pretvorio danas u veliki zadatak: reforma federacije na temeljima nacionalne državnosti, a zatim ih učinio nepovredivom osnovom revolucionarne platforme hrvatskog naroda i pripadnika drugih naroda koji žive zajedno s njim u SR Hrvatskoj.

To je ona osnova i spoznaja što su borbu hrvatskog naroda, a i ostalih jugoslavenskih naroda, pretvorili u nešto sudbonosno: za Hrvatsku, za Jugoslaviju i za suvremeni svjetski socijalistički pokret. Bez **revolucionarne** platforme socijalne emancipacije radničke klase i bez **demokratske** platforme nacionalne emancipacije tlačenih naroda kao strategijskih komponenti jedinstvenog procesa promjene svijeta, života i čovjeka, suvremeni socijalizam, s obzirom na moru staljinizma i neostaljinizma, ne bi mogao vratiti svoj ljudski lik i rehabilitirati svoje dostojanstvo, svoje značenje i svoju istinu.

S obzirom na te dimenzije, hrvatski ustav ima esencijalno značenje. A onda se i ustavnoj definiciji SRH, kako ju inicira Nacrt amandmana, mora pristupiti na sasvim ozbiljan i odgovorn način, a prije svega sa sviješću da već u njoj mora doći do izražaja sva dubina i vrijednosti principijelne i praktične promjene, koja određuje i sudbinu suvremenog socijalizma, i sudbinu Jugoslavije, i sudbinu naše SR Hrvatske.

Tri bitna određenja

Polazeći dakle od toga, SR Hrvatska se definira sa tri bitna ustavna određenja:

SR Hrvatska nacionalna je država hrvatskog naroda;
SR Hrvatska jest samoupravna zajednica radnih ljudi predvođenih radničkom klasom;

SR Hrvatska demokratski je sustav pravne jednakosti građana.

Nacrt, dakle, mora najprije nedvojbeno i izričito utvrditi suverenitet hrvatskog naroda i, po njemu, njegove nacionalne države. Bez toga se ne bi moglo govoriti o primjeni prava na samoodređenje, uključujući i pravo na otcjepljenje, a ustavno-pravna kategorija koja to jasno izražava jest nacionalna ili hrvatska država. To se jednostavno vidi i po obilježjima suvereniteta (imenu, grbu, glavnom gradu, himni, zastavi itd.). Iz toga slijedi nužnost da se, sukladno, izraze dva prava hrvatskog naroda: **konstituantno**, tj. revolucionarno pravo, koje se korijeni u NOB-u i socijalističkoj revoluciji i aktivnom hrvatskom sudjelovanju u njoj, u borbenom jedinstvu sa svima drugima; a i njegovo **historijsko** pravo, koje se utemeljuje u stoljetnom — i s realnog i sa spoznajnog gledišta — državno-pravnom kontinuitetu hrvatske državnosti. Uprvo zato što postoje tendencije, a i praktična iskustva, da se oba ova prava zakidaju i negiraju, Nacrt mora tomu posvetiti posebnu pažnju u pogledu odredbe i provedbe.

U tom pogledu valja pozdraviti utemeljenje hrvatskog suvereniteta primjenom principa **proporcionaliteta** u ustanovi političkog zastupstva. Razumije se, on se treba primijeniti **samo u pogledu vodećih političkih i državnih položaja, ustanova i faktora**. Tako bi jednostavnim demokratskim načelom bilo učinjeno izlišnim svako prebrojavanje i sve nategе, a osigurao bi se i postigao dignitet hrvatske političke volje i stekla potrebna unutrašnja ravnoteža hrvatske države.

Primjenom ovog principa omogućilo bi se ustavno jamstvo političkog statusa pripadnika drugih naroda u SR Hrvatskoj. Ona bi, pouzdano, odredila jedan ustavno-politički standard njihovog političkog statusa, s obzirom na bitne državne odluke, a njegova povreda bila bi protuustavna.

Samoupravljanje kao društveno-politički i pravno-organizacijski princip efektivne predominacije radničke klase ustavna je odredba SR Hrvatske u modernom smislu, u smislu socijalne republike radnog čovjeka. Po njemu se, zapravo, osigurava socijalistički progres i revolucionarna solidarnost SR Hrvatske. Konzekvencije su jasne: ustavno se potvrđuje antibirokratizam kao revolucionarna platforma hrvatskog naroda i njegove radničke klase, kojoj je krajnji a i uzvišeni cilj ukidanje eksploatacije; stvaraju se pretpostavke, a i konkretni uvjeti, za praktičnu provedbu revolucionarne ideje »države koja to više nije«, time što se hrvatska država strukturalno izgrađuje na principu društvene samoorganizacije udruženog rada.

Ustavno bi se to moralo izraziti kako na **socijalnom** planu — u principima i uvjetima klasne organizacije radništva, koji jamče njegove emancipatorske mogućnosti, volju i rezultate, a tako i na **političkom** planu — u principima i uvjetima državne organizacije, koji podržavaju njegovu nedvojbenu prevlast u njoj (ustavni princip reprezentativne predominacije radništva). Jer se zbilja ne može, a i ne smije, dovoditi u sumnju revolucionarna kvaliteta emancipatorske funkcije radništva u suvremenom društvu uopće, a u socijalističkom demokratskom posebno.

Konačno, ustavna odredba SR Hrvatske mora izraziti i modernitet demokratske ideje osobnih sloboda i prava. A on se nipošto ne smije shvatiti kao, u biti, formalistički koncept građanske demokracije, iza paravana koje se zbiljski ostvaruje suverena vlast kapitala. Još manje bi on smio zapasti u iluzionističke i, jednako, formalističke zamke etatističkog kolektivizma, zasnovanog na prisili i birokratističkoj svevlasti.

Demokratsko ostvarivanje hrvatskog suvereniteta

SRH mora se ustavno odrediti demokratskom republikom, jer time hrvatska država priznaje i jamči moderna građanska prava, i to u striktnom smislu, čime bi se konačno osigurao put k izlazu iz balkanskog voluntarističkog vidokruga, u kojem se uvijek opasno oslobađa naboj samovolje. Odrediti i garantirati demokratska građanska prava, i to u modernom smislu bilo bi pozitivan znak da političke vodeće snage SRH shvaćaju da SR Hrvatsku moraju oslobodoti voluntarističke psihologije vladajućih, jer naša zemlja to zaslužuje i svojom borbom, i svojom patnjom, i svojom kulturom, i svojim idealima.

Modernitet demokratske ideje nuždan je SR Hrvatskoj i zbog toga što je ona nacionalno nehomogena zajednica, u kojoj se križaju različiti nacionaliteti, njihova historijska, politička i kulturna iskustva. Princip demokratske ravnopravnosti u socijalnom, političkom i duhovnom smislu mora biti sam njezin temelj i duh. On se ni u čemu ne smije suprotstaviti integralnom hrvatskom suverenitetu, jer je ovaj temeljni preduvjet hrvatskog zajedništva. A onaj tko ga ne priznaje ili ga povređuje, taj postupa protuustavno. Ali, hrvatski se suverenitet, sa svoje strane, ne smije ostvarivati autoritarno, nego demokratski.

Zalaganje za demokratsku ravnopravnost u hrvatskoj historijskoj i političkoj zajednici kao ustavnu odredbu SRH, proistječe iz revolucionarne solidarnosti, demokratske volje i moralnog digniteta hrvatskog naroda, njegovog suvremenog socijalističkog progresa, kojemu prednjači SKH. Zato je svaki građanin SRH, bez obzira na nacionalitet, jednak u pravima i dužnostima.

Princip hrvatske socijalističke nacionalne integracije

Ovakva trojna ustavna odredba SRH pokazuje da ona u sebi sadrži elemente revolucionarne socijalističke državnosti, u smislu resorpcije političke represije na temeljima društvene samoorganizacije neposrednih proizvođača. Ali iz toga nipošto ne treba izvući zaključak da je hrvatska država lišena svakog državnog obilježja u klasičnom smislu jer bi to značilo zagovarati čistu anarhističku tezu. Klasična jezgra državnosti ostaje ne samo zbog organizacijskih momenata, nego zbog činjenice da još uvijek postoji klasno-socijalna struktura društva. Ono što je bitno novo i što treba razvijati, to je samoupravna orijentacija društva i reorganizacija državnog elementa u funkciju njezine zaštite i ostvarenja.

Ustavne odredbe moraju zagovarati i osiguravati jedinstvo društvenog, političkog i pravnog sistema — naravno u onoj mjeri u kojoj je to povjereno republikama, i u onom interesu bez očuvanja kojega nema SRH kao jedinstvene zajednice hrvatskog narodnog života.

Zato se u njima mora točno precizirati taj princip hrvatske **socijalističke nacionalne** integracije, kao i uvjeti i elementi ustavno-političke discipline koji iz njega proistječu. Široki razmah samoupravnog organiziranja na svim razinama i s mnogobrojnim interesima a posebno razvoj općina u njihovim demokratskim pravima samoodlučivanja koji bi vodili negiranju, razaranju i rasapu hrvatskog nacionalnog jedinstva i zajedništva, bili bi protuustavna stvar. Ustavne odredbe ne smiju stoga takvom ekonomskom, socijalnom i političkom djelovanju dati legalnu osnovu niti pravnu legitimaciju.

Na kraju, nacrt Amandmana I., koji je fundamentalan jer daje prijedlog kakva treba biti suvremena hrvatska socijalistička država, sadrži krupne nedostatke, za koje smo vjerovali da potječu iz zbrke pojmova i neupućenosti u principe moderne političke znanosti i ustavne teorije. No sada se tome, nakon prvih, brzopletih, prijetećih i apriorističkih etiketiranja, a oni su osim toga i pokazatelj posebnih shvaćanja demokracije u nas i demokratskog karaktera javne rasprave o Nacrtu amandmana, može pridružiti i neostaljinistički, birokratistički mentalitet, koji je, u principu, protiv svake demokratske slobode mišljenja i koji se, koristeći se svojim političkim položajem, nameće za besprizivnog i patentiranog kvalifikatora ne samo istine, nego svakog pojedinog stava, mjere i poteza.

No, vrijeme zastrašivanja je prošlo, i ne treba se osvrtati na te recidive staljinizma, kojega su vrela, principi, metode i posljedice upravo nama, tijekom prošlih 25 godina, dobro znani i protiv kojih se ovdje, a i u drugih jugoslavenskih naroda, i razvio emancipatorski pokret revolucionarno-demokratskog progresa. Zato vjerujemo da hrvatska javnost nedvojbeno podržava prijedlog da se Amandmanom I. izričito osigura nacionalni dignitet hrvatskog naroda i socijalistički samoupravni princip hrvatske državnosti, što je za nju jedna te ista stvar.

Bez toga Nacrt amandmana za Ustav SRH ne bi stvarno i do kraja bio finale jedne velike borbe i još veće nade.

(Slijedeći nastavak: Nacionalni kongres socijalističkih snaga)

RUJAN 1971	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	13	14	15	16	17	18	19

TITOVA ZDRAVICA

Intoniranje obiju himni — »Hej Slaveni« i »Lijepe naše« — na zagrebačkom zrakoplovnom pristaništu dalo je svečan i služben karakter dočeku predsjednika Tita prigodom njegova prvog boravka u SR Hrvatskoj nakon usvajanja ustavnih amandmana i ponovnog izbora za Predsjednika Republike. Međutim, tijekom narednih tjedan dana protokol je popuštao u svojoj strogosti, jer je Titovo kretanje po raznim mjestima koja dugo nije posjećivao izazvalo spontano oduševljenje naroda, koji u izravnom dodiru sa svojim Predsjednikom (a on također ne mari mnogo za protokol kad je u prilici razgovarati s radnim ljudima) nije propustio priliku da mu iskaže radost što ga vidi u svojoj sredini. Tako se Titov boravak u Hrvatskoj pretvorio u spontani, srdačni i otvoreni dijalog između njega i naroda, dijalog koji je morao odjeknuti ne samo u srcima i ušima izravnih sudionika, nego i šire jugoslavenske javnosti.

U vrijeme razmatranja, a osobito nakon usvajanja ustavnih amandmana — za koje je Tito ne samo dao inicijativu, nego je pružio i svoju odsudnu podršku u časovima snažnih otpora — iz određenih sredina i još određenijih pobuda lansirana je u svijet izopačena i gotovo monstruozna slika o Hrvatskoj zahvaćenoj navodnom nacionalističkom i šovinističkom groznicom iz koje tek što nije buknuo bratoubilački rat i nastupila kontrarevolucija. Tu sliku nastoje trajno projicirati svi oni kojima je u interesu da se pozornost skrene s vitalnih i neriješenih problema daljeg razvitka samoupravnog odlučivanja radnih ljudi o plodovima njihova rada i o ostalim gorućim problemima. Slika je, dakako, lažna, ali vješto sastavljena: kad bi bila istinita, morala bi uznemiravati. Nije stoga čudo da uznemirava i kao laž — sve dok se ne ispostavi da je laž! — pa nekog negativnog učinka po nevino optuženog mora imati.

U takvoj situaciji Titovi su dojmovi očekivani s posebnim interesom, jer njegov je autoritet neprijeporan, a njegovo žustro odbijanje i osuđivanje svakog šovinizma poslovično. Sažetak svojih iskustava stečenih u velikom broju izravnih susreta s hrvatskim građanima (ne samo Hrvatima, nego i Srbima i pripadnicima drugih narodnosti) Tito je spontano, temperamentno i vrlo neposredno izrazio u zdravici na koncu boravka. Budući da — kako je rekao — »i kod nas gore, u rukovodstvu, ima ljudi kojima ide mimo ušiju to što sam ja govorio«, neće biti na odmet ponovo navesti ključna mjesta Titove poruke:

»Ja sam ovoga puta vidio da su zaista apsurdne kojekakve priče o Hrvatskoj — o tome da tu nema jedinstva, da narod drugačije misli, o tome da tu postoji i cvate veliki šovinizam, itd. To nije tačno. Ja sam to vidio svugdje gdje sam bio.«

Ove jasne i nedvosmislene riječi naišle su, i morale su naići, na živ i pozitivan odjek u hrvatskoj javnosti, to prije što se iz Titove zdravice moglo osjetiti da kojekakvi »informatori« sa svojim krivotvorinama dopiru čak i do njegove blizine:

»Ja sam ovdje u Hrvatskoj dosta toga vidio i naučio. Naime, drugi put ću znati, drugačije nego što sam to mogao do sada, kako da ocjenjujem razne vijesti i pričanja«.

Spomenuo je Tito i neka mjesta u Hrvatskoj, »par žarišta gdje su se umiješali i neki ljudi koji tamo ne žive, iz drugih gradova, čak iz drugih republika« i odlučno je rekao da im neće biti dozvoljeno da mute i raspiruju mržnju, »bili to Srbi, Hrvati ili ma ko drugi«. Svaki hrvatski građanin, bilo koje narodnosti bio, kome je stalo do mira i prosperiteta svoje hrvatske domovine, uzet će k srcu Titove riječi protiv mržnje i raspirivanja nesuglasica, protiv atomizacije republika, protiv svega što sputava daljnji napredak.

Titova zdravica doista nikome ne bi smjela proći »mimo ušiju«.

RAZMIŠLJANJA PRED POLITIČKU JESEN

POLITIKA I ODMOR

Kako god se politika strogo pojmovno definirala, ona je vazda pitanje ljudske egzistencije: ona ili promiče ljudski život ili mu odmaže, a u kritičnim ga vremenima održava ili ugrožava, bolje — održava jedan i istodobno ugrožava drugi. Političko pitanje, do stanovite mjere vazda pitanje **tko će koga** (odlikovati, kazniti, unaprijediti, smijeniti, uzveličati, poniziti, potaknuti, ismijati, pomoći odnemoći, oplemeniti, iskvariti, opametiti, izbezumiti, potapšati, zafrknuti — ukratko: instrumentalizirati) poprima tada samo jedan oblik: **tko će koga ubiti.** Thomas Hobbes, živeći u jednom takvom kritičnom dobu, davno prije Freuda i filozofa egzistencije, smjestio je sferu politike u sjenu kategorije straha, preciznije: izvor politike našao je u strahu od nasilne smrti. (Usput, kad se za njega kaže da je bio zagovornikom apsolutne monarhije, uvijek valja dodati: iz nužde! On je naime mislio da je bolji i **najgori** poredak nego međusobno klanje.)

Ali, koliko god kritična vremena bila znamenita i odlučujuća u životima pojedinaca, naroda i čovječanstva, ona su ipak iznimna jer se svojom naravi izuzimaju iz »normalne« kolotečine života. U razmjerno pak normalnim vremenima politika nema, ili ne treba da ima ljudožderske odlike. Umjesto da operira u sjeni kategorije straha, ona tada živi u blizini smiraja, relaksacije, odmora. Pitanje tko će koga ukloniti, povrijediti, poniziti, likvidirati poprima oblik tko će koga nadmudriti, duhom nadvisiti, pa i, mirnim putem, zamijeniti. Tada mač, kao oružje politike u nenormalno doba ustupa mjesto riječi, kao normalnom sredstvu i mediju politike.

U vremenima i kontekstima o kojima govorimo čovjek u politici nije drugom čovjeku **vuk,** nije drugom neprijatelj, nego samo protivnik, oponent, suparnik. U normalnim, tj. neiznimnim vremenima, i društvena politika,živeći u znaku uvjetno ponuđene kategorije odmora, ima sve oznake igre (izuzevši da se igra za glavu ili **o** glavi drugoga čovjeka), pa, kao i svaka igra, ima svoja pravila. Ona tako postaje u najvišem smislu stvar **gentlemena,** tj. plemenitih ljudi. Ona pruža prostor svima koji igraju u duhu pravila, a oni koji hoće nova pravila u zamjenu za važeća, traže novi oblik igre i izuzimaju se ili bivaju iz nje izuzeti.

Upitajmo se: kako stoji s nama ovdašnjima s obzirom na načetu temu? Pogledajmo svima znane elemente realiteta. Po svim temeljnim oznakama mi smo normalna zajednica, zajednica utemeljena na čvrsto formuliranim načelima (tj. pravilima). Naš okvir političkog (tj. javnog) djelovanja jest samoupravni socijalistički sistem, s preglednim i providnim (transparentnim) sustavom institucija. Ali po terminima u kojima se politička borba vodi, po načinima i oblicima borbe s onima koji (unutar spomenutog okvira) imaju različita mišljenja, a osobito po zabrinjavajuće učestalim međuljudskim konfrontacijama u kojima riječ ustupa mjesto maču, mi ne nalikujemo na normalno društvo. U rječniku naše dnevne političke borbe nema kategorije osim kategorije neprijatelja (naši politički govornici danas spominju barem petnaest vrsta neprijatelja i domaćih izdajnika!). Kategorije oporbenjaka, suparnika, oponenata nigdje ne vidimo. A kategorije saveznika jedva i ima, ona je gotovo isključivo predmet zazora. Pametni ljudi jadaju se: pokrali nama parole! Da se politički vođa tuži što su mu pokrali parole da bi se na njih zaklinjali — pomalo čudna logika! Ali on se i dalje jada: »prihvatili samo dio (premda veliki) našeg programa! Dobro, ljudi, zar ćemo surađivati samo s onima koji su **milimetarski** na našoj poziciji, s onima koji nikad neće umetnuti ni jednu svoju rečenicu (takvi **svoje** rečenice niti su imali, niti imaju, niti ima opasnosti da je umetnu!). Ako duh i stil, kojega ilustraciju pružam budu zavladali, javni politički istupi bit će mogući samo kao papagajsko ponavljanje plenumskih rezolucija, što nikad nije bilo u tradiciji komunističkog i socijalističkog pokreta ove zemlje. (Kao znak ohrabrenja doživljavam nedavne izjave iz SSRN Hrvatske da će Socijalistički savez Hrvatke biti demokratskiji, jer se vođe te organizacije, namijenjene najširem narodnom okupljanju na socijalističkoj osnovi, u posljednjem desetljeću nisu odlikovali uzornom političkom širinom tolerantnošću i smislom za poticanje konstruktivne incijative i onih koji im u svemu nisu istomišljenici. Kada ste, na primjer, u drugim republikama primijetili, blago rečeno, ratne čarke analognih rukovodilaca sa svojim intelektualcima?) Da zaokružim ovaj, u mnogo čemu sumorni izvještaj o realitetu. Dominantna kategorija političke borbe — neprijatelj (ovdje se još mogu dodati poznate nam krilatice: »dati bitku na...«, »neprijatelja istjerati na brisani prostor«, »oni nam nameću...«, »žele nas odvući« tamo ili onamo itd.): kradljivci parola i 75 do 99 postotni saveznici »demaskiraju se«, šutljivci se potiču da budu glasni, one koji su preglasni stišavaju se ili prijetnjama ili pak na druge načine uštukavaju.

Treba li tako ili drukčije raditi? Sve stoji do procjene: živimo li u krizi u kojoj je politika borba na život i smrt ili u normalno doba, dvadeset i šest godina nakon oružane socijalističke revolucije i oslobodilačkog rata, u vrijeme otapanja hladnoratovskog leda u Europi, u vrijeme kad su u demokratskom suočavanju ojačane institucionalne osnove demokratskog socijalizma u nas? Jednom riječju; treba li politika u nas živjeti u sjeni straha ili relakasacije?

Ali, vrativši se ishodišnoj formulaciji teme, da reknemo po koju o aktualnoj (a ne, recimo, antropološkoj) svezi politike i odmora. U nas, koji smo najvrednije što imamo stekli nadljudskim naporima, nitko ne hvali odmor od politike. Nama su u načelu neophodni samo neumorni. Pa i oni koji se iz nevolje odmaraju žele povratak u politiku — kao principijelno sferu neumornosti. Najgore što našeg političkog čovjeka može zateći jest odmor u najtrajnijem egzistencijalnom smislu riječi: odlazak u mirovinu. (Vidao sam ljude kako ih sa štakama dovode na plenume, jer svatko želi da kao revolucionar umre stojeći i da nad tekovinama ravolucije dežura do posljednjeg daha. Divim se ovom zanosu, ali zbrinut sam za svaki element straha od propasti svijeta ako ma i zaslužna jedinka ode, premda ima i takvih koji se ničega ne plaše: kad čitav svijet propadne, oni se nadaju da će ostati i dati duboku ocjenu zašto se to moralo zbiti!). U normalna pak vremena i u normalnim prilikama odmor je neophodan politici, a samo donekle politika odmoru. Stoga možda najbolje rade oni naši (inače meni osobno sasvim neskloni) duhovi koji kombiniraju politiku i odmor: malo kupanja, malo politike, uz pomoć samoupravnog socijalističkog društva, da bi se ovog posljednjeg redovito, kako i jest red i kako je neophodno, kritiziralo. Ali, da se razumijemo, pisac ovih redaka, koji se nekoliko godina odmarao od političkog djelovanja, odmorivši se i posljednjih deset tjedana za razliku od lista koji me, evo, počastio prostorom (njemu, kao i njegovim ljetnjim oponentima, tako ih **bona fide** nazivam, čestitam na neumornosti!) — ovaj dakle, pisac nije za to da se vrijeme odmora bez velike nužde rabi u svrhe političkih borbi. On predlaže da se u samoupravnom socijalističkom društvu i za to stvore pravila igre. On misli da vlada ne bi trebala dizati cijene kad su radni ljudi većinom na odmoru (dok se ne nađu sistemska rješenja koje će jednom stvar riješiti u korijenu i trajno!). On, nadalje, misli da o ljudima iz stanovite radne organizacije, kad je ova na odmoru, ne treba bez najpreče nužde rješavati, najmanje ih uklanjati s određenog šahovskog političkog polja, kao figure možda žrtvovane radi provođenja neke strateške zamisli. Ali ovaj ako dopustite, pisac nije nikad mislio da prirodno umjerena godišnja doba iz političkih razloga treba pretvarati u vruća, a vruća u hladna i sl. Ravnajmo se po prirodi: sve u svoje vrijeme! Dok god nam okolnosti budu izgledale koliko-toliko naravne! Ali time smo već na temi »klima i politika« o kojoj ćemo možda progovoriti — bude li pogodnih meteoroloških uvjeta

IVAN BABIĆ

RUJAN 1971

PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
13	14	15	16	17	18	19

Piše glosator

BLIZU JALTE

Na pomolu je — zapravo: već je počelo — veliko prestrojavanje na svjetskoj političkoj sceni. Nakon gotovo četvrt stoljeća »ravnoteže straha« između dviju nuklearnih supersila svijet je najednom suočen s promjenama koje su nastajale postupno, ali su se sve više nametale: nuklearni monopol je razbijen, Kina je izrasla u treću supersilu sve više svjesnu svoje moći i svojih globalnih odgovornosti, a mnoštvo malih i srednjih zemalja u takvoj triangularnoj situaciji nalazi više manevarskog prostora za samostalnost u opredjeljivanju. Svijet se izmijenio, a nova realnost ulazi i u svijest najmoćnijih: odatle nove inicijative — među kojima je najsenzacionalnija ona Nixonova o putu u Peking — i nova nastojanja da se sve sile prilagode šansama i opasnostima skrivenim u promjenama odnosa snaga. Ni stara savezništva, ni tradicionalne konfrontacije nisu više čvrsti i neizmjenjivi. Došlo je vrijeme da se svatko snalazi kako zna, a u to me prednjače najjači. Vrijeme lijepih riječi i nedokučivih misli; vrijeme općeg preispitavanja praćenog međusobnim sumnjičenjem. Proći će mjeseci, možda i godine, dok se situacija ne razbistri u relativno stabiliziranom novom rasporedu snaga.

Nagađanja i sumnje s kojima je praćen put Willyja Brandta na Krim, u malo ljetovalište Oreandu blizu Jalte, znak je takvog vremena. Saveznici Zapadne Njemačke jedva su prikrivali nezadovoljstvo naglom odlukom saveznog kancelara da, protivno protokolu, ode sovjetskom partijskom šefu prije nego se i osušila tinta na četvornom sporazumu o Berlinu, a uz to i bez prethodnih konzultacija između zapadnih prijestolnica. »Njemačka je postala punoljetna«, uzvratio je kao opravdanje dinamični kreator nove bonnske istočne politike, a time je zapravo istakao ono što je u njegovom potezu mnogima najviše zasmetalo. Čim se vratio sa sunčanih obala Crnoga mora (u kome je skupa sa svojim domaćinom čak i veselo zaplivao!). Brandt je uputio svoje osobne poruke Nixonu, Pompidouu i Heathu, ali je time, kako se čini, samo donekle ublažio negativni dojam koji je njegova inicijativa ostavila kod zapadne »velike trojice«. Sumnje su svakako i dalje prisutne, jer značenje susreta održanog blizu Jalte nadilazi međusobne odnose dviju zemalja. Potvrdilo je to i neobično opširno zajedničko saopćenje u kojemu je glavni naglasak stavljen na pitanje europske konferencije o sigurnosti i na uzajamno smanjenje vojnih snaga, dvije omiljene sovjetske teme i višegodišnje inicijative. Berlinski je sporazum omogućio aktualizaciju ovih inicijativa, a Brandt bi mogao biti njihov glavni zagovornik na Zapadu, budući da one i zemlji s trenutno najjačom svjetskom valutom pružaju šanse za afirmaciju i veću međunarodnu ulogu nego do sada.

Sovjetska je globalna strategija u ovome slučaju manje jasna, premda o njenim pobudama nema nikakve sumnje: kinesko otvaranje prema svijetu, dok istodobno traje nesmanjena napetost i konfrontacija između dvije najveće socijalističke zemlje, zahtijeva nove inicijative. Tek nakon serije putovanja sovjetskih vođa ove jeseni (Beograd, Ottawa, Pariz, Kopenhagen, Oslo, Hanoj) slika će biti možda nešto jasnija. Novo poglavlje u odnosima sa Zapadnom Njemačkom (koja je još u doba intervencije u ČSSR bila označavana kao izvor opasnosti po »socijalistički lager«) doziva u pamet tradicionalne rusko-njemačke veze u doba Bismarcka koje su carskoj Rusiji oslobađale ruke za akcije u pravcu Balkana i Dalekog Istoka. Paralelno s poboljšanjem odnosa s Bonnom, Moskva čini još neke geste u odnosu na drugi blok: najavom pregovora o smanjenju trupa Brežnjev je u Tbilisiju prije nekoliko mjeseci direktno pomogao Nixonu u vrijeme za njega neugodne akcije senatora Mansfielda za jednostranim povlačenjem američkih vojnika iz Europe, a nedavno je zabilježeno putovanje podsekretara za mornaricu SAD Johna Warnera u Moskvu radi sporazuma o uzajamnom ponašanju dviju super-flota u svjetskim oceanima. Postoje mnogi znaci da Sovjetski Savez nastoji institucionalizirati ravnotežu između dva bloka na razini međusobnih garancija, što izaziva sjećanja na Jaltu i sve što je ona značila. Nemirnih četvrt stoljeća koji su za nama karakterizirani su međusobnim pokušajima dvaju blokova da povremeno, na stanovitim mjestima, prijeđu demarkacionu liniju određenu u Jalti. Hoće li u predstojećem razdoblju ta demarkaciona linija biti učvršćena i poštovana zbog poslova na širokim prostorima unutar i između linije razgraničenja među blokovima?

Josip Đerđa, jedan od najlucidnijih vanjskopolitičkih analitičara u našoj zemlji, nabacio je nedavno hipotezu o dvostrukosti sovjetske politike u Europi: miroljubiva koegzistencija u središtu, teorija ograničenog suvereniteta na jugoistoku. Misao bliska duhu Jalte (koja je i stvorila uvjete za »ograničavanje suvereniteta«) i misao za koju postoje stanovite potvrde u stvarnosti. Stoga i samo mjesto susreta Brandt-Brežnjev djeluje kao simbolično upozorenje: na domak Jalte, ali ipak ne u njoj.

Uz nesumnjive pozitivne aspekte, kakve ima svako poboljšanje odnosa između donedavno suprotstavljenih zemalja, novo poglavlje sovjetsko-njemačkih odnosa mora biti promatrano i u sklopu globalnih prestrojavanja u svijetu, a to dakako nameće potrebu pozornosti i opreza svih zainteresiranih — pa tako i SFR Jugoslavije.

Bablje ljeto na Krimu (njemačka karikatura)

JEVTUŠENKO PROTIV KRAJNJE LJEVICE

U zadnje vrijeme sovjetski pjesnik Jevtušenko rjeđe se javlja u javnosti mnogo manje nego onda kada je u godinama nakon 20. kongresa došao na glas kao pripadnik novoga naraštaja koji obračunava sa staljinizmom. Na nedavnom Kongresu sovjetskih pisaca zabilježena je njegova pritužba što njegovi vršnjaci (sada mu je 38 godina) upravljaju svemirskim brodovima, ali ne mogu postati urednici književnih časopisa. Prošloga tjedna Jevtušenko je u »Literaturnoj gazeti« objavio odlomke svoje oveće poeme napisane ovoga ljeta za vrijeme dužeg putovanja po Južnoj Americi. U predgovoru pjesnik navodi kako se »maoistički elementi udružuju sa snagama desnice«, navodeći posebno Čile, gdje »ljevičarski ultraši pribjegavaju teroru kako bi omeli vladu Narodne fronte u provedbi programa gospodarskih promjena«. I u svojim se stihovima postavlja polemički prema ljevičarima. Obraćajući se uspomeni »Che« Guevare, on kaže (u doslovnom prijevodu): »Zapovjedniče / ti koji si bio čisti plamen za života, / sada žele da od tebe / ostane samo dim. / Ti si pao u ime revolucije / a nikako zato da postaneš modni artikl / artikl koji prodaju »ljevičarski trgovci«.

»KLASNO STAJALIŠTE« ISTOČNOG BERLINA

Nema valjda nijednog iole ozbiljnog lista ili radio-stanice u SFR Jugoslaviji kome je promakao izvještaj istočnonjemačkog Politbiroa (objavljen prošloga petka) s jedva prikrivenim aluzijama na vanjsku politiku SFRJ u odnosu na NR Kinu. Povezivanje napora »Maove grupe« da uspostavi dijalog s Amerikom s »upadljivim pojačanjem aktivnosti kineskog vodstva na Balkanu« svi su komentatori doveli u vezu s predstojećim dolaskom glavnog tajnika KPSS u neslužbeni posjet Jugoslaviji, ocijenivši taj potez najodgovornijeg istočnonjemačkog partijskog organa kao svojevrsni pokušaj pritiska na SFRJ uoči važnih razgovora Tito—Brežnjev. S obzirom da je poznato kako Istočni Berlin ni ranije nije ostajao pasivan u raznim propagandnim kampanjama koje su trebale opravdati neke političke i vojne postupke »socijalističkog lagera« (kao, na primjer, uoči intervencije u Čehoslovačkoj), to je ovaj providni pokušaj upozorenja u jugoslavenskom novinstvu s pravom dočekan i odbijen jasno, promptno i energično.

Vrijedi skrenuti pažnju i na terminologiju kojom se Istočni Berlin služi u svom pokušaju pritiska na one koji nisu »pravovjerni«. Po njemu, NR Kina se na Balkanu koristi »određenim nacionalističkim tendencijama koje odstupaju od proleterskog klasnog stajališta«, a to je, dakako, usmjereno protiv »jedinstvene socijalističke zajednice država«. Nimalo ne začuđuje taj jezik svojstven dogmatičarima koji žonglerski barataju markstistčkim atributima kad god se njihovoj političkoj koncepciji i moći — a to je navodno »klasno stajalište« — suprotstavi netko tko želi samostalno odlučivati o svojoj sudbini, što se zakonomjerno krsti »nacionalizmom« usmjerenim protiv mitski shvaćenog »jedinstva«.

Takvo »klasno stajalište« — na međunarodnom planu odnosa između suverenih socijalističkih država — SFRJ je odbacila još prije 23 godine.

STARI BORAC ANDRÉ MALRAUX

Bivši član Beatlesa George Harrsion s uspjehom je lansirao svoju novu melodiju »Bangla Desh« o sudbini bengalskoga naroda, a voditelj emisije popularnih pjesama na zagrebačkom radiju označio je taj naslov »neobičnim«: očito nikada nije čuo za Zemlju Bengala, ime kojim svoju domovinu zove narod Istočnog Pakistana što je u borbi za svoj identitet prisiljen čak i na separatizam. Nakon brutalnog odbijanja centralne vlade u Islamabadu da prizna postojanje 70-milijunskog naroda koji je želio da sam odlučuje o sebi unutar federativno preustrojenog Pakistana proglašena je nezavisnost, no pakistanska je vojska krvavo ugušila pokret za oslobođenje i natjerala je, po zadnjim procjenama, preko osam milijuna ljudi u izbjeglištvo u Indiju, gdje kolera, poplave i glad strahotu gubitka domovine pretvaraju u masovnu katastrofu.

Istina o Bangla Deshu nije još dovoljno poznata u svijetu, a i oni koji za nju znaju ograničavaju se na suosjećanje s patnjama izbjeglica pod vedrim nebom i na poneku pošiljku putem Crvenog križa. Nijedna država nije priznala izbjegličku vladu: postoji solidarnost čak i među nimalo prijateljskim nosiocima suvereniteta, koji pravo na samoodređenje gotovo uvijek shvaćaju apstraktno. Čak ni Indija, tradicionalno suprotstavljena službenom Pakistanu i s mnogo simpatija za pokret koji ga iznutra slabi, ne daje diplomatsku podršku izbjegličkoj vladi koja djeluje na njenom teritoriju, a međunarodna konferencija o Bangla Deshu u New Delhiju ima strogo neslužbeni karakter i ne obvezuje ni jednu vladu. Tako zvane »legitimne« vlade ustručavaju se narušiti sustav na kojem počiva često sumnjiv legitimitet mnogih od njih, a bengalski narod dotle krvari i očajnički nastoji objasniti ravnodušnome svijetu ciljeve i karakter svoje borbe za opstanak i dostojanstvo.

U takvoj se situaciji javio André Malraux, proslavljeni francuski pisac i donedavno de Gaulleov ministar kulture, stari borac kineske revolucije, španjolskog građanskog rata i francuskog pokreta otpora. Saopćio je svoju spremnost da se aktivno uključi u borbu na strani oslobodilačkih snaga Bengala. Ovu naoko patetičnu gestu čovjeka koji je cijeloga svoga života na djelu pokazao kako se kloni svake patetike neki će, možda, objašnjavati nostalgičnim pokušajem povratka u mlade dane, dok će drugi obnoviti sumnjivu tezu o nekadašnjem revolucionaru koji je navodno izdao samoga sebe kad je pristao biti ministar. Stari borac Malraux zapravo je samo dosljedan: uvijek je smisao života vidio u prevladanju njegove apsurdnosti kroz akciju za pravednu stvar, a svoj intelektualni kapacitet i umjetnički dar nikada nije odvajao od konkretne avanture čovjeka koji riskira život tamo gdje se bije bitka u kojoj se mora sudjelovati. Ako je nakon sovjetsko-njemačkog pakta 1939 doživio razočaranje, nije ipak upao u rezignaciju: iz borca za internacionalističke ideale pretvorio se u borca za jednu novu i drugačiju Francusku. Ta borba dovela ga je i do ministarske fotelje, ali nije ga u njoj uspavala: danas je osjetio zov pravde u Bengalu i odazvao se. Stoga s nestrpljenjem valja očekivati najavljeni tekst u kome će objasniti svoje razloge: jedno od najboljih francuskih pera ovoga stoljeća sigurno će znati sugestivno objasniti svijetu da se sudbina bengalskoga naroda tiče svakoga od nas. Za Bangla Desh bit će to od veće koristi od fizičkog doprinosa što mu ga može dati stari borac koji 3. studenog ove godine navršava sedam desetljeća burnog i časnog života.

Istina o Bangla Deshu dobila je autoritativnog tumača.

NEOBIČAN PROTEST U BERNU

Ni Švicarska nije lišena političkih uzbuđenja. Premda mnogima služi kao uzor sređenih i ravnopravnih odnosa četiri etničke i jezične skupine, ni u njoj nisu svi zadovoljni postojećim stanjem. Nedavno je stotinjak mladića i djevojaka, pripadnika pokreta za nezavisnost Jure, jednim neobičnim i spektakularnim protestom skrenulo pozornost javnosti na svoje zahtjeve. Oni su se u Bernu iznenada pojavili pred kantonalnom vijećnicom, naoružani zidarskim lopaticama, kantama vapna i ciglama, te su hitrom »radnom akcijom« zazidali dvoja ulazna vrata srednjevjekovne palače. Policija je žestoko intervenirala — ali tek kada je više od pola posla bilo dovršeno — pa se razvila bitka u kojoj su čuvari reda baratali pendrecima, a demonstranti kopljima zastava nezavisne Jure. Uhapšeno je oko 40 pripadnika pokreta »Béliers« — a to ime označava neku vrstu malja, staru spravu za probijanje zidina opsjednutoga grada ... Jura je područje koje većim dijelom pripada Francuskoj, a manji je dio na Bečkom kongresu 1815. pripojen Švicarskoj, pa je uključen u sastav kantona Bern gdje većinu čini pučanstvo njemačkog jezika. Od onda stanovnici Jure traže za sebe nacionalnu i jezičnu nezavisnost. Punih 156 godina — i nisu posustali.

TITO I DEVIZNI SUSTAV

U razgovoru s političkim aktivom varaždinske regije predsjednik Republike Tito osvrnuo se i na devizni sustav, izrekavši dugo očekivane i željene riječi: »Tu se, zbilja, više ne možemo natezati i stalno pričati priče a nikakve koristi od toga.« Ovo je prava kvalifikacija svega onoga što se zbiva oko deviznog sustava i u vezi s njime, koji zainteresirani pod svaku cijenu žele pretvoriti u izvanredno složeno i teško rješivo znantveno i stručno pitanje, pristupačno samo najposvećenijima. A sada nam i predsjednik Tito jasno kaže o čemu je zapravo riječ: »Ja znam zašto se neki protive rješavanju deviznog režima ... u nekim republikama bi htjeli da se ta sredstva prelijevaju u neke druge svrhe – ne u korist radnih kolektiva – nego za razne ambiciozne stvari. Ja to više neću tolerirati. Kada ste mi dali povjerenje, onda ja moram i da ga opravdam.«

I dalje, Predsjednik Republike kaže: »To nije stvar samo Republike Hrvatske i fabrika na njenoj teritoriji. To se tiče proizvođača u svim republikama.« I ovo je poznata istina, ali nedovoljno isticana, iako je to bilo potrebno, i još je uvijek, zbog svih onih proizvođača kojih se to tiče.

I onda još jedna prava kvalifikacija čitavog problema na pravom mjestu: »Slušao sam na raznim mjestima, a i danas ovdje, koliki broj radnika ide van, a koliko ih je tu. U stvari, iz nekih mjesta imate ih više vani nego ovdje. **To je nemoguće. I onda, vi morate još da moljakate za devize, da biste mogli modernizovati svoju tekstilnu industriju. To je unikum, to nema nikakvog smisla.«**

Predsjednik je ovim riječima izložio jasan stav da je svako daljnje odugovlačenje s izmjenama deviznog sustava besmisleno. On je jasno rekao da je unikum ovo što se radi s tekstilcima. Sintetizirao je sve one nepodopštine koje se godinama stvaraju po deviznom sustavu kako bi netko došao do deviza da zadovolji svoje megalomanske i slične ambicije.

Kad je već riječ o tekstilcima koji ne mogu modernizirati svoje tvornice, a još 1954. godine stvarali su veći višak rada negoli čitave oblasti (npr. trgovina i ugostiteljstvo, poljoprivreda, šumarstvo, graditeljstvo), a po stvorenom društvenom proizvodu i nacionalnom dohotku oni su i danas naša druga industrijska grana – spomenut ćemo samo dvije nepodopštine. Mnoga tekstilna poduzeća svojim izvozom ostvaruju više prava na otkup deviza za uvoz repromaterijala, i to s konvertibilnih tržišta, no što ih mogu iskoristiti za svoje potrebe. Tko i u koje svrhe troši te devize i kakav je to moral da se tekstilcima ne dopušta da te devize iskorištavaju za uvoz opreme koja bi zamijenila dotrajalu?

Također, tekstilcima se ne priznaje ni jadna retenciona kvota (7%) od deviza ostvarenih prodajom tekstila u njihovim prodavaonicama diljem Jugoslavije. Dakle, ne da im se ni 7% od pribavljenih deviza, uzima im se sve do posljednjeg dolara, marke ili lire. I to u isto vrijeme kada zbog rada sa zastarjelom opremom imaju gotovo dvostruko manje osobne dohotke nego radnici u tvornicama alkoholnih pića. Ali za automobile prodane za devize – priznaje se retenciona kvota! Za ovu diskriminaciju nema pravog obrazloženja, niti ga tko može dati.

Oko deviznog režima **»zbilja, više se ne možemo** natezati i stalno pričati priče ...«

Oeconomicus

GOSPODARSKE ODREDNICE

HGG
ZAGREB 15. RUJNA 1971.
BROJ 9
CIJENA 3 DINARA
HRVATSKI GOSPODARSKI GLASNIK
LIST ZA GOSPODARSKO-POLITIČKA PITANJA

Za uvodnu temu devetog broja Hrvatskog gospodarskog glasnika Vladimir Veselica odabrao je »Hrvatske gospodarske odrednice«. Polazi od toga da se »ni najaktualniji politički problemi ne mogu riješiti odnosno smiriti ukoliko izostanu racionalna i efikasna rješenja u gospodarskoj sferi. Razni protivnici konstituiranja moderne hrvatske države, na samoupravnoj i nacionalnoj osnovi, nastoje cjelokupni društveno-gospodarski i politički život Hrvatske svesti na opasnosti od »nabujalog« nacionalizma i šovinizma, a da istovremeno »ne vide«, ili to ne žele, složenu gospodarsku situaciju koja se odražava na društveno-gospodarski i politički status svih građana SR Hrvatske.«

Zalažući se za verifikaciju svih akcija i poteza, Veselici se kao bitno pitanje postavlja ovo: je li Hrvatska do sada, u svom dosadašnjem gospodarskom razvoju, mogla postići i bolje rezultate, to jest veću stopu rasta imati manju emigraciju, veći stupanj zaposlenosti i sl., i smatra da bi odgovor mogao biti potvrdan, iako bi »trebalo napraviti suptilnu analizu koja bi nam pokazala koliko su krivi bili subjektivni, a koliko objektivni faktori.«

Veselica konstatira da se hrvatsko gospodarstvo ne može efikasno konstituirati na sadašnjoj gospodarsko-financijskoj inferiornosti, po kojoj pomalo nastaje i tehničko-tehnološka inferiornost. S te odrednice odmah prelazi na druge dvije, koje su po njemu stožerno pitanje, a to je pitanje prometnog povezivanja Hrvatske i problem pomorske orijentacije Hrvatske.

Utvrdivši kako je značenje auto-cesta za prometnu budućnost Hrvatske nesagledivo, a posebno auto-ceste Split-Zagreb, Veselica — citirajući i Dantea — primjećuje da je odgađanje izgradnje te auto-ceste (koju je trebalo započeti 27. srpnja) »malo uzdrmalo naš entuzijazam«. »Znamo da su financijske bilance Hrvatske dosta mršave, ali isto tako znamo, da treba što prije započeti i završiti ovaj veliki i povijesni pothvat . . .«

Za pomorsku orijentaciju Hrvatske Veselica kaže da je najveća hrvatska gospodarska razvojna šansa. »Sigurno je da mi ne možemo nametnuti, a niti imamo na to pravo, da cjelokupnoj jugoslavenskoj privredi dominantna orijentacija bude pomorska, ali za Hrvatsku tu ne smije biti dileme, s napomenom, da pomorska orijentacija ne znači samo razvoj priobalnog pojasa, nego da ona u sebe uključuje cjelokupni hrvatski prostor. Zbog toga treba i odbiti sve političke špekulacije oko tog vrlo važnog, za Hrvatsku presudnog pitanja.«

Kad je riječ o deviznom sustavu, Veselica se zalaže za diferencijalne tečajeve koji u praksi već postoje, jer se uz fiksni tečaj »znatno prelijeva dohodak hrvatske radničke klase, hrvatske gospodarske emigracije«. Što se tiče rješenja, za njega dileme nema: devize ostvarene u Hrvatskoj pripadaju Hrvatskoj, a otuđivanje drugima valja provoditi na bazi tržišnih kriterija, kao najispravnijih i najdemokratskijih.

»Za Hrvatsku je pomalo postalo fatalno pitanje: njena gospodarska migracija i populaciona kretanja.« »Makar kakav nacionalni dohodak postigli po glavi stanovnika, ne možemo biti zadovoljni, ukoliko bi se svaki četvrti radno-aktivni stanovnik nalazio izvan domovine.«

Veselica u zaključku polazi od toga da nam ne trebaju više kadrovi koji ne vide što se dešava na stolu Hrvatske, da se trebamo više homogenizirati i zaigrati na naše odlučne karte, kao što su pomorska razvojna orijentacija, izgradnja prometnica i osnovni razvojni pravci. Uz neizbježna kadrovska restrukturiranja Hrvatsku očekuje pun procvat i prosperitet, i to ne kao neko megalomansko obećanje, nego kao realna mogućnost. Vladimir Veselica, glavni i odgovorni urednik Hrvatskog gospodarskog glasnika, predsjednik Društva ekonomista Zagreb, te profesor i dekan Visoke škole za vanjsku trgovinu u Zagrebu, u zaključku svog članka kako treba ići na stopu rasta veću od predviđene, na superiornu koncepciju razvoja, tako da bi prema nekim analizama i procjenama — dakako, uz riješena sistemska pitanja i određene gospodarske preferencije — Hrvatska mogla u slijedećem periodu imati stopu rasta čak od 12%.

U redakcijskom članku »Kriza hrvatskih željeznica ili tko koga voza po hrvatskim tračnicama«, za razliku od Sanacionog programa ŽTP-a Zagreb, koji je prihvatio i Sabor SRH, na sasvim se drugi način prikazuju osnovni razlozi gubitaka u ŽTP-u Zagreb; govori se o tome kako su nadglasavanjem u Skupštini Zajednice JŽ u Beogradu usvojeni tarifni sustavi kojima je u posebno nepovoljan položaj doveden ŽTP Zagreb, a djelomično i ŽTP Beograd, te se navodi zahtjev Općeg sabora ŽTP-a Zagreb prema kojem valja »ukinuti propise o organizaciji jugoslavenskih željeznica koji nameću ŽTP-u Zagreb nesamoupravnu nadstrukturu i revidirati sve ugovore i dogovore na razini jugoslavenskih željeznica, kojima se pod firmom samoupravnih dogovora prelijevaju prihodi i dohodak između pojedinih željezničkih poduzeća.«

Rudolf Stipić postavlja pitanje: »Zašto je sve manje stanova?«, utvrdivši da su Slovenija i Makedonija osjetno povećale broj stanova, a Hrvatska izgradila 47% manje od planiranoga. Raspravljajući o stambenoj izgradnji u Zagrebu, autor govori o susretu, zapravo sukobu interesa »različitih čimbenika — Zavoda za komunalnu djelatnost — urbanističkih zavoda — graditeljskih organizacija i Skupštine grada i da svaki u nastojanju da prikrije svoje slabosti, prebacuje iznesenim argumentima krivicu na druge«.

Mato Grgić u članku »Devizno tržešte postoji — treba ga samo legalizirati« otvoreno i jasno upozorava na legalno i ilegalno devizno tržište polazeći od analize i studije »Postojeće devizno tržište u Jugoslaviji«. Instituta za vanjsku trgovinu, Beograd 1971. »Cijena deviza određuje se preko legalnih i ilegalnih transakcija. Zaračunavanje tečajne razlike iznad jedinstvenog tečaja predmet je posebnih fingiranih ugovora«.

HGG broj 9 donosi i veći broj drugih zanimljivih članaka i prakaza, kao npr. »Komunizam i nacionalizam« Nerkeza Smailagića, »Međunarodno-monetarna kriza« Marijana Hanžekovića, »Američki program stabilizacije i međunarodne monetarne promjene« Mate Babića i druge.

Hrvoje Šošić

SPLIT–ZAGREB NA PROLJEĆE?

Napokon se donekle razbistrava situacija oko početka izgradnje ceste Split—Zagreb. Ona je — to se mora reći — jedno vrijeme bila nejasna i izazivala je nedoumice kod mnogih koji su od svojih životnih potreba odvojili stanovitu, često i znatnu, svotu da bi upisali zajam s uvjerenjem kako time pomažu hitnu izgradnju prometnice vitalne za gospodarsku i nacionalnu budućnost Hrvatske.

Da se podsjetimo: nakon prvotnog oduševljenja i obećanja da će izgradnja početi još ove godine sve se manje govorilo o toj cesti, a bilo je i javnih — teško razumljivih — tvrdnji da je inzistiranje na cestama zapravo nacionalizam. Onda je 27. srpnja izostao najavljeni početak radova, a usmeno su kolale raznorazne verzije, od onih o političkih otporima toj cesti, pa sve do nedobronamjernih glasina o bankrotu splitske Investiciono-komercijalne banke (popularno: »Ikebana«) koja je nosilac zajma. Tek nedavno je sekretar IK CK SKH Pero Pirker, u razgovoru s predsjednikom Titom prigodom proslave »Hajduka«, spomenuo da je početak radova odgođen za proljeće 1972. Ovih je dana Središnji akcioni odbor za upis i realizaciju zajma za izgradnju ceste Split—Zagreb obznanio da »postoje svi Knin—Bihać), a odgoda najavljenog početka izgradnje uvjeti« za početak radova u proljeće 1972. (na dionici još ove godine objašnjena je, prvo, programom stabilizacije i, drugo, nedobivanjem građevinske dozvole zbog nemogućnosti da banka izda potvrdu o osiguranim sredstvima.

Predviđa se raspisivanje još 100 milijuna dinara zajma, a zaključeno je da se akcioni odbori za upis zajma osnuju »u još nekim gradovima Hrvatske i drugih republika«, iz čega se može pretpostaviti da u neki hrvatskim mjestima do sada nije bilo dovoljno inicijative i podrške da se iskoristi dobra volja pučanstva da pomogne izgradnju ove prometnice koju i Akcioni odbor naziva »povijesnim objektom«. Posebno je naglašena i »puna podrška predsjednika Tita i podudarnost stavova s najvišim republičkim rukovodstvom«. Podsjećamo da je prigodom boravka u Splitu predsjednik Tito dao svoj prilog od 20.000 dinara, nazvavši sebe »dužnikom« prema toj cesti, aludirajući vjerojatno na svoje ranije priloge od po 10.000 dinara za tunel kroz Učku i prugu Beograd—Bar.

Saopćenje Akcionog odbora pokazuje da je pitanje izgradnje ove ceste pokrenuto s mrtve točke. Iz njega se može zaključiti da su se na političkoj trasi buduće ceste zaista bile ispriječile ne male zapreke koje se sada, čini se, postupno uklanjaju. Stoga ima nade da novi rok početka radova neće biti iznova odgođen.

Pothvat jednog ustavotvornog kritika

Odgovor Zdravku Tomcu

Rezimirajući dosadašnje rasprave o Nacrtu amandmana, drug Zdravko Tomac, član Ustavne komisije itd., izrekao je niz besprizivnih ocjena; služeći se pri tome i oprobanom metodom difamacije. To je onaj isti član Ustavne komisije, koji je blagonaklono pozvao sve građane, organizacije i ustanove na široku demokratsku diskusiju o Nacrtu amandmana. Naravno, sada se to vidi, pod uvjetom da on ocjenjuje što je u njoj negativno i tko je neprijatelj, a što je u njoj pozitivno, i tko je prijatelj socijalizma, Hrvatske i Jugoslavije.

Redakcija »Hrvatskog tjednika«, kada je odlučila sudjelovati u javnoj raspravi o Nacrtu, unaprijed je ukalkulirala različite optužbe i presude Zdravka Tomca, tih društveno vještih autoriteta što prekonoćno postaju faktori hrvatskog javnog života, a da nitko ne zna ni kako ni zašto. Kao što ih je, sasvim u to vjerujemo, i drug Zdravko Tomac unaprijed ukalkulirao u ideju i sustav svoga političkog napredovanja. S te strane, drug Zdravko Tomac nije nas nimalo iznenadio i mi mu, zbog toga, ne bismo uopće ni odgovarali.

Ali tu je s naše strane upletena, a s njegove strane difamirana jedna osoba zbog koje — i samo zbog nje! — moramo reagirati. Riječ je o pokojnom prof. dr. Jovanu Stefanoviću, redovitom profesoru Pravnog fakulteta u Zagrebu, čestitom Srbinu, lojalnom hrvatskom građaninu i renomiranom članu Sveučilišta u Zagrebu.

On je, naime, taj koji je, **još 1950. godine**, objavio one teze o suverenoj hrvatskoj državi, na koje smo mi samo podsjetili 1971. godine i poslužili se njima u argumentaciji.

Drug Tomac, vrstan đak stare škole, okvalificirao je tu koncepciju pozicijom koju zagovaraju »hrvatski šovinisti i nacionalisti«; nadalje je rekao da ona »faktično znači negiranje srpskom narodu koji živi u Hrvatskoj da je Hrvatska njegova domovina i ona srpski narod svodi na nacionalnu manjinu«; a zatim je »umno« zaključio da ona razbija Jugoslaviju i da kao takva može imati dva cilja: »jedan je faktično genocid, zahtjev za preseljavanjem naših naroda«, te je, prema tome, »duboko antinacionalna, antisocijalistička«; a drugu izvodi kao unitarizam itd. itd.

Drug Tomac se u svojoj gorljivoj brzopletosti veoma zaletio. On je tu optužbu i presudu izrekao pokojnom prof. dr. Stefanoviću koji je, usput rečeno, odgojio preko 25 generacija pravnika, među kojima i neke današnje ugledne političare, koji su njegov nauk zaboravili. Zar bi se, doista, pokojni prof. dr. Stefanović mogao imenovati »hrvatskim nacionalistom i šovinistom«, nosiocem »genocida«, »zahtjeva za preseljavanjem« Srba koji žive u Hrvatskoj, itd? Mi ništa novo nismo napisali što on u svome djelu o ustavnom pravu nije objavio toliko godina ranije. Pa ili treba dokazati razliku između našeg stajališta i njegovog ili ocjena druga Zdravka Tomca pada i na njega. A mi je, u ime mrtvog čovjeka koji se više ne može braniti i prema uspomeni i djelu kojega gajimo puni pijetet, energično odbacujemo, stideći se da ju je izrekao ma tko u našoj sredini, pa makar i takav format ustavotvornog kritika kakav je drug Tomac. Mi se ispričavamo javno uspomeni ovog uglednog čovjeka i učenjaka, njegovim bliskim srodnicima i narodu kojem je pripadao za takvu beskrupuloznu i besprimjernu difamaciju koju je doživio u našoj sredini.

A o svemu ostalom, očito je da nema nikakva smisla raspravljati s drugom Zdravkom Tomcom. On zna svoje, jer se on čvrsto drži za njega jedino perspektivnog mjerila — **pametna je funkcija, a ne čovjek.** Onda mu se zbilja može predvidjeti sjajna budućnost!

DOSLJEDAN U NEDOSLJEDNOSTI

ODGOVOR HRVOJA ŠOŠIĆA DRAGI BUVAČU

Čitatelji »Vjesnika« od 26. kolovoza o. g. mogli su se zabavljati »pokušajima« Drage Buvača da »proniknе u motivaciju« moje kritike antiturističkih teza ljubljanskog profesora Pertota, koje je Buvač lakomisleno preuzeo i pokušao popularizirati u »Vjesniku« od 7. kolovoza o. g. On tu »motivaciju« pronalazi ništa više ni manje nego u nekakvoj mojoj nakani da preko njegovih leđa obavim »svoje turističko iskupljenje«, jer sam i ja, tobože, nekada zastupao antituristićke teze. Čim je »pronašao« moju motivaciju Buvač se i sam zaprepastio od njezine neosnovanosti, pa je odmah ustuknuo i nadodao: »Osobno, nikada nisam smatrao da je njegova (tj. moja — H. Š.) kritika rada 'Poljobanke' i eksploatacija i poljoprivrede i turizma udarac po turizmu«. Međutim, to ga ipak nije smetalo da svoju polemiku sa mnom naslovi: »Turističko iskupljenje H. Šošića«; usput rečeno, taj se naslov našao istaknut i na prvoj stranici »Vjesnika«. Stoga ne iznenađuje da Buvač ostaje do kraja dosljedan u svojoj nedosljednosti. Obarajući se žestoko na moju kritiku antiturističkih teza on istodobno ublažava svoja antituristička stajališta iz prvog članka, pa tako ispada da i nije želio ništa drugo kazati nego ono što sam ja tvrdio u članku objavljenom u »Hrvatskom tjedniku« 20. kolovoza o. g., tj. u članku na koji se on obara.

Rado priznajem, Buvač ima pravo kad kaže da sam ja pogrešno tvrdio da izdatak od 140 milijuna dolara za naša turistička putovanja nije odbitna stavka u ukupnom turističkom priljevu. Naime, istina je da se 6 milijuna od ukupno 140 milijuna dolara izdatih za putovanja u inozemstvo odnosi na priljev vezan za naše turističke aktivnosti i turističke organizacije.

Iako je Buvač odustao od jalove obrane svojih nedavnih antiturističkih stajališta, kod njega su i dalje ostale neke zablude i sumnje na koje sam dužan osvrnuti se, kako se one ne bi koristile u nekoj budućoj, antiturističkoj kampanji.

Poradi toga moram upozoriti da Buvač i dalje ostaje kod svoje teze da privrede s najvećim nacionalnim dohotkom imaju i najveći turizam, pa nabraja 9 turističkih zemalja kao dokaz. Kakva je ta veza, za koju i sâm tvrdi da nije 100%, lako je pokazati na primjeru zemlje s najvećim turističkim priljevom koju i Buvač navodi kao prvu. Naravno, radi se o SAD. One su 1970. godine imale turistički priljev od 2,32 milijarde dolara, a izdatke u turizmu od 3,92 milijarde, i tako negativnu bilancu turizma u iznosu 1,6 milijardi dolara, što je više od pozitivne bilance turizma bilo koje zemlje u svijetu. Zapadna Njemačka imala je turistički priljev 1,02, a izdatke 2,49 milijardi dolara. Potražimo li vezu između turizma i nacionalnog dohotka, dolazimo do slijedećeg računa: **u odnosu na nacionalni dohodak od 800 milijardi dolara, prihod od turizma u SAD u iznosu od 2,32 milijardi dolara predstavlja tek 0,29 promila.** Naš, preračunati, nacionalni dohodak iznosio je 11 milijardi dolara, prema kojem turistički priljev od 350 milijuna dolara iznosi 3,18%. U odnosu na nacionalni dohodak turistički priljev Jugoslavije 10 (**deset**) je puta veći od turističkog priljeva SAD. I relativni podaci pokazuju da postoji **negativna veza** kad se uspoređuje nacionalni dohodak i razvitak turizma u Jugoslaviji i SAD. Po tekućim cijenama Jugoslavija ostvaruje nacionalni dohodak po glavi stanovnika od 500 dolara, a SAD od 3900 dolara, što pokazuje da je turistički priljev Jugoslavije, u odnosu na nacionalni dohodak po glavi stanovnika, preko 11 (**jedanaest**) puta veći nego turistički priljev po glavi stanovnika SAD.

I konačno, u apsolutnim iznosima, turistički priljev po glavi stanovnika Jugoslavije iznosi 17 dolara, a u SAD 11, dolara prema čemu je opet turistički priljev u Jugoslaviji veći nego u SAD, i to za 55% po glavi stanovnika.

Turizam je aktivnost za koju su neophodne, u prvom redu, prirodne pretpostavke, pa je zato i gospodarski neodrživo uvjetovati tempo razvitka turizma općim stupnjem razvitka gospodarstva. U to se možemo uvjeriti usporedbama visine ostvarenog nacionalnog dohotka i turizma npr. Švedske, Japana, Belgije, Danske s jedne strane, i s druge strane npr. Meksika.

Daljnja je Buvačeva zabluda da ubrzani razvitak inozemnog turizma može biti uzrokom disproporcija u našem gospodarskom razvitku. Za mene nije heretična računica izračunavanje čistog deviznog efekta turizma. Dapače! No, stvar je tome što takva računica pokazuje da turizam nikako ne može dovesti do disproporcija u gospodarskom razvitku naše zemlje, iz jednostavnog razloga što je devizno aktivan i što ne bi, da se i sav orijentira na uvoz svih svojih materijalnih potreba, utrošio niti polovicu ostvarenih deviza. Turizam je aktivnost u kojoj se stvara iznadprosječna stopa dohotka, što pokazuju i podaci prema kojima je društveni sektor u turističkom ugostiteljstvu ostvario stopu dohotka od 43% u 1970. godini, a to je za 72% više od stope koja se ostvaruje u privredi SFRJ, i gotovo toliko više od stope ostvarenog nacionalnog dohotka u industriji. Stopa dohotka u turizmu daleko prelazi i 50%, kad se uzmu u račun i prihodi organizacija za turističko posredovanje. Stopa dohotka u turizmu još je veća kad se uzme u račun razlika između službenog deviznog tečaja i stvarne vrijednosti deviza koje se ostvaruju njihovim posjedovanjem, a koja nije bila dosad manja od 60%. Tako na sumu od 350 milijuna dolara turističkog priljeva dolazi dodatna frapantna suma od 210 milijuna dolara, ili 315 milijardi starih dinara, što predstavlja gotovo trećinu akumulacije čitavog jugoslavenskog gospodarstva u protekloj godini. Svedimo ovu sumu čak i na polovinu ili trećinu, opet će nam lako biti shvatljiva reeksporterska invazija na turizam.

Nagon eksploracije jedan je od osnovnih motiva koji pokreće čovjeka u njegovom djelovanju, traženju i neprestanom kretanju. Zahvaljujući sve većem slobodnom radnom vremenu, instituciji godišnjih odmora i povećanom životnom standardu, dakle, višku novca i vremena, ljudi će sve više nastojati da u turizmu nađu mogućnost, kako zabave i rekreacije, tako i zadovoljenja svog nagona eksploracije. Iz toga se jasno može zaključiti da u narednim desetljećima valja očekivati još brži turistički razvitak. Španjolska, Francuska i Italija, s peterostruko većim turističkim priljevom, pozitivan su nam primjer kojem valja težiti. Sva dosadanja saznanja i analize pokazuju da te zemlje nećemo tako brzo dostići ni sa znatno bržim stopama rasta turizma od dosadanjih. Zato u našem gospodarstvu može doći do disproporcija samo smanjivanjem, a nikako ubrzavanjem razvitka našeg inozemnog turizma.

ČITATELJI »LE MONDEA« O NAMA ZNAJU ONO ŠTO IM SERVIRA PAUL YANKOVITCH

ČIJI JE DOPISNIK PAUL YANKOVITCH?

Bilješka o dopisniku »Le Mondea«:
Paul YANKOVITCH, dopisnik »Le Mondea«, jugoslavenski je državljanin i živi u Beogradu. Star je preko 60 godina, i već se punih 40 godina bavi novinarskim poslom. Prije rata studirao je u Francuskoj i djelovao kao dopisnik lista »Avale« iz Atene. Poslije rata bio je šef kabineta Vladislava Ribnikara, zatim urednik »Politike« i jedan od osnivača »Jugopresa«. Jedan francuski čitatelj naveo je u svom pismu »Le Mondeu« da je Paul Yankovitch »boravio poslije rata u saveznom ministarstvu unutrašnjih poslova« (27).

Osjetljivi smo na to kako se o nama piše u Jugoslaviji.
A što je s nama vani? Kakvu sliku o nama stvaraju dopisnici stranih listova? Kako dopiru do svijeta činjenice o nama?
Prateći pisanje stranog tiska o nama, pokušat ćemo postupno odgovarati na ova pitanja. U ovome broju, u recima koji slijede, usmjerit ćemo našu pozornost na jednu zemlju, na njezin glavni grad, na najpoznatiji dnevni list toga grada i na njegovog dopisnika iz Jugoslavije.
Evo naših okvira: Francuska, Pariz, dnevnik »Le Monde« i njegov dopisnik iz Beograda Paul Yankovitch.

Što je »Le Monde«?

Treba li kome predstavljati pedesetmilijunsku Francusku i njen »stolni grad« Pariz? Treba li reći koje je značenje, za Europu i svijet, onoga što Francuska i Pariz govore i rade? Mislimo da je to izlišno, ali isto tako mislimo da nije zgorega reći koju o poznatom pariškom dnevnom (poslijepodnevnom) listu »Le Monde«.
Svakog se dana »razmili« po Parizu, Europi i svijetu gotovo pola milijuna primjeraka »Le Mondea«. Sva francuska inteligencija i politički ljudi, svi strani intelektualci u Francuskoj i svi politički moćnici prate pisanje »Le Mondea«. Naići ćemo na taj list u dobrom broju ambasada i ministarstava širom svijeta.
»Le Monde« je financijski nezavisan list, koji zbog vrsnoće obavještavanja uživa ugled jednog od najboljih i najobjektivnijih svjetskih dnevnika. Sigurni smo da smo u pravu kad tvrdimo: »Le Monde« oblikuje u velikoj mjeri francusko, a u određenoj mjeri i europsko i svjetsko javno i političko mišljenje. Članci i političke analize »Le Mondea« predstavljaju političku dokumentaciju brojnih državnih i znanstvenih ustanova u svijetu.
O Jugoslaviji čitatelje »Le Mondea« izvještavaju članci njegovih urednika, agencijske vijesti (najčešće agencija FP, zatim UPI, Reuter i drugih) i članci njegovog dopisnika iz Beograda Paula Yankovitcha.
Naumili smo »pročešljati« u ovim recima pisanje Paula Yankovitcha (u daljnjem tekstu P. Y.) o Jugoslaviji i samoupravnom socijalizmu njenih nacija i nacionalnosti, republika i pokrajina. Obuhvatit ćemo minule tri godine i nastojat ćemo pokazati koje značenje to pisanje ima, te što sugerira francuskom i uopće stranom čitatelju.

»Komplicirani sustav« i »jugoslavenski trgovac«

Samoupravljački socijalizam i federalizam dvojstvo su po kojemu vanjski svijet poznaje unutrašnju politiku ovih šest republika i dviju pokrajina. U člancima P. Y.-a, ipak, malo je riječi o bitnim pitanjima samoupravljačkog socijalizma na ovim stranama. Ograničavajući se pretežno na prepričavanje zakonskih tekstova i općih akata gospodarskih organizacija (1), P. Y. predstavlja samoupravljanje kao **»komplicirani sustav«** (2) koji samo još više čini složenima ionako već složene društvene, gospodarske i političke odnose u Jugoslaviji. I još više: samoupravljanje izaziva »nered« u jugoslavenskom gospodarstvu — sugeriraju članci P. Y.-a.
Ne može nitko tražiti od P. Y.-a da bude djelatni pobornik samoupravljačkog socijalizma, ali može zahtijevati od njega da čitatelje »Le Mondea« objektivno izvještava o problemima samoupravljanja i gospodarske reforme u Jugoslaviji. Nigdje, ipak, u P. Y.-a ni riječi o tome da je radničko samoupravljanje neostvarivo bez materijalne osnove i stvarnog prava radnika da raspolaže plodovima svoga rada. Nigdje objašnjenja o pretjeranoj akumulaciji, o središtima financijske moći, o kolonijalističkom deviznom sustavu, o pravim uzrocima besparice. Nigdje, jasno, ni spomena o hrvatskih 28,5 posto društvenog proizvoda Jugoslavije, a tek 17,2 posto kapitala, o preko milijardu dolara deviza godišnje, o deviznom suficitu od 350 milijuna dolara godišnje, o tome da 63 posto svih radnika iz Jugoslavije u inozemstvu čine radnici Hrvati.
Glavni uzrok gospodarskih teškoća, ako zaboravimo onaj **»komplicirani sustav«** samoupravljanja, jest u liberalizaciji vanjske trgovine nakon 1965. i nepokrivenim investicijama koje su odraz težnje **»svih republika«** (tako bar P. Y.) za autarhičnim nacionalnim gospodarstvima.
Vanjska trgovina, po P. Y.-u, ovisi u Jugoslaviji **»jedino o poduzećima«**, a **»jugoslavenski trgovac, kao i onaj iz kapitalističkih zemalja, kupuje po najnižoj cijeni i nastoji prodati što skuplje«**(3).
Dugo vremena čitatelji »Le Mondea« nisu u svom listu mogli naći ni riječi o tome tko je i **odakle** je taj **»jugoslavenski trgovac«** i **tko** zapravo »drma« vanjskom trgovinom Jugoslavije. Izgledalo je, na osnovi članaka P. Y.-a, da svi u Jugoslaviji nekako podjednako sudjeluju u teškoćama što ih uzrokuje stanje vanjske trgovine. Tek u listopadu 1970. (a i ovaj datum ima svoje zašto) P. Y., pod sugestivnim naslovom **»Rukovodioci Hrvatske — nezadovoljni sudbinom danom njihovoj Republici — traže nacionalizaciju banaka i vanjskotrgovačkih poduzeća«**(4), objašnjava, na svoj način, tu središnju zapreku razvitku samoupravljanja u Jugoslaviji.

»Hrvatske teze« i »dokazi brojkama«

Navodeći, u kondicionalu (koji u francuskom označuje nesigurnost i dubioznost podatka), prigovore Hrvatske postojećem bankovnom, deviznom i vanjskotrgovačkom sustavu, P. Y. po prvi put crta **»krizu u Hrvatskoj«**, te kaže:
»Posljedice su te krize da Hrvatsku napušta pučanstvo. Tri do četiri stotine tisuća osoba, koje nisu mogle živjeti s niskim plaćama, pošle su raditi na Zapad. Iseljavanje je nadasve pogodilo Dalmaciju. Mjesta onih koji su otišli, zauzeli su navodno, tako barem daju naslutiti oni u Zagrebu, ljudi ponekad sumnjiva morala, ankojih su centralističke. Nacionalna pripadnost onih koji zauzimaju ta mjesta nije precizirana, ali nije tajna ni za koga da je riječ nadasve o Srbima.«
Zaboravimo načas netočnost brojki, prešućivanje odlaska nezaposlenih i sugestiju nekakve hrvatske ksenofobije. Pogledajmo kako P. Y. nastavlja »objašnjavati« strancima gospodarske odnose u Jugoslaviji.
Skrivajući u početku stidljivo zemljopisni smještaj banaka i reeksportera, P. Y. piše u nastavku:
»Financijski krugovi u glavnom gradu (Beogradu, op. p.) **energično osporavaju hrvatske teze: bankari i reeksporteri dokazuju, potkrepljujući to brojkama, da hrvatska poduzeća nisu predmetom nikakve diskriminacije.«**
Zar nije sada sve jasno?! Nakon **»hrvatskih teza«** u kondicionalu — **»dokazi brojkama«!** Ta što je znanstvenije od brojki?! Hrvati iznose neke svoje **»teze«**, a beogradski biznismeni **»dokaze brojkama«!**
Zar neće, uostalom, **»hrvatske teze«** ugroziti **slobodno kretanje osoba** (Srba, piše P. Y. — op. p.) i **kapitala«** i **»obeshrabriti poslovne ljude«**, a sve to upravo u času kad se **»Jugoslavija trudi da privuče inozemne investicije«** — pita se P. Y. (navodeći riječi druga Milenka Bojanića).
Ostavimo sad po strani stvarne namjere hrvatskog rukovodstva koje je zahtijevalo treću, samoupravljačku nacionalizaciju. Pozabavimo se radije razlozima zbog kojih P. Y. sugerira ono što sugerira. Dobro zna P. Y. da je svaka nacionalizacija crvena krpa za oči svakog kapitalista. Sugerira on da ta zatražena nacionalizacija može povući i druge. Summa summarum, poruka P. Y.-a stranoj javnosti jest slijedeća: Hrvati hoće bespravno (a još su i ksenofobi) neku nacionalizaciju dobara vaših jugoslavenskih partnera; u pitanju su i vaši poslovi s bankama i reeksporterima, vaše povjerenje u trgovanju s njima, a možda... jednog dana... i vaše investicije i ostala imovina u Jugoslaviji. Ukratko, uzbuna i poziv na oprez.
Nepokrivene investicije, piše P. Y., odraz su težnji **»svih republika«** za autarhičnim gospodarstvom. Svemu je tome, naravno, kriva decentralizacija. Zbog nje su **»svi«** podjednako sebični, a po napisima P. Y.-a, čini se, i podjednako moćni. Strancu, koji se čudi odakle novac za sve što je izgrađeno u Jugoslaviji, odgovara u Beogradu **»direktor jedne poznate ekonomske publikacije: 'Nitko to ne zna u Jugoslaviji.'«**(5). Nitko, naravno, osim beogradskih biznismena...
A u ovom općem »neznanju« i »neredu«, u kojima se **»poduzeća bore s besparicom, barem je stanovništvo u lagodnoj financijskoj situaciji«**(6). Dokaz ovome je, po P. Y.-u ukupni iznos štednih uloga u Jugoslaviji. A radničke plaće i sirotinja po Kosovu, Zagori, Lici, Baniji, Krajini i drugdje? Toga u P. Y.-a nema, jer **»svi«** se nekako snalaze... Misli valjda P. Y.: kako živi čaršija, tako živi i »ceo svet«.
Nalazi ipak P. Y. rješenje svoj toj samoupravljačkoj **»kompliciranosti«**, »neznanju« i »neredu«: to je **»jedinstvenost«, »jedan plan razvitka infrastrukture«** (7), jer **»decentralizacija otvara nove monopole, republičke, općinske«**(8). A u dobra stara vremena bio je samo jedan...

Srce P. Y.-a nije u planinama, nego u...

Iako ekonomist, P. Y. se puno više bavi političkim odnosima na ovim stranama. Njegovo zanimanje je široko, on često bludi po prošlosti i »dobrim« starim vremenima. Čini se katkad da P. Y. i živi u prošlosti, ali naravno — točno određenoj prošlosti.
Pišući tako jednom o proslavi Dana Republike u socijalističkoj Jugoslaviji, P. Y. se nije mogao, a ni htio, suzdržati da ne zaključi s nostalgijom:
»Ali zato prvi prosinca nije bio označen nikakvom ceremonijom. Na taj je dan, ipak, ima tome točno pedeset godina, bila proglašena prva nacionalna država (sic! — op. p.) **Južnih Slavena — Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Ali to je, jasno, druga priča...«**
Ove točkice na kraju nije stavio pisac ovih redaka, već P. Y. Tu se negdje krije i njegovo srce. Mi mu to kao starome gospodinu ne bismo ni zamjerili da njegove refleksije ne predstavljaju političku diverziju. Jer, čudit će se svaki stranac: što to nacije koje žive u socijalističkoj Jugoslaviji ne slave obljetnicu **»prve nacionalne države Južnih Slavena«**? Ta je država imala svojih stavova i gledanja koja nisu nezanimljiva — sugerira P. Y. — i dodaje, ovaj put crno na bijelom: **»U predvečerje drugog svjetskog rata postojao je službeno JEDAN** (istakao P. Y.) **jugoslavenski narod. Nakon rata on je nestao.«**
Tužno, zar ne?

Le Monde

Fondateur : Hubert Beuve-Méry — 5, rue des Italiens, Paris-IX° — Directeur : Jacques Fauvet

Kako u jednom od najcjenjenijih svjetskih dnevnih listova P. Y. predstavlja SFRJ i njezine narode i narodnosti

Pitamo se sada, kakav dojam ostavlja na Francuze, narod centralistički raspoložen u većini, ovo »jugoslovensko nazadovanje«. Ne stavljaju li se oni, htjeli to ili ne, na stranu onih koji se bore za jedinstvenu »državu«. Ne predstavljaju li, na kraju, ti nekakvi Hrvati, Albanci, pa čak i Crnogorci, nekakve anahronične manjine poput onih u vlastitoj kući, kojima »la République, une et indivisible« (Republika, jedna i nedjeljiva) ne priznaje nikakvu posebnost?

Nova Jugoslavija — nastavljaju se lamentacije P. Y.-a — **»suprotno od onoga što se misli u inozemstvu«** (a P. Y. se i dan-danas upinje da se tako misli u inozemstvu, kad se već tako ne misli u Jugoslaviji), **»nije zemlja Jugoslavena. Njezin građanin tek je u inozemstvu jugoslavenski građanin«**(9).

Sve ovo rastužuje i čudi P. Y.-a. Režim je, veli on, kategoričan u odnosu na postojanje jugoslavenske nacionalnosti:

»Za nj ta nacionalnost ne postoji. Ona je, navodno, samo jedan od ostataka 'unitarizma' od prije rata« (kao da unitarizma, bez navodnih znakova, nije ni bilo poslije rata? — op. p.). **»Svi oni koji se u vrijeme popisa pučanstva budu izjasnili kao Jugoslaveni, bit će svrstani u rubriku 'nacionalnost neodređena'. To će biti osobito slučaj brojnih bračnih parova različite nacionalnosti kao i djece tih parova.«**

Činjenica da jugoslavenska nacionalnost nije nikad postojala i neće nikada postojati, ne zbunjuje P. Y.-a. Njega ne zbunjuje ni činjenica da u doba socijalističke revolucije u ovim krajevima nije postojala nikakva jugoslavenska nacionalnost. Jer, i o socijalističkoj revoluciji P. Y. ima svoje mišljenje. Vješto kamuflirano, ali ipak »prozirno«:

»Vrijeme od 1941. do 1945. bilo je period veličanstvenog nacionalnog otpora u kojem je Komunistička partija odigrala odlučujuću ulogu. Ali to je isto tako bio i period građanskog i vjerskog rata koji je ostavio rana, kako dubokih tako i brojnih«(10).

Le Monde

Fondateur : Hubert Beuve-Méry   5, rue des Italiens, Paris-IXe   Directeur : Jacques Fauvet

Treba sad odmah reći što na Zapadu znači teza o **»građanskom ratu«** u Jugoslaviji u doba minulog svjetskog sukoba: ta teza implicira Mihailovića kao »borca protiv okupatora«, koji je s »demokratskim«, »nacionalnim« snagama pretrpio poraz u **»građanskom ratu«** protiv komunističkih snaga.

Anti-amandmanske varijacije P. Y.-a

I socijalistička Jugoslavija zanima P. Y.-a. Ta, »Le Monde« je dnevni list, a ne povijesni časopis! Ali treba odmah napomenuti da P. Y. ima vlastito gledanje na unutrašnje političke događaje i prilike u socijalističkoj Jugoslaviji, gledanje koje se razlikuje od **»službene teorije«**. P. Y. ima na to puno pravo. Mi mu ga ne možemo dati, niti mu ga želimo oduzeti. Nastojat ćemo ipak utvrditi nema li kod njega nekih prekoračenja tog prava.

Socijalistička je Jugoslavija u poslijeratnom razdoblju, po P. Y.-u, prošla put od **»krutog centralizma do najšire decentralizacije«**(11). Nećemo se sada upuštati u to da je samoupravna reorganizacija SFRJ, u svojoj zamisli, neusporedivo šira od **»najšire decentralizacije«** P. Y.-a. Vratimo se »prijedenom putu«. P. Y. se na tom putu i prečesto zaustavlja nad **»decentralizacijom«** i lamentira nad nevoljama što ih ona, navodno, donosi.

Shvativši u pravi čas bit najavljenih političkih promjena u Jugoslaviji u jesen 1970., P. Y. je razvio pravu kampanju upozoravanja svjetskog javnog mišljenja na **»opasnosti«** od decentralizacije u Jugoslaviji. Jer, po P. Y.-u, **»podjela nadležnosti prijeti povećanjem razmimoilaženja među republikama«**(12). **»Ako se usvoje ustavni amandmani, Jugoslavija će sačuvati svoj naziv federalne države, ali neće imati ništa, ili gotovo ništa, s federalnom ili konfederativnom državom«**. Decentralizacija želi »oduzeti federaciji na svim poljima što veći broj njezinih funkcija u korist republikâ«(13). Ovo piše P. Y. za potrebe svih onih koji gaje kult i brane nasilje unitarne države. A za »socijalističke potrebe« P. Y. nastavlja, ovako se čudeći: **»kao da bi do odumiranja republikâ moralo doći poslije odumiranja federacije«**. Što se tiče izbora prioriteta odumiranja, P. Y. glasuje za što skorije odumiranje republikâ, pozivajući se, na kraju, na **»jedan humoristički list«** (Jež, pretpostavljamo, jer tko je sposoban za takav »humor« osim Ježa). P. Y. piše da se jačanjem republikâ država prije **»umnaža«** no što odumire (14). Nije ovo ništa drugo doli prozirno guranje teze a antimarksističkom i rušilačkom značenju ustavnih amandmana.

Sve političke događaje, od Titove najave ustavne reforme do njenog usvajanja, P. Y. je upotrijebio kako bi ukazao na štetnost decentralizacije. Ovo djelovanje P. Y.-a teklo je usporedno s djelovanjem antiamandmanskih snaga u Jugoslaviji. Nacrt amandmana za P. Y.-a rezultat je kompromisa **»na vrhu«**, oni su dogovoreni **»iza zatvorenih vrata«** na Brijunima. I P. Y. shvaća borbu protiv amandmana ujedno kao borbu protiv protagonista ustavne reforme: dajući svoj obol kampanji protiv druga Mike Tripala. P. Y. u povodu ožujskih raspravljanja piše senzacionalistički: **»Tripalo je stavio vatru u barut.«**(15). Protivnike pak ustavne reforme i socijalizma u Jugoslaviji P. Y. ne uzima ozbiljno. Jer, piše P. Y., nazivi poput **»staljinisti«** i **»kominformovci«** »mogu izazvati zabunu. **Najčešće oni označuju da je način gledanja na unutrašnje političke probleme, po službenom mišljenju** (sic! — op. p.), **blizak bivšem diktatoru iz Kremlja«**. P. Y. zaključuje ovu svoju misao logično, ali ne i ispravno: **»Pristalice jedne tako diskreditirane ideologije ne mogu predstavljati opasnost po režim«**(16).

Valjda zbog »nepostojanja« vanjskih opasnosti P. Y. ne propušta očešati se o temelje vojno-obrambene politike u Jugoslaviji. U jednom ekonomskom članku on vrlo spretno ubacuje i aluziju o

»primjeni teorije o 'općoj narodnoj obrani' koja teritorijalnim jedinicama osigurava veoma široku autonomiju, što ne poznaje ni jedna druga moderna armija«(17)

Na stranu sad pitanje da li još koja **»moderna armija«** u svijetu poznaje autonomiju teritorijalnih jedinica. Postojanje tih jedinicama zacijelo smeta ambicijama P. Y.-a i njegovih unutarnjih i vanjskih istomišljenika.

Političke diverzije P. Y.-a

Svojim člancima u »Le Mondeu« P. Y. se je djelatno angažirao u kampanji Srpske pravoslavne Crkve protiv podizanja **»poganskog spomenika«** Njegošu, **»najvećem jugoslavenskom pjesniku«**. P. Y. ne propušta naglasiti da je za sadašnju kapelicu dao **»znatna vlastita sredstva«** Aleksandar Karagjorgjević, te da Srpska pravoslavna Crkva **»nije nikada priznala službenu teoriju po kojoj su Srbi i Crnogorci dva različita naroda«**.(18).

Albanci su stalno na meti članaka P. Y.-a. Pišući o kosovskim i tetovskim događajima iz 1968., P. Y. ih svodi isključivo na **»manifestacije albanskog iredentizma«** i na **»mržnju Albanaca protiv Srba«** i Makedonaca (19). Albance, a osobito omladinu i inteligenciju, P. Y. crta kao kriminalnu i zaostalu masu koja mrzi druge nacije. Kad piše o Kosovu njegov prikaz ide gotovo do poziva na obračun:

»Može se zamisliti uzbuđenje koje izaziva u ovakvoj klimi odluka ovog ili onog savjeta da, pod izgovorom da su Albanci u većini, otkaže posao srpskom direktoru poduzeća, ili pak kad albanski sudac ostavi na slobodi jednog od svojih sunarodnjaka koji je probo nožem jednog Srbina, 'jer povreda nije bila teška'...«(20)

Kosovske manifestacije otvaraju, po P. Y.-u, **»srpsko pitanje«**, jer

»Srbi su najbrojniji narod u Federaciji, prisutni u svim republikama isključujući Sloveniju, i takvo stanje stvari prijeti izvanrednim kompliciranjem nacionalnih odnosa, koji su već i onako osjetljivi«.(21)

Otvaranje **»srpskog pitanja«** zacijelo je veoma opasno, mislit će strani čitatelj, već i zato što, po P. Y.-u, jedino u Srbiji djeluju liberalne snage i »nova stvaralačka generacija«(22) (23).

Hrvati su, pak, sa svojom prošlošću i sadašnjošću, kao narod i kao pojedinci, stalni predmet dezinformacija u člancima P. Y.-a. Koristeći se početkom 1970. napadajem Miloša Žanka na hrvatsku inteligenciju, P. Y. piše da su

»u Zagrebu književnici gg. Petar Šegedin, Vlado Gotovac, Vlatko Pavletić, Franjo Tuđman i Tomislav Ladan optuženi zbog 'šovinizma' ili 'separatizma'«(24).

Nisu meta insinuacija P. Y.-a samo hrvatski intelektualci, već i politički rukovodioci i linija SKH i SRH. Zanimljivo je da P. Y. punih 40 dana šuti o X. sjednici i »aferi Žanko« i prepušta agenciji France Presse kratko izvještavanje o tom kapitalnom događaju za Hrvatsku i samoupravni socijalizam uopće.

Žanko je, po prikazu P. Y.-a, bio **»izveden«** pred CK SKH i **»poslije tri dana raspravljanja on je bio, krivo ili s pravom, optužen za 'unitarizam'«**. Nakon osude Žanka izvještava P. Y.:

»stvari su se komplicirale. **Ponajprije, rukovodstva Saveza komunista drugih saveznih republika dočekale su tu osudu ledenom tišinom, a isto tako i Savezna skupština«**(25).

Vrhunac političke diverzije i neprijateljstva u odnosu na Hrvatsku predstavlja komentar P. Y.-a u povodu atentata na jugoslavenskog ambasadora u Švedskoj i priopćenja CK SKH o političkoj zavjeri protiv legalnog hrvatskog rukovodstva. Evo čitavih odlomaka tog komentara, pa neka čitatelji sami sude, iako bi i neki drugi trebali suditi u toj stvari:

»... od četrdesetak tisuća jugoslavenskih državljana« u Švedskoj **»dobar dio hrvatskog je porijekla. Neki ne kriju svoju simpatiju za 'ustaški' pokret nekadašnje Nezavisne Države Hrvatske, stvorene od Hitlera i Mussolinija.**

Samo nekoliko redaka dalje, komentirajući glasove o hrvatskoj političkoj emigraciji, P. Y. piše, sve bez ijednog kondicionala:

»Neki od tih glasova potvrđuju čak da postoje 'tajni' dodiri između rukovodilaca komunističke partije Hrvatske i 'ustaške' emigracije.«

Zatim u zaključku, govoreći o izjavi CK SKH o političkoj zavjeri, P. Y. zaključuje u svom stilu:

»Na svaki način, ta optužba je teška po svojim posljedicama dok postoje brojni predmeti nesloge u odnosu na novu organizaciju države«(26).

Sumnjičenje hrvatskih radnika u Švedskoj, tendenciozno pisanje kako bi se diskreditiralo političko vodstvo SR Hrvatske — to je sažetak moralne, nacionalne i političke pozicije samo ovog jednog članka P. Y.-a.

»Le Monde« nije objavio nikakvu reakciju službenih predstavnika i organa vlasti SFRJ i SRH na ovaj i ostale članke koje smo navodili. Mi pretpostavljamo da te reakcije nije ni bilo, jer »Le Monde« uvijek objavljuje ispravke i prosvjede stranih diplomatskih i državnih predstavnika.

Šutnja službenih ustanova samo ohrabruje »novinare« tipa Yankovitcha. Posljedice toga pogubne su. Pitajte čitatelje »Le Mondea« što znaju i misle o Hrvatskoj i Hrvatima! Čut ćete, ukratko, ovo što ste upravo pročitali.

Paul Yankovitch nije »Le Monde«. Ali on, na žalost nije ni osamljeni slučaj.

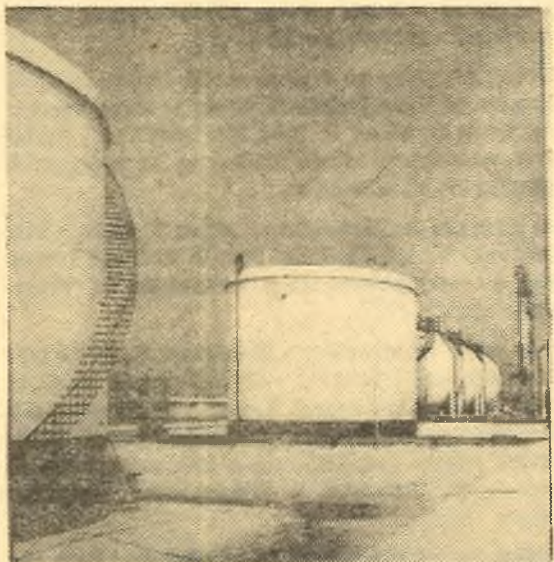
O drugima drugom prigodom.

Bilješke se odnose na članke pariškog dnevnika »Le Monde«. Navest ćemo zato samo nadnevke i odgovarajuće stranice:

(1) 13. listopada 1970., str. 17. i 19.
(2) 17. svibnja 1969., str. 8.
(3) 22 siječnja 1969., str. 5.
(4) 11. listopada 1970., str. 5.
(5) 24. veljače 1970., str. 1. i 7.
(6) Ibidem.
(7) 7. kolovoza 1969., str. 2.
(8) 28. i 29. rujna 1969., str. 7.
(9) 18. veljače 1971., str. 3.
(10) 25. veljače 1970., str. 9.
(11) 25. ožujka 1971., str. 3.
(12) 30. travnja 1971., str. 7.
(13) 14 ožujka 1969 . str. 4.
(14) Isto kao pod (13).
(15) Ibidem
(16) 26 veljače 1970., str. 8.
(17) Ibidem i 9. rujna 1971., str. 5.
(28) Isto kao pod (1).
(19) 25. ožujka 1969., str. 3.
(20) Ibidem.
(21) Ibidem.
(22) 11. lipnja 1968., str. 1 i 2., i 8. siječnja 1970., str. 5.
(23) 13. siječnja 1970. str. 6.
(24) Isto kao pod (11).
(25) Isto kao pod (11) i 9. travnja 1970., str. 6.
(26) 9. travnja 1971 , str. 4.
(27) Isto kao pod (13).

SA SKUPŠTINE SINDIKATA OKI-a

RIJEČI I ZBILJA

U razdoblju od pet nedavnih godina, tj. od 1965-1970., nije bilo javnog djelatnika koji se nije pozivao i zaklinjao na tadašnju privrednu reformu. Svaki govor je počimao i završavao zakletvom na osnovne intencije te reforme. Ipak, nakon par godina nitko nije bio posebno iznenađen, a niti uzbuđen, kad se s više strana, najprije potiho i stidljivo, onda glasno i otvoreno, reklo da je reforma propala i da niti jedan njezin glavni cilj neće, a niti može, biti ostvaren. Konvertibilnost dinara nije postignuta, uvoz nije splasnuo, planirano povećanje izvoza nije ostvareno, iseljavanje radne (i ne samo radne) snage je povećano, a također i nelikvidnost privrede. Kadrovska struktura ostala je gotovo netaknuta, radnička klasa raspolagala je s manje sredstava nego g. 1965. bilo da se radilo o raspolaganju sredstava na nivou radne jedinice, poduzeća ili republike. Tako, dok je g. 1964. 58% budžetskih prihoda ubranih na području Hrvatske otpalo na savezni budžet, g. 1970. taj je iznos povećan na 63%. Govoreći na 5. proširenoj sjednici Gradske konferencije SKH Zagreb, održanoj 17. i 18. lipnja o. g. o stanju u zagrebačkoj privredi Marinko Grujić je rekao i slijedeće: »Zagreb je privredno najnelikvidniji grad u zemlji. Sada je pod blokadom oko 115 radnih organizacija sa blokiranih 176 milijardi starih dinara. Oko 87.000 radnika svakog prvog je pred pitanjem da li će dobit osobne dohotke, a sve to u vrijeme kad privreda ovog grada više potražuje nego što duguje. Radnička klasa Zagreba plaća ceh što radi, i to dobro radi, u izrazito industrijskom centru, što je struktura industrije i privrede u cjelini pretežno prerađivačka, uz razvijenu mašinogradnju i procesnu industriju, što ima skromnu i neadekvatnu novčarsku osnovnu i nedovoljno razvijenu trgovinu, pa je zahvaljujući dosadašnjem privrednom sistemu bila u izrazito nepovoljnom položaju.«

Teške optužbe radnika na rad sindikata

U sjenci takvog stanja zagrebačke privrede održana je 8. srpnja o. g. VI. skupština sindikata Organsko kemijske industrije (OKI) u Zagrebu. Poučeni prijašnjim iskustvima govornici u svojim razmatranjima i raspravama nisu upotrebljavali velike riječi i ponavaljali stare zakletve. Prihvaćajući osnovne intencije samoupravnog društva, koje svoju snagu zasniva na slobodi pojedinaca i suverenosti naroda, kao nešto o čemu ne treba dvojiti, radnici OKI-a govorili su o svojim svakodnevnim problemima i preokupacijama s razumnošću ljudi koji poznaju domašaje svojih riječi. Nazočnost Milutina Baltića, predsjednika Republičkog vijeća sindikata nije smetala Frani Svaguši da izrekne teške optužbe na rad sindikata. On je rekao: »Član sam sindikata već 17 godina. Sve moje članstvo u sindikatu sastoji se u tome što sam svaki mjesec u koverti dobivao odbitak moje članarine. To mi je bio prvi zadatak, međutim ne samo moj, nego svih članova sindikata.« Odmah zatim on je nadodao: »Jedno pitanje koje se postavlja na nivou ne samo poduzeća, i ne samo na nivou Hrvatske ili Jugoslavije — to je odlazak naših ljudi u inozemstvo. Meni je naročito drago što je ovdje predsjednik Sindikalnog vijeća Hrvatske i želio bih apelirati da mi to zapošljavanje i povratak naših radnika shvatimo što ozbiljnije..., jer ako im ne omogućimo povratak, sigurno nam stoji da će i naša djeca možda morati krenuti istim putem, kao što su i njihovi roditelji« Frane Svaguša je dalje govorio o teškim uvjetima rada u OKI-u, o velikom rasponu plaća, o slaboj prehrani, kritizirao je i odredbu koja dopušta direktoru da po svojoj volji raspoređuje petinu stanova. Onomu koji je bar jedanput pokušao na osnovu knjigovodstvenih podataka utvrditi moguće domašaje svojih samoupravnih prava ili utemeljiti svoje odluke na njima mogao se lako uvjeriti da zamršenost financijskog poslovanja i teška odgonetljivost knjigovodstvene evidencije ne pogoduje donošenju odluka, te da mistificira, pa i onemogućuje ostvarivanje samoupravnih prava. Stoga bi se bilo teško ne složiti s Franom Svagušom, koji je rekao: »Radnik se ne može miješati u knjigovodstvo i financijsko poslovanje, ali se može miješati u to da se njemu osigura pristojan život kojega zaslužuje svatko u ovoj zemlji.«

Nitko od nazočnih nije ni pokušao nijekati Svagušine navode, već su ih naprotiv potkrijepljivali dodatnim dokazima. Svjestan poteškoća svoje radne organizacije Nikola Raguž se obratio Milutinu Baltiću: »U posljednje vrijeme se mnogo govori u žurnalistici, da bi kemijska industrija mogla dobiti benificirani radni staž. Tu je predsjednik Sindikata Hrvatske i molio bih ga da nas pouči i da nam kaže ima li što od toga i u kom bi pravcu mi mogli postupiti.«

Zaobilaženje uloge i odgovornosti sindikata

Kako je na tu skupštinu Milutin Baltić više došao poradi toga da govori, nego da sluša, on je zamolio drugove iz OKI-a da mu dozvole »nakon dužeg vremena uživiti se u neke probleme« njihova kolektiva. On ih je odmah i pohvalio i mudro uočio: »Imam utisak, ne znam da li je to do kraja točno da su i ovdje unutar vašeg kolektiva problemi koje je postavio II. Kongres samoupravljača Jugoslavije, njegovi zaključci, njegovi stavovi. Problemi koji su istaknuti s ustavnim amandmanima 21. i 22. osnovni problemi oko kojih se vrti i ova situacija unutar kolektiva.«

Šutke prelazeći preko svih optužaba izrečenih na rad sindikata, kao i poraznih činjenica o teškim uvjetima rada u neposrednoj proizvodnji, o malim plaćama, slaboj prehrani itd, itsl. predsjednik Republičkog vijeća sindikata se zabavljao teoretskim razglabanjima o »vitalnim interesima radničke klase«, o baznoj proizvodnji i preradi i o svim stvarima koje se u takvim prigodama spominju, da bi na koncu mudro ukazao na glavni problem i dilemu, na koje se istim riječima i istim spokojem ukazuje već dvadesetak godina: »Ravnopravnost u dohotku i pravda na tako velikim razlikama u dohotku koji se ostvaruje, mislim ne će moći ići. Ako je ta razlika velika, radi velike produktivnosti na bazi minulog rada koji je ulagan od ranije — to je jedan problem, ali ako je ta razlika i stoga što pojedine jedinice ne proizvode dovoljno onda treba vidjeti što treba učiniti da oni mogu proizvesti više, da mogu stvoriti više dohotka.« U istom tonu i s istih visina nastavio je i dalje: »Mi ne možemo izvlačiti kriterije, oni se moraju izvući iz realnog života odozdo, i ako je taj život sagledan i data rješenja, onda to može biti osnova za rješavanje i drugih odnosa«. Tako je ispalo da su svi problemi o kojima su govorili radnici, nebriga za njihovu perspektivu, slaba ishrana, nedostatak rekreacije, mali osobni dohoci i sve drugo »realan život« i »osnova za rješavanje i drugih odnosa«. I ne pokušavajući osporiti teške optužbe, koje je Švaguša izrekao o radu sindikata Milutin Baltić je mudro nastavio dalje. »Sindikat odgovara za ono što sindikat mora da radi, a partija odgovara za ono što ona mora da izvršava i u punom smislu odgovornosti ne treba im nikakva tutora, a trebamo sposobne uprave, sposobne direktore da bi poslovnu politiku mogli najbolje realizirati·« Naravno, on je pri tom prešutio da je do tada u Zagrebu 30% tehničkih direktora imalo tek srednju stručnu spremu, a 11% nižu, te da 59% zagrebačkih privredno-računskih i financijskih rukovodilaca ima srednju i nižu stručnu spremu. Nije ni spomenio mogućnost uključivanja mladih u društveno-gospodarski život, pa je tako zaboravio istaći da, npr., u općini Medvešćak tek četvrtina rukovodećih kadrova u privrednim organizacijama ima do četrdeset godina, a da ih je jedna četvrtina u dobi iznad pedeset godina. Struktura rukovodilaca po stručnoj spremi i dobroj strukturi na cijelom području Hrvatske još je nepovoljnija. Zaobilazeći ulogu i odgovornost sindikata, kao i svoju osobnu za neodgovarajući životni standard radnika, za nedovoljnost novih radnih mjesta, za nelikvidnost privrede i ostale nedaće predsjednik Republičkog vijeća Saveza sindikata se nije ustezao da označi glavnog krivca za sve to: »Na jednoj strani smo prespori. Na drugoj strani mi imamo izvjesnu aktivizaciju određenih snaga koje pokušavaju da nam se ubacuju i da nas odvraćaju na drugi teren. Mi ćemo se sukobiti, upozoravam vas ovdje s izrazitim antisamoupravnim tendencijama, na jednoj tehnokratskoj liniji.«

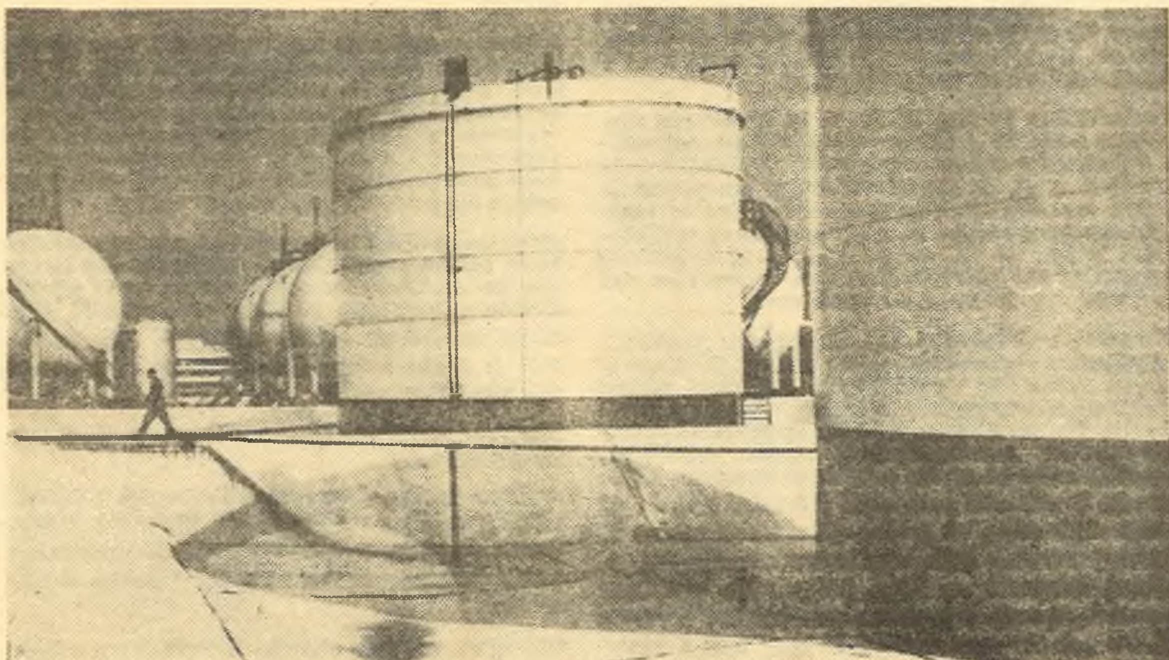
Kao da je sada novac kod proizvođača!

Jedan dio takvih se pokušava kititi nacionalnom državnosti, a o samoupravi ništa ne govori, neki su do jučer branili centralizam i unitarizam, jer su gore bile pare, pa su odozgo uzimali, ali sada su pare kod proizvođača. Sada više nisu spremni da s tim proizvođačima grade i na osnovama samoupravljača da grade samoupravnu organizaciju, državnu organizaciju naše republike.« U vrijeme kad radnici odlučuju o manjem dijelu dohotka kojeg su proizveli nego prije šest godina, u vrijeme kad je nelikvidnost privrede dostigla svoj maksimum po svoj prilici bio bi jalov posao tražiti dokaze za Baltićevu tvrdnju da je sada novac kod proizvođača i da mu ga novopečeni »državotvorci« i »antisamoupravljači« hoće da oduzmu.

Upozoravajući radnike na tešku borbu koja im predstoji da bi sačuvali svoj novac koji nije više centraliziran, nego je eto kod njih u njihovom vlastitom džepu i u kasi ili bankovnom računu njihove radne organizacije, Milutin Baltić je rekao: »Moramo računati s tim da ćemo imati posla s klasnim neprijateljem. Mi imamo ostataka klasnog neprijatelja koga smo revolucijom pobijedili, ali ga nismo do kraja eliminirali.« Obarajući se žestoko na svaki mogući pokušaj razmatranja nacionalne strukture zaposlenih on se pita: »Kako je to moguće uspoređivati?« Pa odmah potom otkriva dosad nepoznate dileme i nastojanja: »Pa nismo mi OKI gradili ravnopravno: jedan OKI na Kordunu Srbima i Banijcima, a ovaj Zagrebu. Mi smo ga napravili ovdje, a Željezaru u Sisku, pa služi i jednima i drugima· Svima. Nisu pruge točno išle po nacionalnom. Mi se danas borimo za ravnopravnost naših radnika u Njemačkoj, da ne bi bili diskriminirani, a nama se ovdje pokušava nametnuti diskriminacija... Mi smo protiv diskriminacije — pojavila se prema Srbima u Bosni itd.« Po njemu je sa svim strukturama zaposlenih sve u najboljem redu, jedini kriterij je stručna sprema.

Prozirna zavjesa

Odbijanje hrvatskih sveučilištaraca da prihvate bilo kakvu odluku kojom se niječe suverenost njihove države ponukalo je Milutina Baltića da izjavi: »Čak ima i onih koji odu u Novi Sad, pa ne priznaju više Jugoslaviju u nazivu Saveza studenata, a mi smo more krvi prolili.« Po njemu jedino »oni koji kupuju 2–3 automobila, grade zgrade od 100 milijuna dinara htjeli bi da šire nacionalnu svijest.« I

Umjesto da položi račun o radu organizacije kojoj je na čelu predsjednik Saveza sindikata Hrvatske radije se bavi zastrašivanjem radnika s imaginarnim neprijateljima

ponovno upozorava: »Ukoliko bi dozvolili ova divljanja, a njih ima, ukoliko bi dozvolili da razne Matice i Prosvjete, koje su sada jako aktivne, onda može doći do vrlo teških posljedica... To je pitanje klasne borbe u ovom momentu, to je pitanje koje ne rješava samo rukovodstvo, to mora radnička klasa da stane direktno svim tim na put, jer ti žele pod jednom vrlo rafiniranom krinkom da nam ukradu Republiku, nacionalnu slobodu i socijalizam, a radička klasa mora biti svjesna te situacije i da se tome energično suprotstavi.«

U posljednje vrijeme postaju sve vidljivija nastojanja milutina Baltića da svoje osobne promašaje i odgovornosti prebaci na leđa studenata i omladine počevši od Zagreba do Drniša, a posebnu upornost pokazuje u otkrivanju »podrivačkog« djelovanja Matice hrvatske i svih »klasnih neprijatelja«, koja je ona okupila oko sebe, pa sada hoće da radničkoj klasi da »ukradu Republiku, nacionalnu slobodu i socijalizam«. »Nedjeljna Dalmacija« od 12. rujna o.g. piše kako je Mliutin Baltić tražio od Filipa Marušića, tajnika Međuopćinskog vijeća Saveza sindikata Hrvatske za Dalmaciju, da mu »pruži informacije o navodnim pokušajima Matice hrvatske da stvori svoje ogranke u nekim radnim organizacijama.« Kako piše Duško Mažibrada: »Iako je obaviješten da takvih pokušaja nije bilo i da ih ni sada nema, predsjednik Republičkog vijeća Saveza sindikata nekoliko dana kasnije opet traži predsjednika Međuopćinskog vijeća Saveza sindikata Ivu Vlaka i od njega zahtijeva da ponovno provjeri vijesti prema kojima je takvih pokušaja ipak bilo u Trogiru, Makarskoj i napose u Metkoviću.«

Ostaje pitanje: što je sindikat učinio?

Jalova nastojanja predsjednika Republičkog vijeća Saveza sindikata da odvrati pozornost radnika OKI-a od hitnih društveno-gospodarskih problema, i da njihovu misao i snagu zaokupi i iscrpi u pronalaženju i bespoštednom tjeranju imaginarnih neprijatelja, te hrvatskih sveučilištaraca i Matice hrvatske nisu prošla nezapaženo. Član toga kolektiva Đerek je rekao: »Drug Baltić napada studente koji su istupili u Novom Sadu za nacionalnu afirmaciju ne samo inteligencije nego i radničke klase. Zašto ih nazivati agentima mračnih snaga? To su dobrim dijelom studenti čiji su očevi možda u njemačkoj i u drugim zemljama zapadne Evrope, koji rade da bi prehranili sebe. Studenti koji su istupili u Novom Sadu ne bih rekao da su ljudi koji su zasićeni, tu često idemo iz krajnosti u krajnost. Sjećam se vremena kad je sindikat i vi osobno često puta zanemarivali nacionalnu komponentu na račun klasne. Te stvari su nam jasne... Radnička klasa je istupila kao snaga u ovom društvu koja ne želi dijeliti klasno od nacionalnog, koja se ne želi pod nikakvim pritiscima podvinuti isključivo klasnim interesima... Može se postaviti pitanje što je sindikat učinio u periodu od 5 godina? Iz dana u dan čitamo izvještaje da se broj naših radnika koji odlaze u inozemstvo povećava. Da li da ostanemo samo na proklamacijama CK, odnosno organa Republike, pa čak i Federacije, ili da se ozbiljno uhvatimo u koštac s tim problemom. Sindikat je ta organizacija koja bi morala pružiti ruku tim ljudima, koji se nalaze vani. Na tom problemu sindikat je vrlo malo učinio. Ima elemenata koji mogu ići u prilog pravdanja nemoći, ali daleko više se moralo učiniti.«

Predsjednik Republičkog vijeća Saveza sindikata nije ni pokušao braniti sindikat od izrečenih optužaba, ali je smatrao za potrebno da ponovno optuži Maticu hrvatsku i sveučilištarce koji su tobože »nedovoljno oformljeni, nedovoljno ozbiljni ljudi«, koji »žele preozbiljne i opasne stvari pretvoriti u neke igračke«. Koje su te »preozbiljne i opasne stvari« Milutin Baltić nije rekao, ali nije na odmet podsjetiti da sveučilištarci uporno traže da »jedino rad i rezultati od rada, te samoupravni odnosi određuju položaj radnih ljudi«, te da »deviznim sredstvima raspolaže onaj tko ih ostvaruje«, da »republika ima pravo suprostaviti se svakom aktu koji narušava njenu suverenost«. Tko zna, možda je on mislio da je igračka i saopćenje delegacije Saveza studenata Hrvatske u kojem se kaže: »Mi, studenti Hrvatskog sveučilišta smatramo da se Jugoslavija kao zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti ne može izgrađivati na tezi o nužnosti podvrgavanja interesa pojedinaca i naroda tom zajedništvu. Također mislimo da se ne može izgrađivati tek pukim evociranjem zajedničke i herojske prošlosti naših naroda, a niti na stavu o sudbinskoj povezanosti u ime koje povezanosti bi se sve moralo tolerirati i opravdavati.«

U svakom slučaju Militun Baltić se pokušavao opravdavati na način koji uzbuđuje i nagoni na razmišljanje tek utoliko što podsjeća na stare metode političkog i administrativnog zastrašivanja.

ANTIDEZINFORMACIJA

Kako živimo u Australiji

Što su uzroci slabih veza i nedostatnog povjerenja?

Na žalost se u Hrvatskoj o Hrvatima u Australiji malo znade. Kontakti su naime slabi, mogli bismo reći da ih nema. Prvi i najvažniji razlog slabih kontakata je obostrano nepovjerenje. Žalosno je da australski Hrvati nemaju povjerenja u Hrvate koji su ostali u domovini. Razlogom je prije svega činjenica da su od mnoštva službenih predstavnika SFRJ u Australiji svega nekolicina Hrvati, no i ti ne govore hrvatskim nego »službenim« jezikom. U te koji se srame svoga jezika, australski Hrvati ne mogu imati povjerenja. Osim toga, već se godinama putem jednog dijela jugoslavenskog tiska a i na druge načine pokušava p r o g u r a t i (dez)informacija kao da su Hrvati u Australiji teroristi. Tu su se, na žalost, naročito istakli neki beogradski listovi koji veoma često šalju svoje novinare u Australiju. Od zagrebačkih novinara nije valjda još nitko bio, a događa se i to da neke zagrebačke redakcije šalju u Australiju svoje beogradske dopisnike. Tako je ovog ljeta »Arena« poslala u Australiju svog beogradskog dopisnika Tomu Mihajlovića. To je bio, moramo priznati, veoma »uspješan« pokušaj uspostavljanja kontakata s našim iseljenicima.

Statistika

Prema službenim statistikama Savezne australske vlade živi danas u Australiji preko 300.000 useljenika iz Jugoslavije, od kojih nešto više od 150.000 Hrvata. Hrvatska je emigracija uglavnom poslijeratna. Dok je prije rata živjelo u Australiji oko 35-40.000 Hrvata, poslijeratne je emigracije mnogo više: oko 110.000. Osim toga, oko 40.000 emigranata s područja Jugoslavije, prijavljeno je iz ovih ili onih razloga kao stateless, tj. bez državljanstva i oni se ne unose u nacionalne statistike. Računa se da je i od toga broja oko 90% Hrvata. Zadnjih je godina pojačano iseljavanje u Australiju. Tako je 1969. iselilo preko 25.000 emigranata iz Jugoslavije, od toga 15.000 iz SR Hrvatske, a 1970. preko 30.000 iz Jugoslavije, a od toga iz SR Hrvatske 17.000. Sele cijele obitelji iz hrvatskih krajeva, naročito one koje imaju više djece. Posebno su na udaru Slavonija i Baranja.

Najjači centri iseljavanja naših ljudi su: Beč, Frankfurt, Beograd i Paris. Dok u zapadnoj Evropi troškove puta u Australiju, »pomažu« našim iseljenicima snositi Caritas i neke australske organizacije, dotle se u Jugoslaviji za to »brinu« JAT i Jugoagent iz Beograda. Tako npr. Jugoagent daje posebne kredite iseljenicima koji žele iseliti u Australiju, a JAT je od Pan Americana unajmio jedan Boeing 707 te vozi čarter grupe iseljenika iz Jugoslavije u Australiju.

Hrvatska društva

Hrvatska emigracija locirana je uglavnom u tri predjela Australije: Sydney, država New South Wales, Melbourne, država Victoria i Perth, država Western Australia. U Sydneyu je najveća grupacija hrvatske emigracije i po svim tamošnjim kretanjima Sydney je centar svih aktivnosti među hrvatskom emigracijom. Nekoliko kulturno-prosvjetnih i športskih društava okuplja 18.000 Hrvata. To su u prvom redu Hrvatsko društvo Sydney, kulturno-umjetničko društvo Koleda te nogometni klub Croatia.

Nogometnih klubova Croatia imade u Australiji 14. Ona su izraz želje naših iseljenika da i na taj način afirmiraju ime svoje stare domovine. Najpoznatiji i najbolji su nogometni klubovi Croatia iz Sydneya, Melbournea, i Pertha. Posebno valja spomenuti kulturno-umjetničko društvo »Koleda«, koje je osnovano u ožujku 1967. godine. To je bio pothvat grupe entuzijasta s ciljem da se bogata hrvatska kultura prikaže australskoj javnosti. Isto je tako važan cilj da se medu hrvatskom zajednicom u emigraciji podržava i gaji baština koju su nam djedovi stoljećima čuvali i gajili. Koleda je u proteklih nekoliko godina zabilježila zapažene uspjehe na raznim folklornim festivalima. Vrhunac uspjeha bio je na Internacionalnom natjecanju na Waratah Festivalu u Sydneyu 1968. godine kada je Koleda između 29 nacionalnih folklornih grupa osvojila prvo mjesto. Ovu našu, tako uspješnu, folklornu grupu vode gđa Vera i gosp. Ljubo Crvenković.

Hrvatski NK »Croatia«-Melbourne

Hrvati Melbournea po uzoru na doseljenike drugih narodnosti osnovali su 1953. godine nogometni klub, davši mu ime Croatia. Osnovna je zadaća kluba da okuplja hrvatske iseljenike, posebno mlađe ljude, koji se teško privikavaju na australski način života. Ulažući mnogo novaca i truda Hrvati Melbournea su uspjeli da HNK Croatia toliko podignu da se danas taj klub ubraja u najbolje klubove u Australiji. Najveći uspjeh zabilježio je klub 1968. godine kada je osvojio državno prvenstvo sa sedam bodova prednosti pred drugoplasiranim, te dva najvažnija australska kupa: Ampol Cup i Docerty cup. Svakako najvrijedniji uspjeh je osvajanje Australia Ampol Cupa ove godine što se računa kao Australsko prvenstvo. Klub nadalje raspolaže velikim brojem igrača u juniorskim momčadima, koje su prošle godine postigle ogroman uspjeh osvojivši četiri juniorska prvenstva, te tri kupa. Momčad Croatie nastupa u crvenim majicama sa hrvatskim grbom na prsima, u bjelim gaćicama te plavim čarapama što predstavlja hrvatsku trobojnicu. Gospodin Enver Begović, dugogodišnji predsjednik Croatie najzaslužniji je za uspjehe Croatie.

Navijači »Croatie« – Melbourne, prije utakmice

Na udaru četnika

Croatia-Melbourne je trn u oku četnicima koji su u Australiji veoma brojni i agresivni. Najistakiutiji neprijatelj svega što je hrvatsko je predsjednik Jugoslavenskog nogometnog kluba »Just« iz Melbournea. Taj čovjek, imenom Ante Kovač poznati je ratni zločinac, poznat po zločinima koje je učinio za vrijeme rata u četničkim i ljotićevskim jedinicama. Njega spominje Nikola Pulić u svojoj knjizi »Sinovi Orjune«. (vidi str. 70, 76, 92, 93,). Ante Kovač je bio obavještajac četničkih jedinica u Dalmaciji. Od njega potiču brojne antihrvatske intrige. Četnici u Australiji neprestano pokušavaju isposlovati zabranu hrvatske trobojnice i hrvatskog grba te tvrde da ti simboli znače vrijeđanje SFRJ. Na žalost u tome ne nailaze na otpor službenih predstavnika SFRJ.

I nogomet je politika

29. ožujka 1970. trebala je biti odigrana utakmica između nogometnih klubova Sydneya, Croatie i »Jugala«, članova prve savezne australske lige. Važno je znati da u oba kluba igraju Hrvati a i navijači i uprave klubova su Hrvati. Jedina je razlika što su u »Jugalu« Hrvati orijentirani ekstremno unitaristički, dok članovi Croatie to nisu. Iza te umjetne podvojenosti kriju se pokušaji da se razjedini hrvatska emigracija. Dakle, u predigri, odigrana je utakmica između pomlatka obaju klubova koja je završila pobjedom pomlatka Croatie. Jedan razdragani navijač utrčao je u igralište s klupskom zastavom Croatie i tada je došlo do incidenta. Član uprave Jugala, neki Stevo Majstorović, oteo je zastavu Croatie. Razjareni navijači Croatie, njih oko 4.000., utrčalo je na nogometno igralište u želji da se opet domognu klupske zastave. Medutim, Stevo Majstorović pobjegao je u klupske prostorije Jugala i tamo se zabarikadirao, zajedno sa još nekim članovima uprave. Masa navijača demolirala je klupske prostorije i tek je oko stotinu policajaca uspjelo uvesti red nakon što je policijski komesar vratio navijačima Croatie njihovu klupsku zastavu. Prvenstvena utakmica nije tog dana odigrana. Potpredsjednik Jugala Maran Kovačević, izjavio je da je ta zastava bila gruba provokacija. Rečeno je da je to »ustaška zastava«. A klupska zastava Croatie je hrvatska trobojnica sa nogometnom loptom u plavom polju!

Ovaj incident nije ostao bez posljedica za Croatiu iz Sydneya. Zajedničkim snagama četnici, unitaristi i njima slični uspjeli su kod nogometne federacije isposlovati zabranu imena tako da se sada Croatia zove »South Sydney«. Upravo je u toku četnička akcija da se zabrani nošenje hrvatskog grba kojeg igrači nose na prsima. Ni toj akciji, na žalost, službeni predstavnici SFRJ u Sydneyu nisu se usprotivili.

Ostala društva

Osim navedenih društava poznato je i veoma dobro organizirano Hrvatsko nogometno društvo Croatia iz Pertha. Taj mladi klub zabilježio je ove godine svoj najveći uspjeh ulaskom u saveznu ligu. Poznata su i neka manja hrvatska društva kao »Hrvatsko društvo« u Cabramatti koje djeluje uglavnom među farmerima starosjediocima, i »Hrvatsko društvo« u Chastwoodu koje djeluje uglavnom među Hrvatima iz Dalmacije. Također je prošle godine, na inicijativu Vice Vukova, osnovan »Croatian Anti Cancer Fund«, »Hrvatska zaklada za borbu protiv raka«, koja će prema svom programu »kupovati najsuvremenije medicinske aparate i ugovorom ih davati Medicinskom fakultetu Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu na trajnu i besplatnu upotrebu.

Na Tasmaniji, u gradu Hobart, odakle kreću ekspedicije na Južni pol, također postoji Hrvatski nogometni klub Croatia. Ovo vrijedno društvo, osvojilo je ove godine sve moguće trofeje na Tasmaniji — kup i prvenstvo. Klub je, kao uostalom i sva druga hrvatska društva, otvoren svim narodnostima, a u ovom sa Tasmanije igra mladi Japanac Leung, koji već izvrsno govori hrvatski. To je vjerojatno jedini Japanac koji brani hrvatske boje.

Ivan Cerovac

POLITIČKA KARIKA

Bijaše to pedesetih godina. Na jednom primanju u Buckinghamovoj palači u Londonu, na kojem je bila prisutna sva politička elita Velike Britanije i najugledniji predstavnici sedme sile, legendarni Winston Churchill prišao je karikaturisti Vickyju, tada jednom od vodećih pera evropske političke karikature, i znatiželjno ga upitao:

— Zanima me zašto me uvijek crtate s tako tankim nogama?

— Objašnjenje je vrlo jednostavno, gospodine predsjedniče: — ležerno će Vicky — Štedim tuš.

Građanska se klasa ponosila tom anegdotom i rado je isticala u svakom prikladnom momentu. Bio je to neposredni dokaz njene velike »demokracije« i propagandni potez koji se samo može poželjeti.

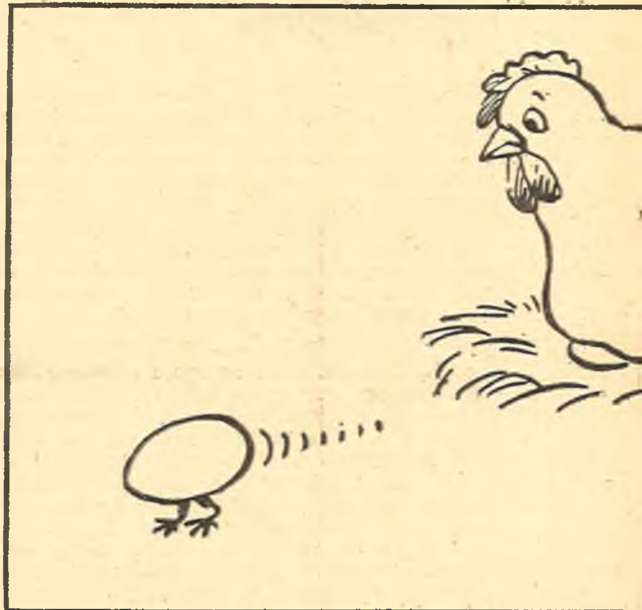
Sve do nedavno takav bi dijalog u nas izazvao pravu konsternaciju među političarima, a na karikaturu bi bila bačena anatema od koje bi ona sigurno postala sterilnom za izvjesno vrijeme.

Historiografija unutrašnjo-političke karikature u Jugoslaviji poslije Oslobođenja imala bi vrlo lagan posao u obrađivanju razdoblja od 1945. do historijskog Brijunskog plenuma. Ali, sadržaj tog poglavlja najbolje je to prije zaboraviti: Karikatura se bila svela na manje-više bolesno i udvorno, sterilno oblijetanje oko birokratizma.

Do buđenja prave polemičke karikature dolazi tek nakon Brijunskog plenuma, da bi svoj puni zamah dobila nakon Desete sjednice CK SKH, u razdoblju otvorenog dijaloga političara i ostalih društvenih snaga u pitanjima promjene Ustava, promjene ekonomskog sistema i naravno, promjene NAČINA mišljenja, što neizbježno slijedi iz svih promjena u životu SFRJ.

Svaka politička snaga svjesna je da u borbi za svoje jasno definirane ciljeve mora zaposliti sredstva masovne komunikacije kao jedno od osnovnih oruđa u nastojanju da postigne svoj cilj. Televizija i tisak najmoćnije su snage masovne komunikacije. Komentar, fotografija i karikatura najdjelotvorniji su oblici novinskog izražavanja.
Što nam nudi karikatura?

Njena velika izražajna moć izaziva neposredno reagiranje i prihvaćanje ili odbijanje. Zato karikatura ima veliki utjecaj na stvaranje određenih stajališta kod publike. Ona ih istovremeno čini i sudionicima: u trenutku kad je pokušavaju prepričati ili prokomentirati. Čitalac karikaturu vrlo lako reproducira. Nije mu potrebna upotreba velikog broja riječi, ukoliko je karikatura jednostavna u svojoj poruci. Mnoštvo često stručnih pojmova koji u prosječnom čitatelju izazivaju averziju, karikatura zamjenjuje s nekoliko poteza pera. Zato se lako pamti i lako prenosi. (Naravno: govorimo o karikaturi koja posjeduje određene kvalitete). To su osobine zbog kojih karikatura u angažiranoj štampi zauzima istaknuto mjesto i uživa punu pažnju.

Jedno još neizleglo pile već nastoji izići iz fed
tako odrastao, da s toliko superiornosti vidi i

Zadnjih godinu dana naročito veliku popularnost i »publicitet« u određenim krugovima doživjela je angažirana karikatura beogradskih karikaturista. Taj snažni porast interesa za karikaturu izazvala je živa politička klima u kojoj se nalazi današnja Jugoslavija. Niz objavljenih karikatura privukao je pažnju javnosti i izazvao dvojaka reagiranja: od zbunjenosti do negodovanja. Mogućnost različitih odnosa sama po sebi nije nikakvo zlo. Naprotiv, potpuno je naravno, da se u našem demokratskom društvu publika opredjeljuje za ono što joj se sviđa. Ali to ne jamči da je potpuno svejedno KAKVE se poruke šalju preko tih karikatura, kakva im je politička platforma i čije interese zastupaju: jer demokracija ne vodi izjednačavanju svih pozicija! U jesen 1970. beogradska je »Politika« donijela karikaturu Ferija Pavlovića na kojoj se vide dva čovjeka kako sjede na klupi u parku i razgovaraju. Jedan od njih čita sportsku stranu u novinama i obraća se drugome: »Nekad je i Jedinstvo igralo u Saveznoj ligi«.

Crtački sasvim prosječna i idejno vrlo jasna karikatura. Baš u to vrijeme vodila se otvorena diskusija među najvišim forumima republikâ i Federacije o promjeni Ustava, kojima se garantira i daje daleko veće pravo republikama. Karikatura potpuno određeno zastupa stajalište: ono što se danas dešava u vezi s promjenama Ustava direktno šteti »jedinstvu zemlje«. Drugim riječima: upropaštava se ono što se godinama gradilo — od Oslobođenja do danas.

U jeku najteže diskusije u vezi s promjenama Ustava, kada se stalo na stajalište »stvoriti novu Federaciju s nacionalnim suverenitetom republikâ i usporedno s tim mijenjati postojeći ekonomski sistem« ... beogradske »Večernje novosti« od 14. I. 1971. donose karikaturu na kojoj se vidi zgrade Savezne skupštine iz koje jure štakori. Jedino objašnjenje (za neupućene) jest izreka: Kad brod tone, prvo ga napuštaju štakori! — Aluzija je više nego jasna: brod — Savezna skupština — Jugoslavija (u krajnjoj instanci).

Jačanje SAMOUPRAVNIH prava u svim sredinama, lomljenje centralističkih, unitarističkih i birokratskih oblika društvenog života za redakciju »VN« znači potapanje broda naše zajednice! To je evidentno! Karikatura je objavljena na drugoj stranici, na stranici koja je rezervirana za komentare. Kako bi šutnja u današnjoj političkoj situaciji, kada golema većina građana Jugoslavije prihvaća nove programe, mogla značiti odobravanje, »Večernje novosti« su bile prisiljene da na te prilike odgovore svojom karikaturom: posvjedočivši tako svoje neslaganje s njima.

Samo dvije republike čvrsto stoje na svojim nogama na postolju spomenika. Jedna je, prema crtežu, Republika Srbija (sa Vojvodinom i Kosovom u naručju); a druga? ...
(Naslovna strana »Jež«-a 29. I. 1971.)

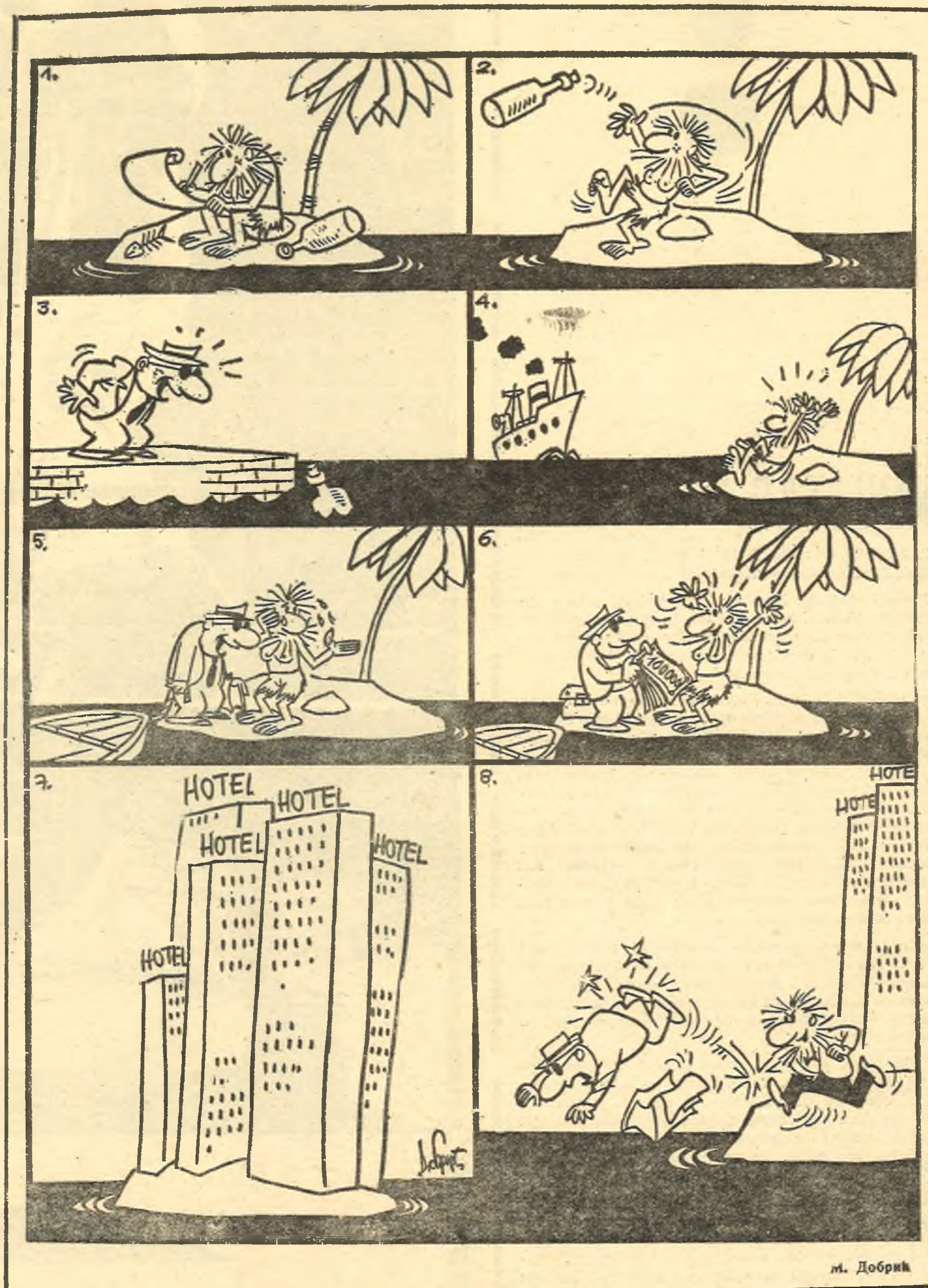
Čiji to brod tone?!
(»Večernje novosti« 14. I. 1971.)

TURA - ZA I PROTIV

Ф. Павловић

eralnog okrilja. Ali, tko je to u našoj federaciji sudi!?

м. Добрић

Jadni naši dobrotvorci – reeksporteri! Eto kako im se vraća!... (»Jež«, 25. XII. 1970.)

Naravno, karikaturist nije sam u objavljivanju karikatuie. Iza njega stoji redakcija, koja podržava određeno stajalište, stajalište jednog kruga. Karikatura nikada nije samo autorov prohtjev, njegov privatni čin: ona uvijek u politici predstavlja stanovište određenih društvenih snaga.

Očajničko koprcanje birokracije koja gubi tlo pod nogama, a s njim slobodu centralističkog odlučivanja, na svakom koraku nastoji kompromitirati svako nastojanje oko promjena. Ona je prisvojila monopol na tumačenje općih društvenih interesa, na određivanje puteva daljnjeg društvenog kretanja; ona je preuzela i ulogu jedinog tumača društvenih zakona i jedinog planera organizacije društva u svim oblastima. Karikatura »Večernjih novosti« zastupa upravo taj krug i njegove interese!

Birokracija dakle još u svojim rukama drži bar dio sredstava za masovnu komunikaciju. To pokazuje činjenica da se mnoge njene ideje javljaju preko karikatura na stranicama mnogih naših dnevnih i tjednih listova.

U današnjoj političkoj konstelaciji ekonomska pitanja zauzimaju jedno od središnjih mjesta u raspravama. I dok su se mnogi politički forumi u Hrvatskoj izjasnili protiv eksploatatorskog sistema centralističkih banaka i velikih reeksportera »Večernje novosti« od 17. II. 1971. našle su se ponukane da lansiraju karikaturu Predraga Karaksića s izrazito provokatorskom tendencijom. Na crtežu vidimo dva siromaha na nekoj pustoj obali (dozvolite da ih smjestimo na dalmatinsku obalu, toliko privlačnu za ulaganje kapitala) i jedan drugom sjetno kaže: »Kad bi naišao neki reeksporter pa da počne da nas eksploatiše«.

Ima nekoliko mogućnosti da se shvati karikatura. Prvo: dopustite reeksporterima (znamo koji su to!) ulaganje novaca u ovaj siromašni kraj, pa će svi odlično živjeti (sic!); drugo: Dalmacija želi da se u nju ulaže, ali im »netko« to ne dopušta; i treće (što je porazno za karikaturu i njenog autora): Hrvatska je tako siromašna da nema novaca za ulaganje u svoje krajeve.

Karikatura Milorada Dobrića objavljena u »Ježu« 25. XII. 1970. posve je nejasna za publiku koja nije u toku događaja. Preko čitave stranice objavljen je crtež na kojem se vidi jadnik na pustom otoku (Opet to more! Otkuda taj interes?). Zatim dolazi neki bogati alturist koji podiže raj na otočiću, a u znak zahvalnosti bivši jadnik (koji je sada sit i bogat) tjera jednim udarcem noge »naivnog« bogatuna iz gotovog raja.

— Stani! Najljepše te molim da staneš!

Karikatura O. Reisinger

Izvrstan crtež, odličan vic ali... Karikatura stanja, a ne i uzroka! (VUS, 10. II. 1971.)

Slučaj Cavtat, slučaj Trogir, slučaj Duilovo i mnogi drugi još neotkriveni prisutni su u toj karikaturi. Vic je tu zanemaren, on uopće ni ne postoji. Dakle, ako ne postoji vic, onda je motiv za objavljivanje nešto sasvim drugo: jednako jasno kao i u prethodnom slučaju!

Zagrebačka karikatura koja se bavi unutrašnjo-političkom problematikom nema toliko rafirmana u prilaženju pojedinim osjetljivim temama. Poanta njene poruke zasniva se na deskripciju postojećeg stanja. Njoj je najvažnije da publici karikirano prikaže politički moment u kojem se nalazimo. Ona je manje-više vremenski točno određena. Vic je uglavnom u prvom planu i u tome su neki zagrebački karikaturisti pravi majstori. U toj karikaturi zabrinjava skoro potpuno pomanjkanje političke prejudikacije. Ona se bavi samo STANJEM a ne UZROKOM stanja. Polazeći od takvih, već ukorijenjenih predispozicija k stvaranju karikature (s cenzurom već u fazi premeditacije!) neminov[illegible] i sama politička poanta stavlja u drugi plan. Bav[illegible] isključivo postojećim stanjem, zanemariti situaciju koja mu je prethodila, apstrahirati društvene, političke i ekonomske uzroke i razloge promjena koje nastaju, njihove zahtjeve — to znači ne shvatiti suštinu prave političke karikature. Ne tvrdim da tako postupa većina zagrebačkih karikaturista, ali je činjenica da su daleko od svojih beogradskih kolega u orijentiranju svojih radova, kada se brani određeno političko stajalište.

Ovo nije ni povijest, ni egzegeza karikature kao oblika novinarskog izraza. U pitanju je samo skica jednog stanja kojom se želi pokazati mjesto i značenje tog rada u našim sredstvima javnog komuniciranja. A izvan svake je sumnje — što je već i znanstveno utvrđeno! — da pojedine grupe za pritisak koriste karikaturu i njeno djelovanje, brže ili sporije, na svijest društva. Zato i jest potrebno bar malo razmisliti o tome gdje i što zastupa naša politička karikatura u ovom političkom trenutku.

Dinko Žibrat

MINISTAR za kulturu (prosvjetu i fizičku kulturu) — tko je to? Visoki državni činovnik bez vlastitih inicijativa? izvršilac naloga? ili izabrani nosilac jedne zamisli i planer njezina realiziranja?

U novoj vladi SR Hrvatske taj položaj pripao je Veseljku Velčiću. Biografija mu je odmah objavljena, ali na njegov program čekamo. Jer, on bi morao već postojati: kao osnova i razlog kandidature, kao osnova i razlog prihvaćanja te kandidature.

Sva pitanja naše kulture otvorena su: do nereda! Ni na jednom području nemamo određenih programa. Postoje samo nagovještaji. Svi događaji u njoj ovise gotovo isključivo od stvaralaca: od njihova rada i njegove vrijednosti. Pišu se knjige, organiziraju izložbe, daju koncerti... sve praćeno kritikom (naravno, ne redovito!). Ali: taj život, neizbježno pun svakojake neujednačenosti talenata i njihovih vlastitih ciljeva, ostaje bez svog konačnog sabirališta, gdje dobiva društveno i nacionalno značenje; gdje se otkriva naš odnos, naš odgovor na pitanje: što želimo unaprijediti, što spriječiti; prema čemu smo ravnodušni; kamo nam se žuri, čemu usporavamo tijek; i zašto?

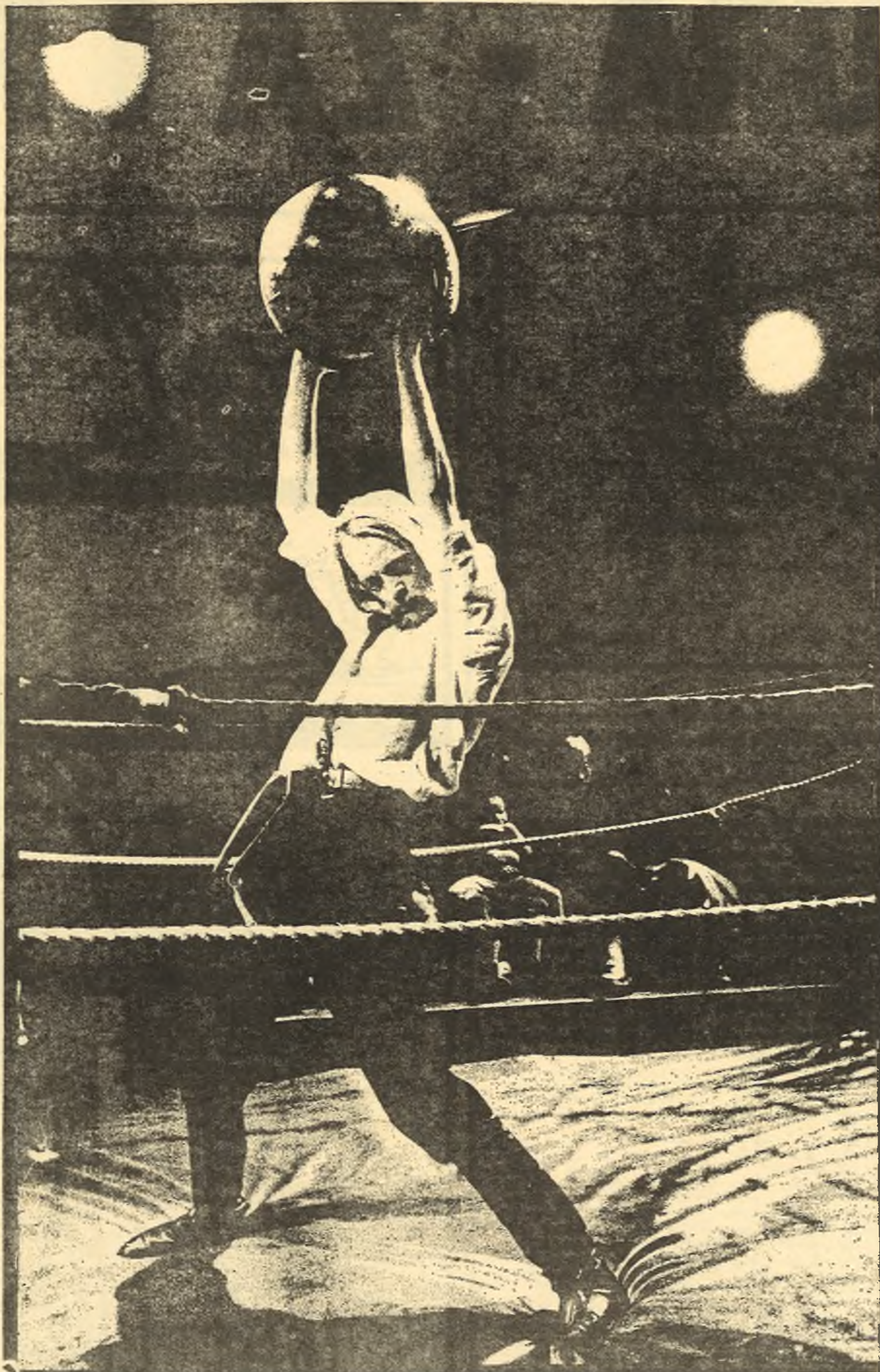
Istina je: nema kulture bez stvaralačkih pothvata. Ali stvaralaštvo prepušteno samo sebi pada u očajanje: od osjećaja suvišnosti, nepotrebnosti, nemoći. Društvo ne odlučuje o talentu, ali ono je njegova sušna ili rodna godina, otkriće njegove svrhe i izvršilac njene moći ili opoziv svega toga.

Očekujući da se naš ministar predstavi, mi prije svega očekujemo program. Jasan! Sama njegova biografija ništa određeno ne najavljuje. A mi smo u trenutku koji na svim područjima nacionalnog života postavlja goleme zahtjeve poleta. Danas više ništa ne može izgledati kao jučer. To je činjenica koja izaziva. I oklijevanje pred njom znači gubitak.

Svaki odgovor ovom trenutku mora obuhvatiti cijelu povijest naše kulture. U njemu prošlost treba biti obračunana: kao vrijednost, kao inspiracija, kao prostor još nezaposlenih energija. Svi naši današnji zahtjevi imaju posla u svemu što je u Hrvatskoj učinjeno: novo društvo nije kula zaborava, ni vizija bez zavičaja. U ovoj situaciji navike ne pomažu. S njima se ostaje izvan pitanja, izvan mogućnosti traženja i pružanja odgovora. To je danas činovnička sudbina: gubitak uloge. I ministar koji želi samo izvršavati naloge, unaprijed na nju pristaje! On se tako lišava, na tradicionalan način, drame odgovornosti, ali ne i njenih grijeha! Jer u pitanju je poslušnost koja ne iskupljuje!

Veseljko Velčić nastupa pred javnošću koja sve više vjeruje u vrijednost svojih mandata i efikasnost svog suda. Njegova šutnja djeluje nesuvremeno: kao izraz stare sigurnosti (ljudi iza aparata)! On još ne smatra važnim otvaranje demokratskog kalendara s bilješkama i ocjenama njegovog rada.

U punoj neizvjesnosti očekujemo prve odluke novog ministra. Jer ništa im ne prethodi: nikakvo djelo. On nije Malraux, on nije Krleža. Ali to ne umanjuje njegove obveze! Trenutak u kojem je preuzeo dužnost velika je prilika za odvažne zamisli, za originalne programe: cijela naša kultura u neredu čeka poziv na novi raspored! Ministar zato mora biti jednako lucidan i vješt: sve ispuniti praktičnim pothvatima u kojima nije izgubljena svrha iz općeg obzora: što je danas za Hrvatsku mjerilo u nastupanju, kao mjerilo sve veće slobode

U Zagrebu će se od 24. do 29. IX. održatiII. internacionalni festival studentskih kazališta (IFSK). Bit će prikazane 23 predstave iz desetak evropskih zemalja i iz Jugoslavije. Financiranje festivala osigurano je u zadnji trenutak i za nadati se je, da se teškoće te vrste više neće pojaviti. Temeljna orijentacija ovogodišnjeg IFSK-a jest u tome da i strane i domaće kazališne grupe svojim izvedbama pokušaju predstaviti kulturno-političku problematiku društva i naroda iz kojeg dolaze i kojeg predstavljaju. Tražile su se dakle predstave bliske narodu, neposredne u izražavanju i tipične za svoju sredinu. Ovogodišnji IFSK nije službeni festival UITU (Međunarodne unije studentskih kazališta), ove godine to je festival u Wroclavu. Novost ovogodišnjeg IFSK-a su popratne manifestacije. Svako jutro u dvorani Studentskog centra prikazivat će se filmovi zagrebačke škole crtanog filma, kratkometražni filmovi iz Hrvatske i Jugoslavije. Nadalje izvan programa sudjeluju folklorne grupe Hrvata iz Gradišća i »Kumpanija« iz Korčule. Poslije svake predstave bit će diskusija. Sve predstave predviđene su za izvođenje na otvorenom prostoru.

Na slici: Scena iz drame ULF OLDBERGA: »BIK, PAS I MAČKA« u izvedbi LILLA TEATERN, LUND – ŠVEDSKA

PETAR ŠEGEDIN:

SVI SMO ODGOVORNI?

Matica hrvatska, Zagreb 1971

KNJIGA KOJU JE PISAC BIO DUŽAN NAPISATI

Naučeni na prebivanje i pribivanje, naučeni na trajanje i prisustvovanje, neopazice nam je svima izmaklo ono stanje ljudske svijesti što ga je razvoj ljudske a napose europske misli postavio pred sebe govoreći da čovjek nije datost, nego zadatost.

Ovih nekoliko redaka uvoda valjalo je napisati iz nekoliko razloga, no mislio sam prije svega na onaj nimbus koji je ovu Šegedinovu knjigu pratio prije nego što se pojavila u knjižarama. Govorilo se o »strašnom« i »hrabrom«. To čuđenje, ta brižljivost, to očekivanje nečega što bi, ako se izrekne, moglo nešto pored nas i između nas poremetiti i rastrojiti, sve mi se to ukazuje, najblaže rečeno, nenormalnim i kukavičkim.

Trebalo bi dakle ovu knjigu primiti normalno. Nema razloga čuditi se nad njom i skandalizirati. Neki su eventualno spremni autora potapšati po ramenu, tapšući ga pri tom ne zbog toga što je knjiga dobro i pošteno pisana, već s mišlju da je zgodno i nekonvencionalno to što je Šegedin napisao knjigu koja, eto, govori o »onim« stvarima o kojima se eventualno govori među četiri zida. Na taj se način izdaja i bijeg (o tome govori i knjiga) produžuju. Tapšući pisca zbog hrabrosti i iskrenosti mi sami odustajemo od svoje sudbine i odgovornosti, i sve u svemu, boljeg načina da pljunemo na ovu knjigu nismo našli.

Međutim, valja znati da je ovaj desetogodišnji niz Šegedinovih zapisa pisan upravo zbog onih i za one koji misle da se ničemu oko nas ne treba čuditi, pisan je za one koji su spremni diviti se onima koji postavljaju nezgodna pitanja. Ova je knjiga pisana za one koji su odustali, za one kojima se hrvatska sudbina u svim svojim vidovima, takva kakva jest, čini jedino mogućom, potrebnom i nepromjenljivom. Ne treba, nikako ne treba, ni hvaliti ni čuditi se nad ovom knjigom; najviše što treba učiniti s njom, to je — čitati je. Šegedin je ovu knjigu bio dužan napisati, misliti je i živjeti ponajprije zbog sebe, a onda i zbog nas. Mi smo je od njega očekivali. Ovdje se mora reći: takve knjige ne očekujemo samo od njega. Na onima koji trebа da izreknu svoje sudjelovanje u ovom narodu umjetničkom riječju, na njima je da nam te knjige i napišu.

Ovi Šegedinovi zapisi posjeduju, ovako skupljeni, jednu drugu hrabrost, na koju se malo njih odlučuje. Treba samo zamisliti sakupljene spise nekih naših pisaca i javnih radnika. »Studentski list«, list hrvatskih sveučilištaraca, jednom se samo malo poigrao i pročeprkao po svojim starim brojevima pretiskavajući samo najbezazlenije odlomke naših današnjih javnika i uvaženika. Ta ideja može se nekom učiniti okrutnom. Šegedin je, eto, sam — tjeran savješću i živeći prisutan — zaista hrabro pristao na okrutnost i iznio genezu svog angažmana, neki to zovu konvertiranjem, a drugi s puno više razloga prosvjetljenjem, dakako bez ikakve mističke aure. Šegedin je osjetljiva svijest, no misaoni postupak i raščlamba kojom on pristupa »problemima« ne samo da odaje nego potvrđuje europskog intelektualca koji svoj stav o sociološkim i ideološkim pitanjima ne gradi samo na stručnoj literaturi, ali ga i ne iznosi bez nje. Šegedin dakle iznosi pred nas svoje zabrinuto, ponekad vrludavo i uzdrhtalo posljednje desetljeće sa svim okukama, zamkama kataraktima i bezdanima. Treba samo usporediti prvi i posljednji tekst u ovoj knjizi. Ta dva teksta samo u jednom posjeduju jedinstvo: zabrinuti su i gotovo vapijuće postavljeni. Prvi napis, objavljen 60-ih godina u »Našim temama«, pristaje uz jugoslavenstvujuću panoramu i strukturu Jugoslavije. On je zabrinut za jedinstvo, za duhovne praznine koje se pojavljuju ili, bolje reći, za odsutnost bilo kakvog koncepta »socijalističke kulture«. Čitajući taj tekst prisjetio sam se Krležina govora o 130. godišnjici hrvatskog preporoda. Naime, boraveći u Parizu kao ataše za kulturu Šegedin razgovara s čovjekom iz Jugoslavije i iznosi mu svoj nemir i svoje misli zbog nedostatka zajedničkog jugoslavenskog mita i »zajedničkog vrijednosnog sidrišta«.

»Bili smo upravo u ulici 'Bogtevideo' — Montevideo.

— Bogtevideo — reče on meni — pa čime se ti baviš?

— Čime se bavim!? Pa, eto, brinem se o svojoj zemlji ...

— Hm! Bogtevideo! ... A što se tiče mitova, bit će najbolje, moj dragi, da sačuvamo svaki ono što imamo!«

Podsjetio me, dakle, ovaj razgovor na Krležinu evokaciju ilirskih zanosa o istom jeziku, zajedničkoj državi i tome slično: naime, odgovori na ilirske romantične pozive stizali su pisani na njemačkom iz Slovenije, a u Srbiji je jedan dobronamjernik izrazio čuđenje kako se to može tako bezazleno i olako odricati vlastitog jezika i identiteta.

Šegedin nam, dakle, iznosi i svoj »ilirizam«. Dakako, na njega je dobio i onaj vječni odgovor. Drugi napis u ovoj knjizi veoma je značajan, on, čini mi se, stoji na početku ovog našeg suvremenog hrvatskog samopribiranja i samosvijesti. To je ono čuveno Šegedinovo »Pismo« objavljeno u »Forumu« 1963. godine. Bolnom, ali dosljednom i upornom lucidnošću to pismo iznosi pred nas emocionalnu i intelektualnu jezgru negiranja i odricanja hrvatskog imena pri »ujedinjenju« 1918. Nadalje, to nas Šegedinovo »Pismo« upućuje na pribiranje traumatizirane duše koja se vraća u sebe ne odričući se u socijalnom smislu lijevog mišljenja i ne pristajući na hrvatstvo u ambalaži njemačkih tenkova u Zagrebu, talijanskih vojnika u Splitu i ispružene šake u vagonu koji negdje u Novskoj odnosi pravoslavni živalj u vagonima za stoku. Ova nam Šegedinova knjiga, osim nekoliko teorijskih eseja o jeziku i »osjećaju pripadnosti i odgovornosti intelektualca malog naroda«, donosi pismo srpskom književniku, pjesniku »Srbije«. Duboko uvjeren da bi morao naći odziv, Šegedin piše: »Mene, moje djelovanje, u javnim postupcima, na kulturno-političkom planu, goni osjećaj izazvan uviđanjem da ozbiljna opasnost prijeti narodu kojemu pripadam.« »Uvjeren sam da branim elementarna prava jednog naroda«. »Shvatimo: Srbi Hrvate, kao što oba naroda shvaćamo, Slovence i Makedonce, i stvari će postati mnogo jednostavnije«. Tu počinje, ali se, na žalost, i ne razrješava tragični splet. Već je davno jasno; kad ne bi bilo Hrvatske i »hrvatskog pitanja«, Jugoslavija bi već odavna bila normalna federacija u kojoj bi svaka republika imala suverenitet. Lučila bi se razlika suvereniteta i civiliteta, ne bi se javljale smiješne ideje o »distributivnom suverenitetu«, itd. Svaki narod ima svoju republiku i težište svog suvereniteta, ostalo su povijesne okolnosti itd. Posljednji zapis u ovoj knjizi govori o tome: da li će Srbi u Hrvatskoj prihvatiti svoju domovinu ili ne. Taj je zapis nedavno bio pred nama, a pitanja koja on postavlja živimo iz dana u dan, odgovor na njih ovisi o nama, jer zaista: »svi smo odgovorni«.

Zlatko Markus

PODLISTAK S PREDUMIŠLJAJEM (2)

ŠEGEDIN ILI POSLANJE I ODGOVORNOST

Uvriježilo se u nas tako: objavljuju se duže ili kraće vrijeme u malo čitanim »cehovskim« ili njima sličnim časopisima i revijama eseji, pripovijesti, raspre, članci ... i onda jednoga dana autor skupi tu svoju razmetnutu djecu, dajbože sa srećom, i lijepo ih tiska u zasebnoj knjizi. U tome trenu kao da odjednom — obasjani novim svjetlom — dobiju i neke nove vrline ili mane; o DJELU se progovori (iako u nas, na žalost, još uvijek podosta oskudno), ispišu se riječi hvale ili pokude: knjiga — zavisno o svojoj stvarnoj vrijednosti — započinje živjeti svoj život.

Posljednja će Šegedinova objavljena knjiga, vjerujem, biti časna iznimka: o tekstovima što su u njoj probrani govorilo se u vrijeme prvog tiskanja više, a bit će i žučljivije, no što će se progovoriti o knjizi u cjelini. Pa i nije mi nakana o tome. Kritika će cijeniti njenu današnju »objektivnu« vrijednost, a ovih nekoliko redaka ponajprije je još želja da se u sjećanju obnovi put i vrijeme objavljivanja pojedinih od tih tekstova. Jer vidljiva je u njima, prije svega ostaloga, iskrena težnja autorova da proumi nesuglasja što se pojavljivahu na našem političkom i nacionalnom obzorju, da se dovine do vrhunca iskonskih počela, onih pravih temelja koji jedini i mogu posvjedočiti uvjerenje u ozbiljnijem razgovoru. Zaskočit će nas Šegedin ponekad izvornim načinom tumačenja, izazvat će raspravu smionijim izletom u književnost, dopustiti da se osmisle uvjerljiva suprotstavljanja, ali — mora se priznati — ni u jednome trenutku neće se izgubiti u nevažnoj pojedinosti, niti će u svome razlaganju biti uskogrudno netrpeljiv ili čak i zlonamjeran. To je i posebno važno istaknuti, jer, kako rekoh: većina od tih članaka izazvala je buru »zvaničnih«, pa ponekad i uvredljivih prosvjeda, ali gotovo uvijek i — doduše ne tako »glasnih«, ali zato ne manje osmišljenih — iskrenih suglašavanja. I eto: dok u ušima još odjekuje takva strasno razmahana ocjena o zadnjem objavljenom članku, tiskanom i u ovoj knjizi, s nekim nemirom u primisli valja ustanoviti kako riječi i nazore iz teksta desetak godina starijega (a isto tako tiskanoga u knjizi »Svi smo odgovorni?«) danas ne samo da ni s najboljom voljom ne možemo cijeniti kao »heretički istup«, nego, štoviše, moramo ustvrditi da zvuče normalno, svakidašnje, da su dio naših općeusvojenih nazora. U »Uvodnoj riječi« o tome će i Šegedin dorečenije: »Svjedoci smo danas poplave članaka, pa i knjiga, iz ekonomije, političke ekonomije, punih statističkih podataka, koje nas uvjeravaju 'matematičkom točnošću' u ono što smo kao 'zabrinuti građani' (tako su nas i tako nas još uvijek posprdno nazivaju!) davno govorili. Ne ističem to radi neke borbe o prvenstvo, stvar je i previše tragična da bismo se mogli na tako nešto osvrtati i u to upuštati. Ističem to zato, jer želim i ovdje potcrtati ljudski osjećaj za pravdu, smatrajući ga senzbilnijim kompasom od svih računa ekonomskih hermetista. Računi dolaze, na žalost, onda kad su se stvari već dogodile i kada samim tim postaju povijest, koja djeluje kao priroda, gotovo objektivno.«

Nesporazumci dakle, o heretičkim primislima naoko su sićušni: riječ je tek o vremenu izričaja. Rekoh naoko, jer bilo bi ispravnije reći: ne samo o vremenu izričaja nego i o onima koji **propisuju pravo vrijeme za pravu riječ**. Preostaje upit: a u čemu se onda ogleda umjetnikovo poslanje u vremenu u kojem živi? U tome da čeka »zeleno svjetlo« u tom našem prometnom i prometom opterećenom rječniku, i da zagrmi, i da zatutnji i progovori najodnjegovanijom hrvatštinom tek onda kad za to dođe vrijeme (kao što mu je valjalo »čekati vrijeme« da dobije dopuštenje kako bi uopće i progovorio hrvatštinom), **ili u smionosti da javno, riječju, zatraži pravo na odgovornost?** Na nekoliko mjesta u svojoj posljednjoj knjizi, možda i prečesto, autor nas na svoju odlučnost da **sam bira vrijeme i temu za razmatranje** i izrijekom upozorava, ističući kako progovara ne kao stručni tumač, nego kao književnik i javni radnik. Jer on tu **»javnost«** u radu i shvaća tako: osjeća se odgovornim. U tom suzvučju bi, mislim, valjalo i zaključiti:

Vrlina Šegedinovih esejističkih članaka — a ima ih, da budem iskren, i takvih koje ne mogu prihvatiti u cjelini — ponajprije i jest u tome traženju, u traženju svoga prava na odgovornost za djelo, a ne u čekanju da mu to pravo netko pokloni. Petar Šegedin je, prije mnogih drugih, shvatio kako je samo ona odgovornost prava koja mu nije darovana, ali ni nametnuta, samo ona koja proistječe iz umjetnikova poslanja i osjećaja dužnosti prema svome narodu.

Duško Car

HRVATSKI JEZIK

JOŠ O TZV. LOGIČKOJ INTERPUNKCIJI

Pisani je jezik čedo govorene riječi. Kad je govorena riječ iz efemernog fonskog medija prešla u permanentniji vizualni medij, došlo je kod nje do stanovitih promjena koje je zahtijevao ili omogućavao novi medij. Neke su od tih promjena povećale jezičnu komunikativnost, a neke su je smanjile. Razmjerna permanentnost vizualnog medija dopušta takav izbor i takvu organizaciju jezičnog materijala kakva u govorenoj riječi gotovo i nije moguća: rijetko tko od nas govori »kao iz knjige«. Na deficitnoj strani promjene medija (fonskoga u grafički) nalazi se gubitak jezičnih signala koji su osebujni fonskom mediju. Popriličan dio onih fonskih varijacija koji omogućuju Dalmatincu da glasu »e« da desetak značenja, u pismu je izgubljen. Interpunkcija (uključujući akcente, dužine i sl.) pokušaj je da se primarna fonska materija jezika potpunije prilagodi sekundarnom grafičkom mediju.

Dilema o tome treba li interpunkcija biti logička ili gramatička zapravo se svodi na pitanje: treba li interpunkcija u grafičkom mediju nadomjestiti neke elemente koji su u fonskom mediju izraženi prozodijskim morfemima, ili treba označavati granicu između nekih određenih struktura?

Nazivi »logička interpunkcija« i »gramatička interpunkcija« nisu najsretnije izabrani, jer se čini da između gramatike i logike kod izbora interpunkcije postoji izraziti antagonizam. Osim toga, bilo bi jednostavno pokazati da je interpunkcija uvijek gramatička, jer izražava jezičnu pojavu, koja može — kao i sve druge jezične pojave — biti gramatikalno ili negramatikalno upotrijebljena. Bolji bi nazivi bili »prozodijska« i »strukturna« inteprunkcija. Izraz »prozodijska interpunkcija« odnosio bi se na interpunkciju koja u pismu signalizira neke elemente govora (zarez, na primjer, signalizira stanku u govoru). Izraz »strukturna interpunkcija« odnosio bi se na slučajeve kad interpunkcija signalizira granicu između struktura a ta granica nije realizirana u govoru (u rečenici »Kaže, da će doći.« zarez signalizira kraj glavne rečenice, ili, općenitije, granicu između glavne i zavisne rečenice).

Izbor je, dakle, između prozodijske i strukturne inteprunkcije, ali da izbjegnemo zbrku, zadržat ćemo uobičajene nazive »logička interpunkcija« (za našu prozodijsku interpunkciju) i »gramatička interpunkcija« (za našu strukturnu interpunkciju).

U članku »Zašto tzv. logička interpunkcija?« (**Hrvatski tjednik**, br. 18, str. 14) dr. Stjepan Babić piše u prilog logičkoj interpunkciji osnivajući svoje argumente samo na upotrebi zareza. Ta je interpunkcija izabrana zato što za većinu drugih interpunkcija, čini se, ne postoji tako izrazita dilema logički:gramatički. Postavlja se ključno pitanje: zašto kod drugih interpunkcija te dileme uglavnom nema, a nema je djelomično ni kod zareza (npr. kod vokativa)?

Nitko ne pravi razliku između logičke ili gramatičke upotrebe upitnika, točke ili uskličnika. Upitnik se upotrebljava da signalizira pitanje, ili gramatički: da signalizira uzlaznu intonaciju nakon koje slijedi stanka, a znači pitanje, dakako u govoru. Upitnik očito ima istu funkciju i distribuciju u pismu kakvu imaju spomenuti prozodijski elementi u govoru. Kažemo da se upitnik upotrebljava logički. Na sličan se, logički, način upotrebljavaju i točka (silazna intonacija i stanka), uskličnik (posebna intonacija s mogućim razvlačenjem nekih glasova i višim tonom, nakon čega slijedi stanka) i zarez s vokativom (stanka, često kombinirana s elementima koje signalizira i uskličnik). Dakle, sve su ove interpunkcije logičke u smislu da signaliziraju neke relevantne pojave govorenog jezika.

S druge strane postoje interpunkcije koje su isključivo gramatičke, tj. signaliziraju početak ili kraj kakve strukture bez obzira je li taj početak ili kraj signaliziran u govoru. Ni kod tih interpunkcija ne postavlja se pitanje logičke ili gramatičke upotrebe, jer je moguća samo gramatička upotreba, tj. služe samo za to da označe određenu organizaciju teksta. Takve su interpunkcije na primjer navodnici.

Ima interpunkcija koje se upotrebljavaju na oba načina, tj. mogu, ali ne moraju, signalizirati neku pojavu govornog jezika, a uvijek signaliziraju stanovitu organizaciju teksta. To je i razumljivo jer svaka interpunkcija, gramatička ili logička, signalizira neku organizaciju teksta; pitanje je samo da li signalizira u isto vrijeme i neki prozodijski element govornog jezika. Među takvim dvoznačajnim interpunkcijama najveći »kamen smutnje« jest zarez.

Zarez se upotrebljava za signaliziranje svjesne i namjerne stanke iz tonskog medija, ali i za signaliziranje granice između struktura, navodno zbog »lakšeg snalaženja« u tekstu, što je gramatička upotreba, u smislu da takva upotreba ne signalizira neku pojavu koja doista postoji u fonskom mediju i koja bi se realizirala da se grafički tekst prekodira u tonski. U govoru ne mora postojati stanka između »Kad je došao« i »rekao sam mu.« Upotreba zareza između glavne i zavisne rečenice može se opravdati »lakšim snalaženjem«, ali ne i nužno postojanjem njegovog ekvivalenta u fonskom mediju. Dakako, zarez ovdje može biti i logički, tj. može predstavljati stanku, jer se i u govoru služimo stankama radi lakšeg snalaženja. Možda je razlika u tome što u govoru stanka služi govorniku da se snađe, a u pismu služi čitaocu.

Činilo bi se da je lako naći rješenje: Ako se sve druge interpunkcije, ili barem većina onih koje su vezane za smisao, upotrebljavaju logički, onda treba i zarez tako upotrebljavati. Ali time gubimo jednu korisnu funkciju zareza: razmršavanje složenih struktura ili dvoznačnosti. Vjerojatno je najbolje da se pomirimo s tim da će funkcija zareza biti dvoznačna, ali da nastojimo uvesti neki red u tu dvoznačnost. Logička se upotreba ne može odrediti pravilima jer postoji bezbroj situacija u kojima se značenje dijela teksta može prihvatljivo (tj. u skladu s poznatom stvarnošću) kombinirati sa značenjem zareza. Preostaje dakle da se definiraju tipovi struktura kod kojih se zarez može (ali ne mora) upotrijebiti da signalizira granicu između strukture koja u govoru nije signalizirana — zato što su u govoru strukture obično jednostavnije nego u pismu —, a postoje i druge okolnosti koje olakšavaju razumijevanje. Takve će strukture vjerojatno biti one kod kojih je stanka u govoru opcionalna.

Ako gramatički zarez automatski stavljamo kao oznaku granica između određenih, uvijek istih struktura, bez obzira jesu li složene ili jednostavne, onda je takva upotreba zareza zapravo beskorisna, nije funkcionalna.

Na kraju da se, prividno, ne složimo sa zadnjom rečenicom dra Babića. Nikako se ne može »napredovati i vraćanjem«. Može se samo iz nezdravog stanja vratiti u zdravo i odatle nastaviti napredak, koji je hrvatskoj lingvistici i te kako potreban, jer su nastojanja i sredstva koja se posvećuju proučavanju, opisu i sređivanju pojava hrvatskog jezika genocidno malena.

L. Spalatin

NA RUBU KALENDARA

DEVEDESET GODINA OD SMRTI MATIJE SMODEKA

Potkraj rujna 1881. godine (točnije: 22. IX.) umro je u Bjelovaru, gdje je proživio posljednje godine života, umirovljeni kraljevski savjetnik i sveučilišni profesor dr. Matija Smodek, star sedamdeset i četiri godine, rođen 1808. u Novakima kraj Varaždina. Sahranjen je na groblju Sv. Andrije u Bjelovaru gdje je već ležao jedan poznati rodoljub i preporoditelj, pjesnik i skladatelj Ferdo Rusan. Posmrtni ostaci Matije Smodeka prevezeni su 1911. godine u Zagreb i pokopani u arkadi hrvatskih preporoditelja na Mirogoju.

U povijesti hrvatske kulture doktor Smodek zapisan je kao prvi učitelj hrvatskog jezika u devetnaestom stoljeću.

Devedeseta obljetnica njegove smrti navršava se u vrijeme kad dobivamo novi HRVATSKI PRAVOPIS, dugo očekivano djelo našeg suvremenog jezikoslovlja i neoborovi znanstveni dokaz o pravu hrvatskog naroda da jezik kojim govori naziva svojim narodnim imenom. Točno prije stotinu i četrdeset godina, mladi Matija Smodek, rukovođen načelima »ilirskog« preporoda i težnjom da se napredna hrvatska inteligencija odupre ponjemčivanju i (osobito) mađarizaciji, u Pravoslovnoj akademiji u Zagrebu počeo je predavati hrvatski jezik. U prvo vrijeme tumačio je kajkavsko narječje jer još nisu bile provedene Gajeve jezične i pravopisne reforme koje prvenstvo daju štokavštini. Smodekova predavanja nisu bila obvezatna ali su ih (pretežno iz rodoljubivih i slobodarskih pobuda) slušali mnogi hrvatski đaci, sveučilištarci, profesori i ostali građani. Bilo je, razumije se, nerazumijevanja, otpora pa i otvorenih sukoba (čak fizičkih!) s onima koji su smatrali da je Hrvatima »pametnije« govoriti mađarski jezik — umjesto svoga. Među njima bilo je i nekoliko profesora Pravoslovne akademije. Burne razgovore i prepirke okončao je nastavnik filozofije dr. Stjepan Moyses zalažući se za uvođenje hrvatskog jezika na naše najviše učilište i njegova predavača Matiju Smodeka koji »...to bez ikakove plaće te samo iz ljubavi narodnog jezika čini i jer je već doba da se taj predmet uči.« I Smodek je prionuo uz posao!

Na zagrebačkom Pravnom fakultetu kasnije je predavao prirodno pravo, političke znanosti i ugarsko-hrvatsko pravo, a na reorganiziranoj Akademiji statistiku, rudno pravo i upravno zakonoslovlje. Tiskao je raspravu pod naslovom »Pravo gorsko, inače rudno deržave Austrijske«. Nakon Matije Smodeka hrvatski su jezik i književnost na Pravoslovnoj akademiji predavali Antun Mažuranić i Vjekoslav Babukić.

Potrebno je spomenuti i njegovo djelovanje u Sveučilišnoj (ranije: akademskoj) knjižnici u Zagrebu, u kojoj je više godina marljivo i predano radio. Također, napisao je i pripremio za tisak slovnicu »slavo-hrvatskog« jezika, ali do njenog objavljivanja nije došlo.

Svi koji poznaju povijest i put hrvatskog jezika znat će i danas cijeniti doprinos Matije Smodeka, doprinos možda nevelik po stvarnom opsegu, ali značajan po svojoj kulturnoj, znanstvenoj i moralnoj ulozi!

Željko Sabol

stihovi stihovi stihovi

ANTE JAKŠIĆ

NE ŽELIM DA ODEŠ

Ne želim da odeš i Ti kao mnoge
prije tebe žene,
i da sat za satom,
i da dan za danom
u tuzi mi vene.

Ne želim da odeš kao val što nosi
u nepovrat lađu,
jer su naše ruke tražile se dugo
kao dvije ptice što kruže u mraku
i najzad se sretnu
i na suncu nađu.

Ne želim da odeš i da sretne dane
iz daljine zovu
neutješne usne,
da mi noći budu bez ptica platane,
da se sni u suzu,
suza u bol zgusne.

Ne želim da odeš i da kasna jesen
uvenulim lišćem
prekrije mi zjene,
i do sat za satom
i da dan za danom
u tuzi mi vene.

Badija, 1939.

SERENADA

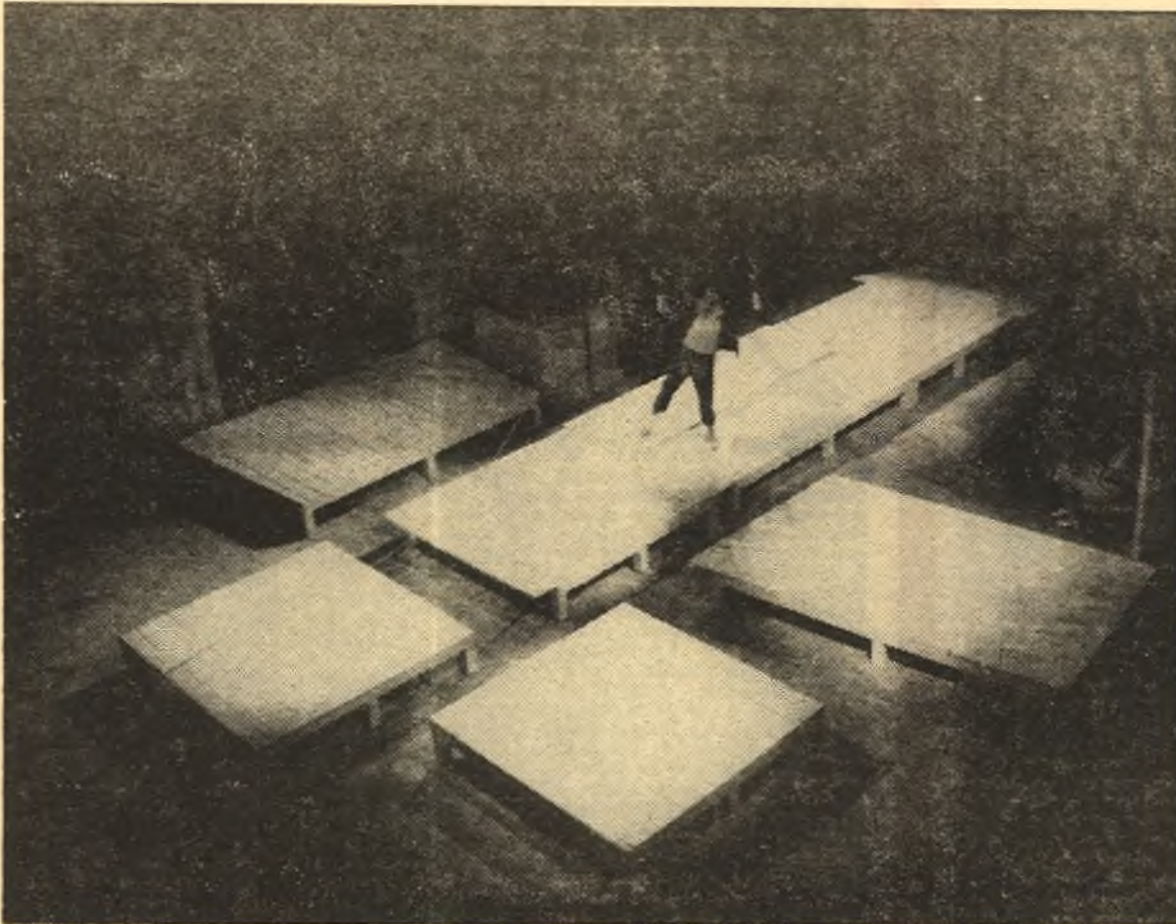
Kako je vedra ova noć i kako
krošnje su pune mjesečeva plama,
ko majka dijete more zvijezde njiše,
a ja sam sam
i Ti si noćas sama.

Razgrni duge zastore od svile
kojom Te kriju nevidljive ruke,
jer ja Te molim
kao što se mole
svi koji noćas čekaju da sretno
brodovi stignu u daleke luke.

Ko školjka biser, kao zemlja zlato
u sebi dugo ja sam ljubav krio,
lutao često i nesretan bio
i zalud plamen gasio tog žara,
jer dođe sat kad svaki plod je zrio,
kad srce srcu
sve tajne otvara.

Ne prezri moja lutanja i čežnje,
sve moje dane izgubljene vrati,
klonula krila ljubavlju pozlati
i primi moje ruke pune plama,
jer noćas svaka krošnja nadom diše
ko majka dijete more zvijezde njiše
a ja sam sam
i Ti si,
Ti si sama!

Badija, 1939

Božidar Boban kao Eduard II. na Lovrijencu. Adaptacija prostora: Zvonimir Lončarić

ZAPISI O HRVATSKOM GLUMIŠTU (2)

Postignuća i ustajalost

IZMEĐU REDOVITOG HODA NAŠEGA TEATRA I NJEGOVE SLIKE NA IGRAMA NE MOŽE ZJAPITI POTPUNA PRAZNINA

U prvom nastavku ovih »Zapisa« odlučih se za pet pitanja koja mi se učiniše podjednako bitnima i za ovogodišnje Dubrovačke ljetne igre koliko i za suvremeno nam hrvatsko glumište u njegovu »redovnom tijeku« (sezoni) i punom opsegu. U kojoj je mjeri i kako konkretno ispunjen prostor **kazališne riječi**, što teatar govori — prvo je pitanje za prosudbu o naravi i ritmu kojim jedno glumište diše. Po svojoj naravi već, Igre su okrenute svekolikom onom općinstvu što se ljetnih mjeseci stječe u Dubrovnik: pred licem nacionalne i međunarodne javnosti trebalo bi se, bar načelno uzevši, odvijati ono čime se hrvatsko glumište može predstaviti takvoj publici. Drugim riječima: Igre bi trebale biti iskaz onog najplodonosnijega i najživljega u teatru, a istodobno i mogućnost da se o tom dijelu hrvatske kulture — kazališnome — takva publika obavijesti najreprezentativnijim primjerima. No, tomu tako nije: iskaz što ga o stanju u hrvatskom glumištu daju Igre tek je djelomice točan; po repertoaru koji obuhvaća širinu nacionalne dramske riječi mogao bi neupućeni zaključiti kako je uglavnom pozitivno riješeno to, svakako glavno pitanje svakog nacionalnog teatra — izvorišta iz kojih neprestano crpi poticaje za nova traženja. Jer, **Držić** kao simbol Igara nije u nas istodobno i kazališna činjenica kakvu bi njegova riječ zasigurno postigla da je stvarao u nekoj drugoj kulturi: nije pitanje nacionalne prepotencije podsjetiti da je »Skup« napisan stotinu godina prije Molièreova »Škrca«, to je jednostavno činjenica. No činjenica je također da ni Držić ni drugi — uostalom, ne mnogobrojni, no ipak postojeći — u ravnodušnom ritmu hrvatskoga kazališta ne postoje kao **temeljnice**: već je dosadno, a prema samom autoru — Krleži — svakako i bezobrazno spominjati njegov spis o repertoaru tiskan pred četvrt stoljeća; no činjenice su tvrdoglave: kao stalni simbol Igara Držić, na razini hrvatskoga glumišta uopće, tek je simbol nepostojanja kazališnih književnih temeljnica bez kojih nikada ne postoji, i vjerojatno neće doista nikada ni postojati ni jedno nacionalno kazalište.

Vratiti Shakespearea u Dubrovnik

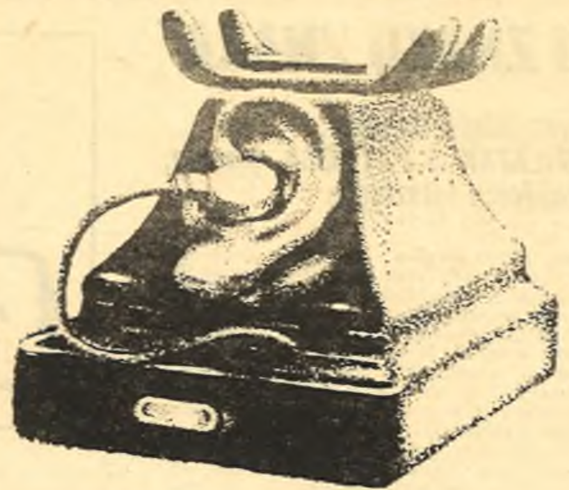
Varaju se stoga svi oni koji simbol Igara smatraju i simbolom stanja u našem kazalištu. A ta je zabluda takva da je za nju plaćena prevelika cijena — hrvatsko kazalište kakvo ono doista jest. S Ivom Vojnovićem — dakako, mutatis mutandis — stvar stoji slično: »Allons enfants« svojim sluhom za pitanja povijesne sudbe ovoga prostora odjekuje u Dubrovniku, čak s akcentima vrlo aktualnim u političkoj svakodnevici Hrvatske, a po svemu sudeći dogodine se sprema i »Ekvinocij«, no ni za prvo ni za drugo pitanje (hrvatske migracije i njene ljudske posljedice) izvan Dubrovnika uglavnom nema sluha. Postavljanje Palmotića ove godine otvorilo je pitanje moguće proširene baze hrvatske kazališne baštine; avantura s »Pavlimirom« nije doduše otkrila (i potvrdila) neki novi kamen temeljac u toj baštini, no pridonijela je otkrivanju nekih pitanja kazališne interpretacije koja mogu biti vrlo važna za naš teatar. Shakespeare nije vraćen u Dubrovnik. A da ga, nedvojbeno, treba vratiti u prostore u kojima se već i prije uspio ostvariti kao važan sudionik dramskoga programa, kao mjerilo europske kazališne riječi, to, na različit način potvrđuje i gostovanje predstave Teatra ITD. — »Rosenkrantz i Guildenstern« i ovogodišnja premijera Brechtova »Eduarda II.« na Lovrijencu. Jer, pravu težinu nacionalne dramske književnosti možemo, uvijek iznova i s novim dvojbama, mjeriti samo u nazočnosti onih bitnih pitanja koja se prostiru na razini europske povijesti — mjerila su to naše otvorenosti i udjela u duhovnome prostoru u kome hrvatska kultura želi i nadalje participirati. A bitna pitanja povijesti i čovjekova opstanka nikad se kao danas jasno ne slušaju s kazališne scene, zamijenivši uskotračni psihologizam i iluziju u odmjerenost čovjekova hoda. »Eduard II.« već sâm po sebi — zato što pitanja svijeta ne mjeri po obrascima novovjekih ideologijskih mijena, toliko dragih Brechtu u kasnijem razdoblju — jedna je od rezonanci šekspirskih pitanja; njihov sraz u istom prostoru, konkretno na Lovrijencu, zasigurno može kazališnu riječ otvoriti u tolikoj mjeri da naša zapitanost ne ostane tek puki odzvuk jedne predstave, ili pak podsjetnik na kalendar pitanja na koja bi, jer je takav red i dobar običaj, valjalo odgovoriti. Dakle, sama kazališna riječ što je pretpostavljena u repertoaru Igara, a koja pokazuje živo zanimanje za svoja izvorišta i otvorenost prema pitanjima svijeta — izgled je onoga hrvatskoga glumišta koga nemamo. Paradoksalno, ali tako jest. S pripomenom: kako se ipak zbiva negdje, a ne tek u našoj mašti, nemoguće je pretpostaviti da se ne bi moglo zbivati i u sveukupnom našem kazalištu.

Kušanova drama — gorka i neugodna

Upravo na takav teren »sjela« je i Kušanova »Svrha od slobode«: postavljajući vlastitoj povjesnici niz neugodnih pitanja, nužno je postigla to da i političkom aktualitetu takva pitanja ne budu indiferentna. Dobar običaj da kazalište uglavnom tapka za životom i aktualnom duhovnom situacijom — a takav je običaj u nas bio gotovo pravilom — doveo je i u ovom slučaju do toga te su o razložnosti da se postavljaju neugodna pitanja postajala i razložna, ali i različita stajališta. Neugodu i grkoću nije umanjila dramaturška nekonzistentnost prosedea, iako je baš takva faktura upozorila na svojevrsnu učestalost ovakvog književnog postupka kad su predmetom kazališnih djela ovakva ili slična pitanja, što za suvremenu hrvatsku dramsku riječ nije nimalo nevažno.

Napokon, suvislo bi bilo pitati: ostaju li procesi u hrvatskom kazalištu sasvim gluhi na ovakav konkretan, a ne tek teorijski obrazac? Ta strogost prema glumištu u cjelini ima, međutim, osnovu u tome što se u posljednje vrijeme, ipak, nešto bitno počelo zbivati: ako to otvaranje koje smo protekle sezone mogli pratiti u Zagrebu, a i ne samo u njemu, ugušimo apsolutiziranjem onoga što je postignuto, vjerujem da bi to bila loša usluga kazalištu. Ono što Igre njeguju u svom programatskom smislu ne želi nipošto biti apsolutni primjerak jedino mogućega. Daleko od toga! Ali, druga je krajnost dovela do puste praznine. A pitanja su danas posve jasna i otvorena: postignuća stimuliraju odluke, a ne ustajalost. U koliko sam čin postignuća, tj. kazališno ostvarenje programskih zahtjeva, nije kazališni muzej, nego suvremeni senzibilitet, a to se na Igrama zbilo, i to im daje snagu pravog kazališnog argumenta. To što je učinjeno na određen je način i replika na traženja u protekloj sezoni; uostalom, uspjela replika, što nas uvjerava u to da se možemo nadati kako između redovnog hoda našega teatra i njegove slike na Igrama ne može zjapiti potpuna praznina. Uostalom, u toliko primjera stiglo se tik do zida; valja ga preskočiti, probiti ili — odustati od njega, ako se uvjerimo da je zid bio samo lažna slika pravih prepreka koje treba svladati.

Srećko Lipovčan

Halo

ZLATKO BOUREK?

Završavam upravo crtani film **»Mačka«** prema manje poznatoj Ezopovoj basni, u stvari, basni – za odrasle. Mačka je personifikacija žene, najopasnije upravo kad se umiljava. Za taj sam film od **Z. Goloba** naručio jednu baladu, koju smo kasnije preveli na talijanski, da bi je uglazbio talijanski skladatelj **Claudio Potenca** u tradiciji južnjačkih uličnih napjeva. Sad je problem sinhronizacije na hrvatski, tako da će skorašnja premijera biti ipak »talijanska«. »Mačka« je ostvarenje jednog dvogodišnjeg rada i vrlo ambicioznog i skupog plana (32 milijuna, devet je dao Fond) »Zagreb-filma« u kojem je zaista užitak raditi. Čini mi se da se jedan takav film ne bi mogao snimiti u, recimo, Njemačkoj ili Italiji, već jedino ovdje gdje postoji razumijevanje za eksperimantalni film. Što da vam kažem, sretan sam zbog ovog filma, i držim premijeru »Mačke« svojim ozbiljnim datumom... Da, započeo sam i radom na filmu **»Farsa«**, igrokazom jednostavne forme, s lutkama-protagonistima. Želim da se svi cerekaju kad budu gledali taj film, doduše, ja to uvijek želim, ali obično se tako ne završi.

Halo

JAKŠA KUŠAN?

»Zora« će mi do Nove godine izdati zbirku anegdota **»Eh, ti bližnji!«**, koje sam objavljivao po revijama i listovima. To su pripovijesti o malom čovjeku. A što drugo od mene očekivati kao Gogoljeva učenika? U »Znanju« mi izlazi historijski roman iz Bosne i Hercegovine »Krvavi dani Bosne ponosne«. Zanimljivo je spomenuti da je to roman kojeg sam kao podlistak u sarajevskom »Jugoslavenskom listu« objavljivao 1940. Razumljivo, sad sam ga preradio. U romanu su opisani događaji iz 1750. za vrijeme velikih buna diljem Bosne i Hercegovine u kojim su sudjelovale sve četiri vjere. Inače, uredio sam već sedam od deset knjiga Dostojevskoga. Takvo kompletno izdanje još se u Jugoslaviji nije pojavilo.

Halo

MIROSLAV SUPANC?

U Zagrebu ću 13. listopada izvesti, u okviru Večeri Povijesnog muzeja Hrvatske, recital **»Budi svoj«**, izbor iz Šenoine poezije. Za kraj studenoga spremit ću recital poezije Dragutina Tadijanovića. Zatim, tu su gostovanja po cijeloj Hrvatskoj, a pozvao me i Jugoslavenski klub u Stutgarttu, treba samo da utanačimo termin.

Halo

MATE TALIJANČIĆ?

U tisku, a u vlastitoj nakladi, nalazi mi se 8 (osam) romana, od toga šest novih i dva ponovljena izdanja (**»Bariša«** i prvijenac **»Ne sagriješi bludno«**). Najprije očekujem izlazak romana **»Profesorica Gordana«** koji obrađuje tematiku izgubljenosti pojedinca-intelektualca u stranom svijetu. Drugi roman, čijem se izlasku također uskoro nadam, zove se **»Klub 67«**. To je istinit prikaz o osnivanju, postojanju i konačnom uništenju jednog kluba naših radnika u inozemstvu, kojem su prethodile akcije emigranata i nekolicine ljudi iz jedne naše ambasade. Roman je tim vredniji što je to zapravo autentična autobiografska materija. Osim tih romana, u tisku imam monografiju »Švedska« i Rječnik švedsko-hrvatski i hrvatsko-švedski.

Halo

NIKOLA BABIĆ?

Ne, ne snimam! Nema novaca! Fond je dao malo, »Jadran-film« je nema dovoljno, a distibuter, rukovođen činovničkim mentalitetom, ne da ništa, kako do sada stvari stoje. I tako sam, zajedno s nekoliko svojih kolega kojima su također poremećeni planovi s istih razloga, žrtva jedne nemoguće situacije što se ove godine najdrastičnije ispoljila. Treba konačno reći određeno čiji smo, tko o nama vodi računa, jesmo li potrebni ovom društvu uopće, ako nismo neka nam se to kaže pa da se zatvori dućan. Još u kolovozu sam trebao započeti snimanjem filma **»Isusati, koje nas bogatstvo čeka«** (radni naslov) čiji smo scenario **napisali Ivan Šperanda** i ja, no do proleća od toga na žalost neće biti ništa. Film je, inače, prikaz tragične sudbine jedne otočke obitelji, tragična sudbina mlade žene koja je odijeljena **geografski**, fizički i životno od onoga što znači život.

U ZNAKU ZNAKA

Ivan Rogić Nehajev: ODLAZAK S PATMOSA, pjesme, knjižnica »Razloga«

Ime Ivana Rogića Nehajeva (rođenog 1943.) do sada smo čitali ispod socioloških i filozofijskih eseja, ispod tekstova komentarske ili recenzijske naravi ili u impresumu omladinskih i studentskih listova i časopisa. Javno se pjesnikom usudio biti prije dvije godine objavivši u »Kolu« nekoliko pjesama. Prošle mu je godine u knjižnici »Pitanja« objavljena prva knjiga pjesama — »Predgovor«. Jedan je, dakle, od rijetkih koji nam nisu od svoje rane ili najranije mladosti dosađivali (ili nas provocirali) svojim (nebuloznim) cviljenjem. Takozvano programatsko hrvatsko pjesništvo, pjesništvo stavova, pjesništvo drame modernog intelektualca, pjesništvo egzistencije, pjesništvo koje je uvijek htjelo nešto fiksirati kao zalog čovjekova opstanka, nije se znatnije usuđivalo na jezičnu pustolovinu, a pokušaj odgovora koji je htjelo dati zaustavljao se u prijeporu same njegove napetosti prema nečemu. Najavi rasula, čini se, nedostajao je jezik rasula. Najavi nade ili »otvorenih rana« isto tako. Ako nas je doista hrvatsko poslijeratno pjesništvo uvjerilo u evropski nivo svoje tematske zaokupljenosti, ono nije našoj vjeri u pjesništvo uspjelo podariti drugo do stanovit ideologijski okvir. Ako nam ponegdje Nehajevljevo pjesništvo nudi određeni okvir u kojem bi se trebao oblikovati naš odnos prema svijetu, ono nam ne nalaže međe toga odnosa, ako te međe nisu već jezikom određene:

i upita isusa da li je veći grijeh odreći se
svoje jakosti pa griješiti protivu nje
ili griješiti jakošću,

i bi tišina nakon toga i znojahu se tijela

Mitski temelj biblijske veličajnosti riječi mora se privesti svojoj najradikalnijoj posljedici: mitu života.

Ne postavljajući više ni pitanja o jeziku ni pitanja o pjesništvu, ovo je pjesništvo upućeno na značenja pomoću metafora koje bi i same da se ukinu:

ruka: znak znaka.

Ako se u ovome pjesništvu i obilježava egzistencija, onda to obilježavanje ima svoj bitno metaforički nadomjestak:
ja je bol

ustrajati u hrvatskoj ustrajati je u ja
a pripeka je

bijelo je sunce: biskupa draškovića plašt

Pojavljujući se u »Razlogovoj« knjižnici ova knjiga označuje presudniji prekid s krugovaško-razlogovskom tradicijom, a time i prohtjev da u obzoru svoje navlastite pozicije odlučuje o svojim manama i vrlinama. Reduciranost i preciznost njena jezika, koje imaju zahvalnu prethodnicu, u Zidićevu pjesništvu predstavljaju svježinu i novost u najnovijem hrvatskom pjesništvu. Možda je taj jezik ponegdje i odbojan, no ako se ima pitati o toj odbojnosti, onda treba pitati: što je to metafora? Ovo pjesništvo ima svoj odgovor. To jest: ono je ono. U tome je rizik i šansa njegove daljnje sudbine. Ili su se možda rizik i šansa već do sada iscrpli? Ili mu je možda šansa u tome što je u poziciji rizika ili mu je rizik u tome što je u poziciji šanse? U svakom slučaju, ono zna što hoće: odlučivši da igra, ono mora pribavljati nova i nova pravila igre. Ako — kako samo zbori — »ništa nije posrijedi«, ne može biti da nešto nije posrijedi:

gospodaru sredozemlja: apsolutne iskazivosti, laku noć

večeras voda bira djevicu, brodare, utopljenike,

Napokon, ovo nam pjesništvo i nije otkrilo »tragiku« ljudske sudbine u tehničkoj civilizaciji, pa utoliko otpadaju uznosite pohvale i pokude »u tom smislu«. Tek je samog autora zadužilo u igri »apsolutne iskazivosti«.

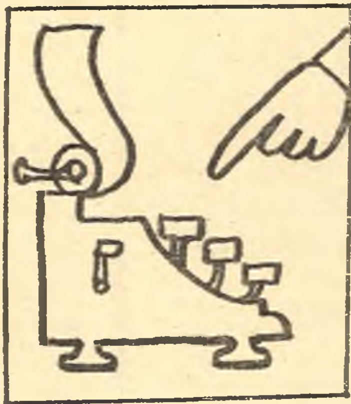
Milan Ivkošić

»KOLO« 4

POVIJEST KAO DRAMA, POEZIJA KAO POLEMIKA

U očekivanju službene zagrebačke premijere drame **Ivana Raosa** »Navik on živi ki zgine pošteno«, što je napisana po narudžbi Hrvatskog narodnog kazališta, širem čitateljskom krugu sada je dostupna na stranicama 4. broja »Kola«. Najnovija Raosova drama teče standardnim tokovima klasične dramaturgije. Sukobljen sa zadatkom da velikanima hrvatske povijesti udahne scenski život, Raos nije posezao za profanom patetikom ili egzaltiranim izričajima, što bi se moglo očekivati, već je, inzistirajući na najobičnijoj ljudskoj tipičnosti, uspio od svojih protagonista učiniti kompleksne ličnosti. Osim vrijednosti dramske fakture četvrte i pete slike, Raos nam je približio dah sumorna vremena, prije tri stoljeća, u kojem je Hrvatska ponijela još jednu tragičnu i sudbonosnu kušnju.

U kraćem članku »Poezija kao polemika« **Antun Šoljan** piše o temi najavljenoj u samom naslovu, najprije općenito, da bi kasnije, u drugom dijelu, također usputno općenito dodirnuo taj fenomen i u hrvatskoj književnosti. »Velika se halabuka znala podići oko redaka koji ni tada nisu značili ništa izvan posve uskoga kruga upućenih, a koji danas ne znače apsolutno ništa. U tom pjesničkom precjenjivanju vlastite polemičke snage i efikasnosti ima nešto od romantičke iluzije o pjesniku koji bi da mijenja svijet riječju, pa je zaista tako. Ali praksa je djelomično opravdavala takvo uvjerenje: gotovo sve što se u literaturi toga vremena napisalo, a iole se razilazilo s uskom službenom književnom teorijom ili trenutnom političkom linijom, bilo je svojevrsni

otpor, pa je i nailazilo na otpor — katkad sasvim neprimjeren u žestini« — piše Šoljan. Tema i njen tretman, kao što vidimo, interesantna je, a Šoljanova razložitost daje joj lakoću u samom pristupu. **Marko Grčić** piše o španjolskom pjesniku s kraja 16. stoljeća San Juanu da le Cruzu. U stvari, više je to kraći esej o mistici, kojoj je književnoj formi taj španjolski barokni pjesnik dao drugačiji oblik, shvaćanje i iskazivanje, za razliku ustaljenih oblika toga doba. Tri pjesme tog zaista neobičnog i dobrog pjesnika možemo pročitati u isto tako dobrom prijevodu samog pisca eseja **Vesna Domany** prevela je esej **Jana Kotta** »Slika i apsurd«. Taj veliki znalac kazališta govori o nekim oblicima suvremenog teatra koji svoje odrednice nosi u samim autorima (Artaud, Genet, Ionesco i dr).

Književne priloge dali su **Nikica Petrak, Gojko Sušac i Goran Babić. Vesna Dujmić-Detoni** piše o **Antonu Webernu,** muzičaru suvremena izraza. O knjizi **A. Majetića** »Čangi off Gottoff«, zapravo više o njenom fenomenu, piše **B. Donat. Franjo Tuđman** u članku »Povijesno značenje slamanja autonomaštva u Dalmaciji« osvjetljava lik, značenje i djelovanje **dr. Gaje Bulata** u povodu 70. obljetnice njegove smrti. U svjetlu ustavnih amandmana **Šime Đodan** raščlanjuje problem jedinstvenog tržišta.

Knjige prikazuju **Z. Mrkonjić, S. Diana i I. Bilankov,** a o izložbama piše **Z. Rus.**

F. M.

INVENTURA POSLIJE ČETVRT STOLJEĆA

SUVREMENA HRVATSKA NOVELA I, II, uredio Dubravko Jelčić, Zora, Zagreb 1971.

Rezultat kritičkog čitanja novelističke produkcije poslijeratne hrvatske književnosti sadržan je u dvije knjige što ih je za biblioteku **Golub** priredio Dubravko Jelčić. Četrdeset i četiri autora i jednaki broj novelističkih priloga, po uvjerenju sastavljača predstavlja onu »zlatnu podlogu« na kojoj si prosječni promatrač pojavâ i djelâ u suvremenoj hrvatskoj literaturi može stvoriti predodžbu o najvažnijim težnjama i ostvarenjima kroz proteklih dvadeset i pet godina. U tom rasponu predstavljani su pisci nekoliko književnih naraštaja, estetskih orijentacija i onih posebnosti koje potvrđuju specifikum hrvatske kulture — a to je njezina policentričnost. Od Slavka Kolara (1891.—1963.) pa sve do najmlađeg uvrštenika Alojza Majetića (1938).) ta raznolikost prelijeva se u bezbroj šara među kojima čas prepoznajemo nit sjevernjačkog humora, bosansko-hercegovačku pripovjedačku tradiciju, jovijalnost pisaca odraslih uza samo more, epičnost gorštaka, urbanost mlađih predstavnika.

Raznolikost što je otkriva ova antologija govori sama po sebi o sastavljačevu smislu da objektivno prikaže ličnosti, težnje i vrijednosti, te da je on, kad god je to bilo moguće, izbjegavao isticanje neke svoje sastavljačke intencionalnosti. Upravo zato **Suvremena hrvatska novela** kao cjelina i zbroj težnji i ostvarenja koja reprezentiraju hrvatsku književnost kroz dva i pol decenija, dakle kao djelo koje predočuje i kvantitetu i kvalitetu prozne produkcije književnosti koja nastaje unutar orbite tradicija hrvatske kulture i književnog nasljeđa, predstavlja dosta široka vrata kroz koja su mogla proći dovoljno različita ostvarenja i pripovjedačke individualnosti — što će zadovoljiti i one najprobirljivije izbirače koji bi u ime vrijednosti knjigu prepoloviti, a tako i one koji u ime historicizma njeguju osjećaj za najmanje nijanse prelijevanja posebnosti u tradiciji jedne male ali cjelovite književnosti kao što je naša hrvatska, izrasla na razmeđu svjetova, no koja je od svojih početaka istinski integrirana u tijelo europske književnosti, pa prema tome i sama tvori dio europocentrične tradicije.

Služenje i suprotstavljanje zahtjevima politike

Rekoh da Jelčićev izbor pruža raznolikost, ali ta raznolikost nije različje dokone literature koja se zadovoljava istraživanjem sebe same i mogućnosti što joj ih stvara ezoterika pisane riječi. U slobodno odabranom dosluhu s bilom epohe, ali isto tako pod terorom i teretom tog istog bremena koje je ponekad voluntaristički željelo svoju sadašnjost proglasiti ne samo jedinom mogućom nego i najboljom od sviju mogućnih sadašnjosti, hrvatska je književnost, pa tako i proza, često krepavala razapeta na križu svojevoljnog služenja zadacima dnevne politike kako su ih propisivali političari i svjesnog kritičkog i polemičkog suprotstavljanja takvim zahtjevima, koji su književnost pa i narod dovodili u položaj neprestanog oporbenjaštva.

Spomenuh raznolikost, ali prevladava ipak jedan ton. Stanovito sumračje kao da ne dopušta gledanje svake pojedinosti, tek tu i tamo bljesne poneka zraka da spasi predmete, lica i događaje iz mraka što ih želi progutati u ime zaborava koji garantira onu već spomenutu mogućnost da se uvjerljivo i s uvjerenjem govori i propagira one candideovska iluzija o najboljem od svih mogućih svjetova. U toj borbi da se prošlost ovije velom nekog anonimnog života i ideja koje žive svoj isposnički i neljudski život u ime neke pragmatike koja se krije iza prozirnog paravana eshatologije revolucije, ispunjenje koje su političari u jednom trenutku smatrali svijetlom obvezom svakog pojedinog stvaraoca — u toj borbi kalila se naša književnost. Trpkost tematike i kod najstarijih predstavnika zastupljenih na osam stotina stranica ove antologije, i ona naoko neobvezna ironičnost i nonšalantnost pripovjedačke argumentacije onih novijih, pa sve do najmlađih, koliko god pokazivala i stanovite prirodne razlike, u svojoj biti može se promatrati kao invarijante jedne jedinstvene strukture književnosti koja je aktivistička čak i onda kada aktivizam osporava i tvrdi da je jedini pravi izbor onaj što ga čini svaki pojedinac sam.

Crna iskustva mlađeg naraštaja

Ne pretjerujem kad konstatiram da ovaj izbor predstavlja sjaj i bijedu poslijeratne hrvatske književnosti. Nije teško primijetiti da je hrvatska književnost bila odvajkada oporbenjačke prirode, ali da je to svoje oporbenjaštvo krila haljama alegorije i simbolike. Pisci su svoju žuč radije krili iza naoko nerazumljivih i indiferentnih konstrukcija no što su bili pripravni istupiti kao neposredni odvjetnici razbora i osjećajnosti, koji u modernom vremenu nedostaju još više negoli u prijašnjim epohama. Ipak, u toj prijeko potrebnoj borbi protiv moloha idelogijskog niveliranja, protiv apsurdâ što su se rađali u njedrima društva koje se istinski suprotstavilo staljinizmu, no koje je isto tako brižljivo njegovalo svoju varijantu staljinizma (a sve u želji da mu ne predbacuju zbog revizionizma) — književnost bijaše vrlo često žrtva tog staljinizma koji je metastazirao kroz najvitalnije dijelove društvenih mehanizama, pa tako postao sastavni dio duhovnog okoliša epohe. To je crnilo pragmatičnog iskustva kojem su se pisci suprotstavljali i za to bili ukoravani (od prvih romana Petra Šegedina, preko satirâ Slavka Kolara, koje su bile krivo shvaćene čak u spisateljskim krugovima), crna iskustva pisaca mlađeg naraštaja okupljenih oko časopisa **Krugovi** (da bi spomenuti časopis dobio placet za izlaženje, mladi su pisci morali antišambrirati kod raznih beamtera koji su se instalirali po raznim komisijama), pa sve do predstavnika najmlađeg naraštaja, koji i sami stekoše dosta iskustva kako pisac na pazar nosi svoju kožu.

Ne treba mistificirati, mnoge od tih otvorenih ili prikrivenih borbi i sukoba danas je teško prepoznati na prvi pogled, ali vjerujem da bi se mogla sastaviti jedna isto tako opsežna antologija tekstova koji su uznemiravali razne dušobrižnike — od prvih satireski Jože Horvata pa sve do pojave **Prijatelja Peta** Ivana Kušana, **Davona** Vojislava Kuzmanovića i **Čangija** Alojza Majetića, no istodobno su se pojavljivala i brojna djela koja kao da su nastajala u vakuumu socijalne i političke ravnodušnosti.

Antologija **Suvremena hrvatska novela** predstavlja najuspjelije umjetničke obrasce pripovjedačkog stvaralaštva u Hrvata. Ograničenje na formu novele eliminiralo je neke značajne pripovjedače koji pišu isključivo romane. Pitanje podjele na žanrove postaje aktualno onog časa kad znamo da se i u hrvatskoj književnosti, kao i u većini drugih književnosti, novela piše sve manje i kada se na tržištu knjiga javlja kao dosta nezanimljiv žanr. Možda bi bilo bolje da se inzistiralo na pregledu proznog stvaralaštva, jer mnogi od zastupljenih pisaca imaju u svojim romanima fragmenata snažnije umjetničke dojmljivosti od onih što su predstavljeni ovim izborom. Međutim, unutar svjesno odabranih ograničenja Dubravko Jelčić solidno je obavio posao kojega se prihvatio. Objašnjenja što ih je dao u predgovoru razložna su i moraju se uglavnom prihvatiti. Želja da prikaže pisce, a tek onda književnost, kao da radu u cjelini daje stanovit pečat eklekticizma, koji je i razumljiv, jer predmet njegova istraživanja i zadaća njegova predstavljanja bijaše hrvatska poslijeratna novela, a ne konstituiranje ideje o toj književnosti i noveli.

Iako će biti i takvih izbirljivaca koji će, pročitavši ovu knjigu tvrditi kako oni nemaju što tražiti u hrvatskoj književnosti — njih naime, zanimaju samo široki svjetski vidici, vjerujem ipak da će biti mnogo više takvih koji će osjetiti potrebu da poslije jedne novele nekog pisca predstavljenog u ovoj knjizi potraže i poneku njegovu knjigu.

Branimir Donat

TEMELJI JEDINSTVA EUROPSKE KNJIŽEVNE TRADICIJE

Životno djelo njemačkoga sveučilišnog profesora ERNSTA ROBERTA CURTIUSA (1886.—1956.) »EUROPÄISCHE LITERATUR UND LATEINISCHES . MITTELALTER«, zasigurno jedan od kapitalnih proizvoda poratne europske znanosti o književnosti, pojavilo se konačno i u našem prijevodu. Iako je hrvatska literarna djelatnost na latinskom i »pučkom« jeziku ostala izvan domašaja autorova zanimanja, jer on svoju koncepciju tradicije i kontinuiteta zapadnjačke kulture i njezinoga duhovnog jedinstva osniva i promatra na tzv. velikim književnostima (talijanskoj, španjolskoj, francuskoj, engleskoj i njemačkoj), ipak ova knjiga može biti važan poticaj i pomagalo za proučavanje hrvatske literature, poglavito u sklopu nedjeljivosti europskoga književnog kruga i sveza s europskom kulturom uopće.

Polazeći od tvrdnje da »nauci o književnosti nedostaje, dosad — i vremenski i prostorno — evropska perspektiva«, Curtius gleda na literaturu »sredozemno-nordijskog Zapada« kao na »smislenu cjelinu, koja se uklanja pogledu ako biva raskomadana«. Prema njemu, povijesna životna jedinstvenost toga Zapada zrcali se i u književnosti, u nazočnosti misaonoga i izražajnog kontinuiteta od Homera do Joyceá, a svrha je knjige da literarno jedinstvo dokaže, to više što se ono u modernijim studijima sve parcijalnije sagledavalo zbog razdiobâ književnosti po jezičnim sustavima i mehaničkih periodizacija te zbog tehnicističkih pristupa i tehnokratičnog rastakanja europskoga duhovnog srodstva.

U zgradi tog jedinstva ključnu sponu tvori latinsko srednjovjekovlje, koje povezuje antički svijet u propadanju i zapadnjački svijet koji tek nastaje. Unatoč tomu, ističe Curtius, »nijedan odsjek evropske književne povijesti nije tako malo poznat, i tako slabo obrađen, kao latinska literatura ranoga i poodmaklog srednjeg vijeka«. Poduzimajući se da taj nedostatak ukloni, on srednjovjekovlje, u skladu sa svojom tezom, motri istodobno u kontinuitettu s jedne strane s antikom i novim vijekom s druge strane. Vrsno poznavanje klasičnih jezika, izvanredan pregled cjelokupne pismenosti srednjeg vijeka, eruditska i poliglotska sprema omogućuju piscu da nas potankom i minucioznom raščlambom antičke topike, retorike, metaforike i njihovih refleksa u književnosti srednjovjekovlja i kasnijih vremena, praćenjem izražajnih konstanti europske literature pomoću mnoštva zanimljivih podataka, potkrepa i novih znanstvenih rezultata uvjeri u opravdanost i svrhovitost svojega pothvata. Tako se pred našim očima rekonstruiraju previdane ili nepoznate tradicije europskoga književnog senzibiliteta.

Curtius je pri tome obavio mnogo pionirskog posla, ispitivao područja za koja nije bilo nikakvih predradnji. Od neobične su važnosti, primjerice, njegova osvjetljavanja ranokršćanskog pjesništva, literarnih odrednica »karolinške epohe«, patristike itd. i dodira tih razdoblja s antikom. Posebnu pozornost privući će također problematika kasnoantičke književnosti, pitanja poetike antike i srednjovjekovlja, podudarnosti s arapskim stvaralaštvom. U želji da svoja krajnje savjesna i njemački pedantna istraživanja što osmišljenije argumentira i ocrta u kontekstu jednoga duhovnog sustava, on ulazi i u razmatranje odnošaja između poezije i retorike, poezije i filozofije, poezije i teologije, razjašnjava veoma bitan odnošaj između književnosti i ustanova izobrazbe u pretkršćanskom, a tako i u ranokršćanskom i kasnijim vremenima.

Autor usporedo s relacijama antika-srednjovjekovlje uspostavlja i relacije srednjovjekovlje-novovjekovlje, prateći u njemu odražaje kontinuiteta na pojedina razdoblja, djela i pisce od Ariosta, Shakespearea, Calderona, preko Goethea i nekih drugih klasika, sve do XIX. stoljeća. On, naime, u definiranju europske književnosti novog doba polazi od veoma uspješnog uočavanja rađanja literatura na pučkim jezicima iz latinske matice i praćenja te neprekinute, temeljne i zajedničke niti u njihovim daljnjim razrastanjima. Zato posebice naglašava da se poezija na pučkom jeziku najranije javlja u Francuskoj u svezi sa suvremenim latinskim pjesništvom i poetikom, a tek kasnije u Španjolskoj i Italiji, gdje takvog cvata latinske književnosti ne bijaše, a u pretposljednjem poglavlju zasebno će se pozabaviti Danteom, prvim modernim klasikom, upozorivši prethodno na brojne oblike i utjecaje latinskog srednjovjekovlja na njegov opus. Curtius razložito drži to srednjovjekovlje jednim od triju »glavnih elemenata koje treba uzeti kao izvor geneze djela **Commedia«**, i to nadasve znalački obrazlaže, ostvarujući možda vrhunske stranice koje su se do sada o toj sastavnici Danteova spjeva mogle pročitati.

Tijekom knjige susrećemo isto tako meritorne osvrte na više otvorenih pitanja iz područja znanosti o književnosti, povijesti i periodizacije europske literature, a to i na jednom širem planu pridonosi korisnosti i uporabivosti Curtiusova djela. Spomenuo bih samo sadržajni i polemički prikaz problema klasike, pri čemu se pisac podosta mrzovoljno okomio na Boileaua nazvavši ga **ograničenim naduvenkom.** Sa stajališta Boileaua on je, čini se, skicirao i sliku cjelokupnoga francuskog klasicizma, koja ostavlja dojam preoštre ocjene, jer se ta slika ipak odveć temelji na njegovu prenaglašavanju »izražavanja vlastitoga nacionalnog sadržaja« u francuskoj književnosti XVII. stoljeća. Također je bio veoma kritičan prema Van Tieghemovu određenju klasike kao epohe i prema njegovoj periodizaciji svjetske književnosti uopće, što je svakako na mjestu. U svezi s klasikom on se pozabavio i manirizmom u jednom od najbriljatnijih poglavlja knjige. Za Curtiusa je manirizam »zajednički nazivnik za sve klasici suprotne literarne tendencije, bile one pretklasične ili postklasične, ili istodobne s bilo kojom klasikom«, te »komplementarna pojava klasici svih epoha«, konstanta evropske literature, što ilustrira nizom primjera od grčkih retorika do španjolskog »zlatnog stoljeća«.

Curtius je smjerom svojih istraživanja i osnovnog polazišta oblikovao u knjizi i svojevrsnu viziju cjelokupne povijesti europske književnosti u njezinim temeljnim zbivanjima i slojevima. Kako je izvan te vizije ostalo, dakako, važnih pisaca i pojava, jednostrano bi bilo na temelju toga izvlačiti zaključke o njihovu mjestu u toj književnosti. To više što je Curtiusovo proučavanje imalo, razumljivo, svoje granice, a i poradi toga što u okvire tog proučavanja nisu uključeni autori koji se na drugi način uklapaju u tkivo europske literature, a među kojima zacijelo ima i onih koji sačinjavaju njezine bitne vrijednosti. Inače bismo se našli u nedoumici, primjerice, kod Petrarke, kojega on neizravno okrivljuje za pošast petrarkizma, Cervantesa, Racinea, koji očito Curtiusu nisu dostatno klasici, »uzorni« autori, niti su, za njegova stroga poimanja, dostatno ukorijenjeni u europske tradicije.

Netko će, povrh toga, zamijetiti da su ekskurzi u novovjeku španjolsku književnost nekako najpoletniji, otkrića najbrojnija, da je nazočno stanovito distanciranje od nekih francuskih književnih veličina; netko zamjeriti što nije uzeta u obzir talijanska književnost prije Dantea. Curtius, imajući na umu takve ili slične dvojbe, sam kaže u predgovoru drugog izdanja svoje knjige da je njezin osnovni predmet **latinsko srednjovjekovlje**, i to kao **»jedno** žarište elipse, koja se ovdje preračunava«. Za upoznavanje upravo te materije ova je knjiga bez premca. Povrh toga ona je po svojoj autentičnoj vizuri jedinstva cjelokupne europske književnosti golem i relevantan doprinos proučavanju povijesti i problematike zapadnjačke književnosti i kulture uopće.

Na koncu valja odati priznanje STJEPANU MARKUŠU na korektnom prijevodu Curtiusova voluminoznog djela i na trudu oko prepjeva brojnih pjesničkih navoda, premda će nas mjestimice iznenaditi neke njegove jezične osobitosti i nedosljednost u uporabi nekih izraza i termina.

Mirko Tomasović

LEGENDE I VIOLINA

Koncert u spomen 50-godišnjice zajedničkog nastupa VACLAVA HUMLA i ZLATKA BALOKOVIĆA, Zagrebačka katedrala

Odavno se već u Zagrebu nije dogodio jedan tako bezumni a tako lijepi čin. Netko se dosjetio da bi u ovim preporodnim danima valjalo obnoviti jedan koncert od prije pedeset godina, koncert na kojemu su prvi (a možda i posljednji) put zajednički nastupili učitelj i učenik, Vaclav Huml i Zlatko Baloković. Ideja toliko apsurdna da ju je samo sanjarski hrvatski duh mogao smisliti, hrvatski očaj podržati i ostvariti. Jer kakvog ima smisla ponavljati stare, osobito »reproduktivne« koncerte; kakvog razumnog razloga može biti u uskrsavanju nečega što je u samom trenutku nastajanja nestajalo u trenucima najživljeg života umiralo. Ma koliko se naprezalo, ljudsko uho ne može zarobiti, ne može pohraniti i pouzdano sačuvati zvuk, kao što ni stisnuta šaka ne može zadržati vodu. Nesavršena ljudska priroda poznaje samo jedan način da spasi od zaborava svoje velike glazbene doživljaje: izgubljene zvukove ona pretvara u legende. Dvije takve legende omotale su se s vremenom oko imena Vaclava Humla i Zlatka Balokovića.

Neke večeri, u katedrali, Ivan Pinkava i njegovi učenici Vladimir First i Dubravka Šajfar pokušali su mit poduprijeti stvarnošću zvukova svojih violina. Ne ulazeći u ocjenu njihove svirke (a tu je ocjenu teško donijeti u akustičkim uvjetima kada zvuk provodi neke svoje čudne šetnje kroz gotske lađe), dakle bez obzira na ocjenu pa čak i uz pretpostavku da ni Baloković i Huml nisu svirali ljepše, našim suvremenicima ipak nije pošlo za rukom ono glavno. Oni nisu uspjeli obnoviti zanos pet tisuća (danas već uglavnom mrtvih) ljudi, koji su u ono vrijeme vjerovali da je Baloković samo prvi u nizu svjetskih veličina proizašlih iz Humlove škole; tada oni još nisu vjerovali da će Baloković tako brzo zamijeniti pustolovni život virtuoza za toplo milijunersko ognjište, nisu mogli zamisliti da bi on glazbeničku strast mogao pretopiti u strast društvenog poslenika i propovjednika dobrotvornih akcija.Balokovićev talenat nikada se više nije ponovio ali njegov nagon za odustajanjem od glavnih zadataka umjetnosti stekao je privrženika u mnogim violinistima koji su se pojavili u slijedećim desetljećima. Škola je polako ali uporno gubila sjaj i slavu, pothvati su izostali, uspjeha je bivalo sve manje. Nekada su đaci iz daleka dolazili u Zagreb učiti violinu, danas je sve više naših koji putuju po taj nauk — i to ne daleko. Mnogi su nas pretekli, nadmašili. Zato i ovaj koncert, plod dirljivog nastojanja da se obnovi trenutak stare nade, ne može značiti ništa drugo osim mementa i paničnog vapaja da se nešto učini. Ubitačnu nebrigu, nezainteresiranost društva treba preobratiti u brižnost i u akciju. Bez toga će ova nekad znamenita škola doživjeti sudbine one dragocjene Balokovićeve violine koja se polako suši u vitrini izložbenog prostora Jugoslavenske akademije.

Mnogi su se pitali, zašto violina na kojoj nitko ne svira tako brzo i neumitno propada. Bezbroj je teorija o tome izrečeno i napisano, ali možda je najbliži pravom odgovoru naš poznati liječnik i violinist, — dr. Ženić. Violina, tvrdi on, mora biti stalno uz lice čovjeka jer ona se hrani vlagom ljudskog daha, kao biljka. Nikakva pomagala, klimatske naprave u muzejima ne mogu joj zamijeniti ljudsku blizinu. Ta naizgled mrtva stvar vene i ugiba ako joj čovjek uskrati svoj dah i — dodajmo — ljubav.

Zvonimir Berković

SVIMA BLISKA TEMA

(uz knjige: »PRIRODNO LIJEČENJE BILJEM I OSTALIM SREDSTVIMA« Nikole Gelenčira i »CVIJEĆE U KUĆI« ing. Ljerke Zelenko; izdavač »Znanje«, Zagreb 1971.

(uz knjige » PRIRODNO LIJEČENJE BILJEM I OSTALIM SREDSTVIMA« Nikole Gelenčira i »CVIJEĆE U KUĆI« inž. Ljerke Zelenko; izdavač »Znanje«, Zagreb 1971.)

Recimo odmah u početku: među brojnim tiskarskim poduzećima koja djeluju u našoj republici, zagrebački nakladnički zavod »Znanje« uživa velik ugled među najširim narodnim slojevima, a sve zahvaljujući svojoj jedinstvenoj, stručno-gospodarskoj biblioteci (urednik ing. S. Luketa). Teško bi bilo makar samo i nabrojiti najznačajnije od ovih knjiga, pa se stoga ograničavamo samo na dvije najnovije. Prva je od njih, nadasve već u narodu popularna: »Prirodno liječenje biljem i ostalim sredstvima« Nikole Gelenčira, a autor druge, »Cvijeće u kući«, jest ing. Ljerka Zelenko.

Vrijednost Gelenčirove knjige leži u prvom redu u pristupačnom načinu pisanja, u živoj, narodu bliskoj riječi. Autor je uspio golemo blago i iskustvo narodnog ljekarništva (koje se, usput rečeno, uglavnom i temelji na ljekovitom raslinju), skupiti i pregledno prezentirati u ovom pozamašnom djelu. Onome tko nije upućen u sve ljekovite tajne bilinstva, Gelenčirov rad činit će se Sizifovim poslom, trudom koji zahtijeva dugotrajni rad i veliku strpljivost kojoj kao da nema granica! Knjiga je to vrednija jer pruža obilje podrobnih uputa za sve one kojima bi skupljanje ljekovitih biljaka dobro došlo u podizanju imovinskog stanja. Jer, ne smenimo s uma da je ljekovito bilje postalo našom, i te kako značajnom gospodarskom granom, o kojoj danomice u dnevnom tisku nalazimo cio niz »priručnih« ili samo popularnih napisa. Ovaj porast gospodarskog značenja ljekovitog bilja još će više pobuditi naš seljački svijet da skuplja i iskorištava prirodno blago naših livada, šuma i planina, kojima ono obiluje, a mimo kojega prolaze mnogi, upravo zbog neznanja o njegovoj neprocjenjivoj koristi i vrijednosti.

»Prirodno liječenje biljem« podijeljeno je u nekoliko opsežnih poglavlja, od kojih spominjemo dva : prvo donosi recepture za tegobe i bolesti a drugo, bilinarsko, opisuje svaku od ljekovitih biljaka koje kod nas rastu. U ovom dijelu nalazimo i niz izvanrednih ilustracija Grete Turković, prema kojima se s lakoćom i bez pogubnih omaški mogu odrediti pojedine »trave«.

Knjiga »cvijeće u kući« Ljerke Zelenko bit će u prvom redu privlačna za žitelje većih urbanih sredina, koji, okruženi sivilom betona i gušeni oktanskim parama, upravo vape za dijelićem nepatvorene prirode. Na zanimljiv, popularan i čitljiv način autorica u ukusno i reprezentativno opremljenoj knjizi (s nizom izvrsnih reprodukcija u boji) daje mnogo uputa o uzgajanju, smještaju, razmnažanju i presađivanju kućnog i sobnog bilja: posebni dio knjige, onaj koji uvjetno nazivamo opisnim, bavi se podrobno svakom od ukrasnih biljaka koje kod nas rastu. Posebna vrijednost knjige jest pregledna tablica s podacima o imenu (prvenstvo je dano latinskom nazivlju, a ukoliko ga ima, upisano je i naše domaće ime za biljku), smještaju, vremenu cvatnje i mirovanja, te o načinu zalijevanja. Ukratko: knjiga »Cvijeće u kući« upućuje nas na činjenicu da biljka u domu ne predstavlja luksuz i dokolicu, već da je njeno uzgajanje sastavni dio aktivnog odmora.

Da su pak obje knjige naišle na velik odziv čitatelja, vidljivo je i po opetovanim izdanjima: dok je prva doživjela svoje peto, prošireno izdanje, druga je s dopunama tiskana već četvrti put!

Tomislav Hruškovec

OPTUŽENI STE ZA DELIKT KOJEG KAŽNJAVA SVAKI REŽIM

Georgij Paro: C.I.A. plaća moju sretnu zvijezdu

Osumnjičeni tvrdi da je hereditarno opterećeni srećković

— Dakle, vi ste taj! Prezime i ime?

— Paro Georgij, zvani Žorž.

— Georgij, kažete...

— Da, malo čudno ime, ali znate, majka Ruskinja, pa...

— Rođen?

— 1934. godine u Čačku.

— Baš u Čačku?

— Dogodilo se. Moj otac bio je oficir, austrougarski pa starojugoslavenski, ali nacionalno ispravan, hrvatski orijentiran, oduvijek, vjerujte mi!

— Nismo vas to pitali. Nešto drugo izaziva našu pažnju: prvoosumnjičeni Ivan Kušan rodio se u Sarajevu. A veliki pjesnik i deklarirani penzioner Gustav ima stih: »Sarajevski crni mačak krenuo na put dugačak, čak u Čačak... čak u Čačak!«... Znači, crni mačak je ušao u ovu kartoteku! Nije nam to drago, nije nam to drago... Nego, znate li zašto smo vas pozvali?

— Priznajem i kajem se.

— Odgovarajte samo na ono što vas pitamo! Kratko, jasno, bez ševrdanja!

— Ali ja zaista želim sve odmah priznati i pokajati se. Uostalom, tražim jednak tretman kao i prvoosumnjičeni, to više što je moja prva režija bila »Pepeljuga« Jakše Kušana, njegova oca.

— Ponavljamo pitanje: znate li zašto ste ovdje?

— Kako da ne! Zbog suradnje s C. I. A. Istina je da sam za pare pristao raditi za njih. ali ipak mi dopustite da objasnim...

— Odgovor nije točan. Interesirali smo se kod nadležnih i sad znamo da to nije ona prava C. I. A., nego »Californian Institute of Arts« u Los Angelesu. U tu vašu smiješnu ustanovu uložen je desničarski kapital Walta Disneya, kako bi onaj srditi Paja Patak moderne filozofije, Marcuse, imao gdje držati školu za pačiće svoje ljevičarske male... Budite ozbiljni, Georgije! Vi ste optuženi za jedan delikt koji se kažnjava u svim režimima. Radi se o krađi!

— Ne, to ne priznajem. Koliko se mogu prisjetiti, sve su moje krađe bile samo na umjetničkom planu i još k tome nedokazane. Tako su neki kazališni ljudi ove godine u Dubrovniku govorili kako u mojoj predstavi »Eduarda II.« sigurno ima nešto što je ukradeno, ma da se nisu mogli sjetiti odakle. Ili možda mislite na predstavu »Plebejaca« redatelja-debitanta Svena Laste, od koje je on sam odustao, doduše radno, ali tko zna da li i duhovno. Ako sam Svenu ukrao ma i komadić njegova duha, to je odvratno i kajem se...

— Ne uzbuđujte se zbog sitnica! Ukrasti drugu Lasti malo duha znači učiniti ga malodušnim, a takav i treba biti junak »Mirisa, zlata i tamjana«. Vi ste ukrali nešto neusporedivo veće: sretnu zvijezdu pod kojom ste se rodili. Ta zvijezda nije bila namijenjena vama i vašoj generaciji, nego mladima, rođenima u radosnim danima samoupravljačkog socijalizma. A vidite i sami što se u posljednje vrijeme događa! Ovom naraštaju nije ništa lakše nego onima odmah poslije rata, kada se šišalo, ako se sjećate... Zašto ste našoj dječici, našim nejakima, oduzeli njihovu zvijezdu? Zar vam ih nije žao, Georgije?

— Ima tu ponešto od istine, priznajem, ali ne kajem se, jer ne vidim svoje krivnje. Sretnu zvijezdu nisam ukrao, imam je u obitelji: moj djed po majci. Rus. zove se Zvezdin...

— Zapišimo: osumnjičeni tvrdi da je hereditarno opterećeni srećković...

— Ista zvijezda vodila nas je kroz povijest... Moj je otac kao profesionalni vojnik izgubio dva svjetska rata, ali je izišao kao pobjednik iz Revolucije. Sada, kao umirovljeni partizanski oficir, uživa plodove te pobjede obrađujući svoj vinograd na Pagu. Dok su se moji kolege u periodu obnove i izgradnje čeličili na radnim akcijama i navikavali isključivo na radne pobjede, ja sam se kao košarkaš karlovačkog »Željezničara« navikao uglavnom na poraze i tako na tom terenu, hranjen UNRRinim mlijekom i paketima, iscrpio onu količinu životnih neuspjeha koju sudbina dodjeljuje svakome...

— Budite, kraći!

... nabrojit ću samo neke od sretnih okolnosti kako bih vam dokazao da mi je zvijezda bila servirana na tanjuru i da je nisam morao krasti. U prvu fazu socijalizma ušao sam s urođenim znanjem ruskog jezika, pa dok su se moji školski drugovi znojili da nadoknade taj nedostatak, ja sam već učio engleski. Studirao sam čistu filozofiju u vrijeme kada su se prestali čitati »Vaprosi filosofii« a još se nije bio pojavio »Praxis«. Kad sam studirao režiju na Kazališnoj akademiji, predavali su i Gavella i Stupica, a kad sam počeo režirati, Stupica se odselio, a Gavella umro. Kad me ondašnji direktor drame HNK, Vlatko Pavletić, angažirao za redatelja te kuće, druga dva redatelja bili su prof. Mirko Perković, već blizu odlaska u mirovinu. te Davor Šošić, već blizu odlaska s kazališnih dasaka na društvenu scenu. Godinu dana bio sam v. d. direktora drame HNK i dobrano zacrnio svoj dosije (kao što to i priliči jednom rukovodećem licu), ali to po mene nije imalo loših posljedica, jer je ubrzo zatim pao Ranković i dosjei spaljeni. Za Deklaracije režirao sam u Tuzli, u vrijeme devalvacije bio sam na plaći u Americi, itd, itd... Uglavnom stvari se i dalje tako razvijaju da mi se neki put čini kako je i most kopno — Pag sagrađen samo zato da bih se ja jednog dana udobnije mogao vratiti svom vinogradu.

— Zar nas vi zbilja smatrate tako naivnima da ćemo vam povjerovati kako vam je sve palo s neba i kako vaši dugi prsti nisu ništa priskrbili? Ovog ljeta, na primjer, drsko ste oteli Kosti Spaiću prvenstvo na »Igrama«.

— Ove godine športska sreća zaista nije bila naklonjena Kosti. Lako za to što sam mu ja odnio prvenstvo, ali Međimorec mu je digao cup.

— Habuneku ste oteli Lovrijenac. »Macbetha« natjerali na abdikaciju.

— Macbeth je detroniziran a Eduard II. ustoličen državnim udarom, u kojemu ja nisam sudjelovao. Za utjehu Habuneku: uvjeren sam da ta promjena vlasti na Lovrijencu neće dugo potrajati, te da vješta dubrovačka diplomacija već traži pretendenta na to prijestolje.

— Svojom režijskom verzijom Krležine »Agonije« oštetili ste Gerića. Je li vam to jasno?

— Tu krađu ne priznajem, jer sam iz razgovora s autorom razabrao da on, gledajući obje predstave, nije — za razliku od Mani Gotovac — vidio nikakve razlike.

— Priznajte, što ste skrivili Dinu Radojeviću?

— To što sam sa svojih dvadeset i devet godina bio direktor kazališta i sve shvatio u jednoj sezoni.

— Krivi ste i pred svojim prijateljem Boškom Violićem. Što ste mu oduzeli?

— Svijetlu stranu svijeta.

— Pa vi ste pravi kleptoman. Čekajte, zaboravili smo nekoga od vaših kolega. Ah, da! Što ste digli Škiljanu?

— Ništa. Njemu je sve ponio Kosta.

— A Juvančiću?

— Tja, moglo bi se ponešto ukrasti iz »Rosencrantza i Guildensterna«, ali on taj svoj uspjeh tako ljubomorno čuva da mu ni blizu ne možete. A njegovi raniji radovi? Ne mislite valjda da mi za nešto treba »Zeko Naduvenko«?

— Vama je čak pošlo za rukom da ukradete Fadilu Hadžiću njegov tempo i stvaralačku ležernost. Otkad gleda svoje komade u vašim režijama, on na nove komedije ne troši više samo pet, nego čak dvadeset i pet dana. To bi se čak moglo smatrati pljačkom stoljeća. Isto tako uspjeli ste ne samo sve premijere Hristićevih drama ukrasti prijestolničkim pozornicama, nego tom pomalo dekadentnom potomku obrenovićevskih dostojanstvenika drpiti čak i malo pravoslavlja, pa vam je on posvetio svoju dramu o dominikancu Savonaroli. Većini svojih kolega oteli ste dobre kritike...

— Neka mi tu krađu vrate dobrim predstavama!

— Vaša bezobzirnost učinila je sve da se u očima čitavih naraštaja sruši mit Gavelle.

— Odričući se svog dijela Gavelline baštine, ne oduzimam ništa od njezine veličine. Smanjio se broj samozvanih nasljednika, a jedinom pravovaljanom, Tomu Durbešiću, prepuštam svoj tobožnji dio.

— A hoćete li biti tako »darežljivi« i prema Ranku Marinkoviću? Možete li poreći nježnost zagrljaja kojim je on obgrlio čitavu našu kazališnu mladost?

— Unesite, molim vas, u zapisnik jednu didaskaliju: osumnjičeni mudro šuti i smješka se.

— Dosta! Prekidamo preslušanje, brišemo vas iz kartoteke. Ovaj organ nije vama dorastao. Ali na kraju, molimo vas, povjerite nam za privatnu uporabu, koja je bila najveća zabluda u vašem životu?

— Kako ste mogli razabrati iz ove istrage, trudio sam se kloniti vladajućih zabluda našeg vremena. U tom smislu nisam odbolovao ni jednu dječju bolest. To izbjegavanje zabluda može biti najveća zabluda, jer nepreboljene dječje bolesti, jave li se u kasnijoj dobi, znaju biti fatalne.

— I... dokle ćete ovako?

— U sadašnjem svom umjetničkom i društvenom statusu mogao bih uz malo sreće i lukavstva lijepo proživjeti još dugo vremena. Poznat mi je recept: treba režirati sve manje i za to okrivljavati nemoguće uvjete rada, primitivnu sredinu u kojoj živimo, povući se u funkcije i sinekure, ne govoriti kad treba, govoriti kad to nije važno, davati intervjue, razumije se ne za »Hrvatski tjednik«...

— Jeste li sigurni da će Pag znati dostojno dočekati vašu veličinu kad odlučite da se povučete iz aktivnog života?

— O, da! Ja se tamo ne mogu osjećati loše. To je otok mog djetinjstva, mjesto mojih prvih životnih odluka i inspiracija. Sjećam se i danas na primjer, kad su prvi turisti prisilno i besplatno dolazili iz duboke unutrašnjosti na takozvani lijepi plavi Jadran. Jednog su dana, tako ,ti priučeni turisti plivali i ljuljuškali se na valovima, kad se, odjednom, na motornom čamcu (još nije bilo glisera) u pratnji lokalnih rukovodilaca pojavila svima poznata figura našeg tadašnjeg društvenog i političkog života, na što su kupači počeli iz mora oduševljeno aplaudirati i topiti se u moru. I ja sam aplaudirao. S obale.

VINKOVAČKE JESENI 71.

Šarenilo nošnji i plodovi zemlje

Prije no što sam stupio u grad, na samoj željezničkoj postaji dočekaše me svečane boje i znaci zreloće i jedrine plodova panonske ravni; simboli današnjice i najstariji simboli prošlosti.

Vrata Vinkovaca puna su vedrine.

Nekad su ovdje ispred željezničke postaje stajale nakrivljene »mehane« pod kojima su blejale pijane harmonike i zvrndali istrošeni defovi isluženih bajadera; nekad su preko umornog Bosuta koračali sezonaši noseći pod pazuhom spakovanu kosu i osušeni vodir — bez nadanja da će im žetva nešto donijeti.

Sada je sve drugačije. Vinkovci se zrcale u simbolima dugotrajnog i upornog rada, a ne u praznim parolama izmišljenog slavlja. »Vinkovačke jeseni« otvorene su knjige završnog računa ljudskoga truda i uma, i temeljna je tvrdnja predsjednika Općinske skupštine Josipa Broza koji kaže: »...u vrijeme kada su polja, masne crnice, Kozarčeve pokrivena zlatnim plodovima jeseni, grane borinačkih jabuka opuštene pod teretom plodova, grad na Bosutu, naši Vinkovci, oblači se u šarenilo drevnih nošnji, ponovno oživljavaju stare pjesme ustreptale slavonske ravnice — slave se 'Vinkovačke jeseni'.«

Tko nije osobno doživio život Slavonaca i zemlju s kojom je u životnoj svezi, teško će doživjeti kompleksnu sliku »Vinkovačkih jeseni«, ali će svatko ponijeti pregršt rumenila i dio bogatstva narodnog veza, jer su »marljive ruke naših žena, strpljivim radom, kroz stoljeća tkale i vezle te divne hrvatske šare«.

Program ovogodišnjih »Vinkovačkih jeseni«, šestih po redu, bogatiji je i raznolikiji od dosadašnjih, što svjedoči da su organizatori i pokrovitelji uložili mnogo truda i umijeća da ova kulturno-gospodarska smotra što bolje uspije. Organizatori su najprije, 10. rujna, otvorili »Dječje vinkovačke jeseni« s bogatim programom za djecu koji je, u raznim šarolikim priredbama, trajao čitav dan. Tim radosnim danom za djecu svečano su otvorene »Vinkovačke jeseni«.

Vodeći računa o raznolikosti programa, drugog dana, iako je težište bilo na gospodarstvenim manifestacijama, Vinkovci nisu oskudijevali ni umjetničkim programima. »Pjesme i običaji rodnog kraja«, recital vinkovačkih glumaca na svečanosti u povodu berbe jabuka na plantaži Borinci i otvaranje izložbe stvaralaštva književnika Joze Ivakića skladno su dopunili program gospodarstvene naravi. Sve je tako koncipirano da u isto vrijeme doživimo jedrinu plodova, čovjekov trud i slavlje berbe: duhovne i materijalne vrijednosti Slavonije.

Trećeg dana »Vinkovačkih jeseni«, kada su se ulicama kretale folklorne družine Slavonije i Baranje, bogatom hrvatskom vezu nije bilo kraja. Šarenilo nošnji, kojih su vezak izvezle mlade djevojke (i stare), žarko je treperilo u sunčanom nedjeljnom jutru i sve djelovaše kao rascvjetali panonski krajolik u koji se utkao viteški vez južne Hrvatske: folklorna grupa iz Betine kod Šibenika i klapa iz Imotskog. Mimohod, koji je trajao nekoliko sati, sa svečane je tribine pozdravljao

Miko Tripalo zaogrnut i zakićen tradicionalnim vezenim slavonskim peškirom. Vrijeme je išlo u prilog: poslije nekoliko tmurnih dana, nedjelja je osvanula vedra. Dukati kao sunce pali na prsa djevojaka i mladih snaša pa se ljeskaju. Igra, pjesma i svirka potresaju kaldrmu. Četrdeset folklornih družina. Grbovi i trobojke. Plodovi... plodovi. Veliku, čistu trobojku sa zlatnim klasjem u bijelom polju nose Drenovčani. Teško je usmjeriti pažnju na jedno. Sve je zanosno i vedro. Stihovi novi i stari zvuče skladno...

»Vinkovčani otvarajte vrata,
evo vama baranjskih Hrvata.«

Vidim, osjećam i doživljavam da je mlada Hrvatica, za ponos i opstojnost, uporno i pažljivo, vezla vezak da ovi ljudi, razigrani i raspjevani danas — budu sretniji sutra. Svaka grupa pjeva svoju pjesmu, sve grupe pjevaju zajedničku pjesmu... Čujem glasove stasitih momaka:

»Zapjevajmo složno grla bratska,
neka živi Matica hrvatska.«

I tako redom, od »Bećarca« i »Svatovca« do najnovijih nacionalnih napjeva, utkivaju se glasovi u plodine i svježe simbole kojima su iskićeni Vinkovci. Ništa nije namješteno ni patvoreno, sve je originalno, naše, ljudsko, hrvatsko... I riječi staroga seljaka Andre iz Nušta koji prilazi Miki Tripalu i govori:

»Miko, pozdravi mi Savku! Ja sam seljak, oprosti, ja tako...«

Svijet se slio sa svih strana: iz cijele Hrvatske.

Svi su prostori pokriveni izlošcima: strojevima, alatima i plodovima. Duhovni plodovi u galeriji i muzeju, u domovima i teatru. Ni društveni ni politički trenutak nije zapostavljen. U Vinkovcima je Miko Tripalo, pa domaći ljudi, vinkovački oci, imaju što i o čemu razgovarati. Nisu bez briga i bez problema, a znamo koliko su truda dosad uložili da Slavonija krene naprijed. I Slavonija, posebice Vinkovci, kreće naprijed.

Organizatori su vodili računa da gosti »Vinkovačkih jeseni« imaju prilike posjetiti i kulturne priredbe. Već prvog dana glazbeni sastav Doma JNA iz Osijeka izveo je nekoliko skladbi na Trgu Republike, a navečer u Galeriji umjetnosti otvorena je izložba slikara Slavonije. Osobito zanimanje pobudila je izložba hrvatskog pisca Joze Ivakića pod naslovom »Književno stvaralaštvo Joze Ivakića«. Četvrti dan »Vinkovačkih jeseni«, kad su posjetioci dobili kakav-takav uvid, iako površan, u njegovo stvaralaštvo, održano je književno veče njemu u spomen. Uz sudjelovanje hrvatskih književnika: S. Madera, M. Vaupotića, D. Horvatića, Z. Goloba, D. Jelčića (koji je govorio o književnom stvaralaštvo Joze Ivakića), otkriveno je spomen-poprsje u Kazališnom parku, a nakon tog svečanog čina glumci Hrvatskog narodnog kazališta iz Osijeka pružili su publici, koja je kazališni prostor ispunila do posljednjeg mjesta, svu ljepotu, inače donedavna zapostavljenog djela »Inoča«.

Iako je svih dana dominirao folklor Slavonije i Baranje, umjetničke priredbe privukle su više publike nego u većim kulturnim sredinama. Stoga organizatori planiraju da slijedeće godine dadnu veći naglasak takvim priredbama, jer nema bojazni za neuspjeh.

Treba posebno napomenuti da je slikarski atelje Joze Matakovića, u kome je autor izložio svoje radove, privukao toliko posjetilaca da se nije moglo kretati, osobito umjetnika i kulturnih radnika.

Zadovoljstvo je doživjeti harmoniju kulturnih i gospodarskih radnika Vinkovaca; njihov trud i entuzijazam pouka su mnogima, jer su »Vinkovačke jeseni« u stalnom usponu, pa njihovo skromno obećanje da će dogodine biti bolje, daje potpunu garanciju.

Stoga možemo organizatorima i pokroviteljima (Vjesniku i vinkovačkim privrednim organizacijama) čestiti i poželjeti još bolju i plodniju »Jesen 1972«.

Nikola Pulić

Folklorna grupa iz Betine kod Šibenika na »Vinkovačkim jesenima«

FESTIVAL KAJKAVSKIH POPEVKI »KRAPINA 71«

I OZBILJNA I ZABAVNA, A DOBRA GLAZBA

Šesti po redu Festival kajkavskih popevki, »Krapina 71«, ove je godine po svom zamahu, raznovrsnosti, kvalitetu i organizaciji vidljivo postigao napredak, pa se već sada može reći da su se nekadašnje ideje pravilno usmjerile, dale predložak za budući rad. U početku zamišljen kao festival lokalnog karaktera,

intoniran zagorskim koloritom, sad je to već manifestacija — ne samo glazbena — koja u Hrvatskoj nailazi na sve veću popularnost.

Glazbeni dio

Sama činjenica da je na natječaj prispjelo 167 popevki, od kojih je selekcioni žiri odabrao 34 za izvođenje, rječit je podatak kako je skladateljima ozbiljne i zabavne glazbe stalo do afirmacije na ovom festivalu. Tako je na ovogodišnjem festivalu čak s dvije skladbe sudjelovao i Arsen Dedić, skladatelj poznat više kao »fahman« na polju zabavne glazbe i šansone.

U prvoj večeri Festivala izvedene su koncertne popijevke, njih devetnaest. Kao i svake dosadašnje »Krapine«, taj dio festivala već u zamisli manje je atraktivan jer se, ne znam zašto, prednost daje ipak zabavnom dijelu. Pa čak ni prošlogodišnja pouka — kad je prvu nagradu publike osvojila upravo skladba »ozbiljnog« žanra — nije vodstvo Festivala rukovodilo da tu nešto izmijeni, da izbjegne previše naglašenu favorizaciju zabavne glazbe. Uostalom, posljednje, finalne večeri, u izravnoj konfrontaciji koncertnih i zabavnih skladbi, organizatori su mogli uvidjeti da obje vrste sasvim ravnopravno nailaze na povoljan prijem kod publike. I bez obzira na to što su zabavne skladbe u svojim izvedbama počesto imale karakter malog privatnog »showa«, što su tekstovno bile povodljivije, s maksimalnom mogućnošću animacije, koncertne popijevke su se ipak nametale i svojom glazbenom i tekstovnom ozbiljnošću. I to ne bez razloga. Izvorni melos tu je došao najviše do izražaja.

Sveukupna karakteristika ovogodišnje »Krapine« jest ipak povoljna. Već stoga što se ocjenjivački žiri našao u nimalo ugodnoj situaciji: od popriličnog broja dobrih skladbi izabrati bolje za finalnu večer. Dakle, Festival je dao — osim pravilno i pravedno nagrađenih skladbi — još niz drugih dobrih, koje će bitj svakako rado slušane. A to je cilj kojemu teži svaki festival.

Tekstovi skladbi

Festivalu »Kajkavske popevke« temeljna je namjera afirmirati i podržati izvorni melos zagorske glazbene tradicije. Toj namjeri podređeni su i tekstovi pjesama. Više-manje tu su simpatično sročeni stihovi koji najčešće anegdotski pjevaju o svakodnevnim ljudskim vrlinama i običajima: od »pijača v kleti« do »pravdašenja mejaša«. U koncertnim skladbama pretežito su riječi koje obvezuju na ozbiljniji i dublji emotivni doživljaj, ili su pak to stihovi kajkavskih pjesnika, koji najčešće inspiriraju skladatelje »Krapine«. U posljednje dvije godine »Kajkavske popevke« u svom tekstovnom dijelu dobivaju novu tematsku dimenziju: socijalnu. To nas zapravo ne bi smjelo začuditi, jer je to motiv koji je implicite vezan uz Zagorca i dosad je našao mnogobrojne eksplikacije u svim duhovnim aktivnostima i njihovim izrazima: od književnog, preko glazbenog, do likovnog. Današnji gorući problem ekonomske emigracije, što tišti cjelokupni hrvatski narod, dakako nije moguće zaobići ili ga prešutjeti u pjesmi. Samo, postavlja se pitanje ne dovodi li se tako u opasnost da jedan problem, kojem ni političari još uvijek ne nalaze efikasna lijeka, postane jedini ventil i indikativ tog teškog stanja. A publika se baš odlučivala za pjesme takve tematike, počesto bez neke posebne tekstovne vrijednosti.

Popratne manifestacije

Značajka ovogodišnje »Krapine« jest i organizacija mnogih popratnih manifestacija neposredno vezanih za tipičan zagorski kolorit. Krapina se u vrijeme festivalskih dana pretvorila u malu smotru zagorskog folklora, a namjernici su mogli osjetiti izvornu rustikalnost. Priređeni su brojni nastupi folklornih grupa po ulicama i trgovima Krapine, a posebno je bio zapažen nastup Dubrovačkih trubadura s repertoarom Vlahe Paljetka. Tako je jedna manifestacija prešla okvire lokalnoga. Priređena je bila i izložba ručnih radova.

Svakako, najvrednija popratna manifestacija bila je izložba »Slikari-naivci s festivalom 'Kajkavske popevke'«. Skupilo se tu trinaest slikara-naivaca; nedostajao je jedino Ivan Generalić pa da bi se izložba mogla u potpunosti nazvati reprezentativnom. Izložene slike uglavnom novijeg su datuma, pa smo tako mogli steći dojam i uvid u trenutnu situaciju hrvatske likovne naive. Možda bi upravo tako koncipirana izložba, u buduće, mogla i trebala biti informativnog karaktera. Tom izložbom utemeljena je stalna Galerija festivala »Kajkavske popevke«, a svaki slikar-naivac darovao joj je po jednu svoju sliku.

Franjo Marinković

IZ OGRANAKA

Osijek

Živa izdavačka djelatnost

Dok je inače preko ljeta u Osijeku zamrla gotovo svaka kulturna djelatnost. Matica hrvatska jedina je bez stanke nastavila izdavačkom aktivnošću. Redovno su izišla dva broja »Revije«: treći krajem lipnja, a četvrti prvih dana rujna. Osim toga, početkom rujna sastala se Komisija za izdavačku djelatnost Matice hrvatske i odobrila da pođe u tisak značajno povijesno djelo tajnika osječkog odbora MH, dr. Dragana Mucića: »Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, drugo hrvatsko glumište, 1907-1941«. Predgovor toj knjizi koja će izaći kao posebno izdanje MH u Osijeku, napisao je dr. Ivo Hergešić. Tiskat će se i zbirka pjesama mladog pjesnika Ante Gardaša iz Đurđenovca, tajnika MH u Našicama, koji je objavljivao pjesme u »Kolu«, splitskim »Mogućnostima«, »Zadarskoj reviji«, osječkoj »Reviji« i drugim časopisima. Izdavačka komisija također je počela predradnje kako bi u 1972. mogla početi redovna izdavačka djelatnost u biblioteci »Limes«, za koju se već priprema nekoliko knjiga.

U najnovijem broju »Revije« prozu objavljuju Mirko Jirsak (odlomak iz romana »Karneval cvrčaka«), Goran Babić i Slavko Mikolčević, poeziju Pavle Blažek, Ivan Boždar, Ivan Knežević i Adam Rajzl, a radio-dramu Robert Tomović. Osim toga, Nedjeljko Fabrio preveo je i uvodnom bilješkom popratio dvije novele A. Moravije. U rubrici »Obljetnice« Ive Mažuran piše o Stjepanu Radiću, nove knjige prikazuju Luka Ibrišimović, Stjepan Vladimir Letinić i Mila Rodik, koja je također prevela dva eseja s francuskoga (E. Bonnefousa i R. Arona). U rubrici »Scena« po jednu festivalsku priredbu prikazuju I. Slaviček i Lj. Stanojević. Na kraju broja uobičajene su obilate bilješke.

I. S.

Koprivnica

Tko kome zatvara vrata?

(Ne)kulturni trenutak Koprivnice

Pododbor Matice hrvatske u Koprivnici izvrgnut je već duže vrijeme oštrim napadima nekih pojedinaca i grupa iz ovog grada. Nitko u Pododboru (koji uključuje i članove iz susjedne općine Đurđevac) nema ništa protiv dobronamjerne, obrazložene kritike, jer smo svjesni da bez nje obično nema ni pravog kretanja naprijed; ali ono što je u posljednjih nekoliko mjeseci u lokalnom tisku upućeno na adresu Pododbora i poimence nekih ljudi u njemu, uglavnom je neukusno, uvredljivo, nekulturno. Pri tome se u krivnju tih ljudi upisuju i stvari s kojima oni nemaju nikakve veze, mnogo štošta govori se unaprijed i napamet, najčešće bez pravog poznavanja činjenica. Ne želim ovdje braniti rad koprivničkog Pododbora, koji dosad, istina, nije uradio čudesa, ali je podosta toga ipak uradio i usto pokazao mnogo dobre volje da uradi još više (u tijeku je veći broj značajnijih pothvata), ali je premalo od toga poznato široj javnosti, a osobito — čini se — našim bučnim, razmetljivim, samouvjerenim napadačima i kritikantima. Veliko je pitanje koliko su se oni zaista potrudili da doznaju pravo stanje stvari.

Poznato je, i izvan Koprivnice, da je Pododbor MH, u dogovoru i ravnopravnoj suradnji s Maticama u Varaždinu i Čakovcu, trebao početi izdavati časopis koji bi se bavio kulturnim i ostalim pitanjima ovih dijelova Hrvatske (gornja Podravina, Hrvatsko zagorje, Međimurje). Iako časopis nije još ni ugledao svjetlost dana, doživio je već nekoliko oštrih napada. U tome se istakao neki I. Peterlin, koji je, po svemu sudeći, ima nekih starih računa s ljudima u uredništvu. Za svoje napade na te ljude poslužio se ne samo časopisom »Susreti«, kojega su dosad izašla dva broja, a koji se deklarira kao »smotra suvremenih prosudbi mladih Podravine«, već i lokalnim tjednikom »Glas Podravine«. Tako u »Susretima« br. 2 nalazimo ove gnjevne riječi mladog kritičara upućene uredništvu časopisa triju Matica: »Hrvatsko ime je u tijeku zadnjih godina mnogo korišteno pa zašto se i vi, sinovi Brutini, povodite za time i promijeniste lijepo ime Vijenac?« Naime, časopisu triju Matica dano je ime »Hrvatski Sjever«, umjesto ranije najavljenih imena: Vijenac, Sjevernohrvatski vijenac i sl., no vrlo je neobično što atribut »hrvatski« u ovom slučaju može bilo kome smetati! Isti kritikant (I. Peterlin) strašno je nezadovoljan uredništvom toga, tako nezgodno nazvanog časopisa, te o tom uredništvu kaže doslovce ovo: »U njemu rade profići i ini čije je vrijeme prohujalo s vihorom«. A kao dokaze za tu tvrdnju navodi neke ocjene poezije tih ljudi, te se lijepo vidi kako naš kritičar uopće ne razlikuje dvije prilično različite djelatnosti: poeziju i uređivanje časopisa. Na osnovu takvih »dokaza« o ljudima u uredništvu I. Peterlin izražava bojazan da će »Hrvatski sjever« biti zatvoren — za mlade. Zaista, ne bi bilo čudno kad bi poslije takvog njegova pisanja bio zatvoren za njega! U »Glasu Podravine« od 2. VII. o. g. nazvao je sve ljude u Pododboru »inkriminiranima«, što nije baš jako daleko od nekih sličnih blagozvučnih riječi, kao: kriminalan, kriminalac i sl. U istom broju »Glasa Podravine« optužio je Pododbor da ne radi ništa korisno, nego se bavi — »monstrumom iz Raljaša«! Ovdje je potrebno opet jedno objašnjenje: Pododboru nije ni na kraj pameti da izda roman o tom monstrumu, tj. Nailu Ikanoviću, nego ga autor namjerava izdati u vlastitoj nakladi, i zato je sasvim promašeno uoletati u to Pododbor. Ali eto, zašto da i to ne natovarimo na leđa Pododbora, što više to bolje, a dok se dozna prava istina, proteći će mnogo vode Dravom! Ipak, ne dopire se daleko takvim metodama, druže ne-druže Peterline!

I neki drugi »mladi« (valjda mladi samo po godinama) pokušali su otvoriti sebi vrata u Pododbor i »Hrvatski sjever« sličnim napadima. Osobito se vole očešati o predsjednika Pododbora. A treba znati da ni on ni bilo tko u Pododboru nikada nije izrekao (ni objavio) ni jedne riječi protiv »mladih«, nego se i te kako mislilo o njihovu uključivanju u rad Pododbora, pa i časopisa. Već u 1. broju Susreta napadnut je predsjednik Pododbora A. Vrančić na vrlo neukusan način, što je u 2. broju još pojačano i prošireno. Nadalje, u Susretima se objavljuju tekstovi uz koje se posebno ističe da ih je odbilo uredništvo Hrvatskog sjevera iz ovih ili onih razloga, kao da bi sad odjednom to uredništvo (jedino na svijetu!) trebalo prihvatiti i blagosloviti baš sve što mu netko ponudi! Jedan od takvih tekstova jest pjesma mladog pjesnika S. Fijačka, i svatko tko želi upoznati taj biser pjesničkog umijeća, može ga naći u Susretima br. 2, str. 35. Ili možda misle neki tamo »mladi« iz Susreta da bi u jednom časopisu Matice hrvatske trebalo da svakako nađu mjesto i onakvi tekstovi o masturbaciji i »spermićima« kakve oni objavljuju već u 1. broju? Nismo protiv slobode pisane riječi i znamo da nema tabu tema, ali mislimo da je jedno časopis poput Susreta, a drugo Hrvatski sjever, i da među njima nužno moraju postojati neke razlike.

U borbu protiv Pododbora uključio se i glavni urednik Susreta R. Aleksa, koji kao da ne može dočekati da mu izađe treći broj njegova časopisa pa da tamo iznese što ga tišti (u 1. i 2. broju očešao se o Pododbor tek tu i tamo, usput), nego se poslužio gostoprimstvom u humorističkom Feferonu, listu što ga izdaje radna zajednica tvornice »Podravka«. On prekrštava Maticu u Truticu, a neke ljude iz Pododbora zajedno s predsjednikom naziva »četiri mušketira Matičina«. Bilo bi to možda smiješno kad bi se radilo o ljudima koji za rad u Pododboru dobivaju neki novac ili kad bi im to bilo jedino radno mjesto, ali sve su to ljudi koji za javni rad žrtvuju svoje slobodno vrijeme, bez ikakve novčane naknade.

Na kraju, kao glavno obilježje kulturnog života u Koprivnici želim istaći nerazumijevanje i veliku podvojenost među onima koji bi na oživljavanju tog života mogli nešto učiniti. Ta podvojenost i pucanje iz jednog »bunkera« na one u nekom drugom ili trećem »bunkeru« — sve to samo šteti svakom konstruktivnom pothvatu. Dovoljno je da se netko, makar i nehotice, nađe u ovoj ili onoj grupi, pa da bude napadan, vrijeđan, ponižavan, i to ne samo kao javni radnik nego i kao čovjek. Mislim da konkretni primjeri što sam ih gore naveo rječito govore o tome. Ali isto tako smatram da sada više nije bitno tko je tu kome što kriv i tko radi nešto ili ništa, nego bi u interesu svih nas i kakve-takve kulturne atmosfere u našem gradu bilo potrebno da se zbliže, ujedine sve one snage koje na kulturnom polju mogu nešto učiniti: Pododbor, grupa oko Susreta, novinari oko »Glasa Podravine«, Narodno sveučilište, Muzej, prosvjetni radnici, politički i društveni radnici... Pa i u tom slučaju ne treba očekivati neko čudo i preporod preko noći, kao što su to neki očekivali od svega nekoliko ljudi u Pododboru. A što je taj Pododbor ostao tako malobrojan i »zatvoren«, mislim da nije krivnja samo na njemu.

Božidar Pavleš

Vinkovci

Počast Jozi Ivakiću

U okviru »Vinkovačkih jeseni«, koje se održavaju već šestu godinu kao jedna od najznačajnijih kulturnih djelatnosti sjeverne Hrvatske, u nizu veoma bogatih i raznolikih priredbi i književnost dijela istaknuto mjesto. Središnja točka ovogodišnjeg književnog dijela bilo je stvaralaštvo Vinkovčanina Joze Ivakića (1879-1932), uz Josipa i Ivana Kozarca najpoznatijeg književnika tog dijela Slavonije, istaknutog pisca s početka stoljeća, suvremenika »Hrvatske moderne« i popularnog dramskog autora. Amatersko kazalište Vinkovci izdalo je, razumijevanjem i pomoći Zavoda za osiguranje »Croatia« — filijala Vinkovci, knjižicu **»Ivakić na vinkovačkoj sceni«** kojoj je autor književnik Vladimir Rem. Već 11. IX. u Narodnoj knjižnici gdje se čuvaju i njegovi rukopisi, dr. Branko Hećimović, povjesnik naše dramske književnosti, otvorio je izložbu »Književno stvaralaštvo Joze Ivakića«.

Cijeli četvrti dan »Vinkovačkih jeseni« 13. rujna, bio je posvećen djelu toga književnika. U gradskom parku pred kazališnom zgradom otkriveno je poprsje Joze Ivakića, rad akademskog kipara Antuna-Tune Babića. Nakon uvodne riječi direktora kazališta V. Rema, prigodni proslov o **»Djelu i značenju Joze Ivakića u našoj književnosti«** izrekao je kritičar Dubravko Jelčić. U ime Društva književnika Hrvatske poprsje je otkrio Miroslav Vaupotić, a u ime poduzeća »Metal« direktor, mecena i pokrovitelj te akcije — ing. Josip Hodak. Usput rečeno, suradnja gospodarskih i kulturnih ustanova nije u Vinkovcima rijetka novost, već plodna decenijska tradicija, u čemu se posebno ističu poduzeće »Metal«, »Croatia«, ali i drugi.

U predvečerje su na književnoj večeri u čast Jozi Ivakiću nastupili članovi Društva književnika Hrvatske: **Zvonimir Golob, Dubravko Horvatić, Branko Hribar, Stjepan Gedić, Mirjana Matić-Halle, Nikola Pulić, Andriana Škunca i Miroslav Madar.**

Slijedeća priredba u foajeu Kazališta bio je nastup pjesnika-seljaka, u slikovitoj narodnoj nošnji i uz tamburicu, iz sela Đeletovci (Garvanović Tuna), Privlake (Marko Vestić) i iz Šiškovaca (Ivan Jemrić). Nakon toga otvorena je izložba slikara-seljaka Zvonimira Varge i Živana Garvanovića iz Đeletovaca i Ivice Lončara te Milana Todorića iz Otoka. Izložbu je u ime pokrovitelja »Croatie« otvorio Stjepan Žarko.

Navečer je održana svečana akademija **»Večer Joze Ivakića«**, na kojoj su, nakon uvodne riječi V. Rema, izvedeni odlomci iz Ivakićeve drame **»Inoča«** u izvedbi članova Hrvatskog narodnog kazališta iz Osijeka te fragmenti iz njegove drame **»Majstorica Ruža«** u izvedbi **RKUD »Kristal«** iz Županje. Vinkovačko kazalište proglašeno je imenom **Joze Ivakića**, a taj svečani čin izvršio je predsjednik Kulturno-prosvjetne zajednice Vinkovci prof. Mirko Meštrović.

Svojim igrokazima dramatičar Joza Ivakić važna je spona u stoljetnoj tradiciji hrvatske pučke seoske dramatike: od čuvenih Freudenreichovih »Graničara« i Okrugić-Srijemčeve »Saćurice i šubare« od suvremenih djela Pere Budaka »Klupko« i »Mećava«.

Ivakić, realistički minijaturist i stilizator života malogradskih ljudi Šokadije, ni sela ni grada-varoši, svojim neposrednim smislom za prikaz psihike svojih didaka, baka, snaša i bećara »iz sokaka«, te čistim i uzornim hrvatskim jezikom, također zaslužuje našu pažnju kao vrijedan primjer slavonske i hrvatske kulturne baštine. I bez obzira na to što nije pisac »velikih pretenzija«, kako je istakao u svom izlaganju Vladimir Rem.

U toku dana skupina hrvatskih književnika posjetila je i atelje slikara, kolorista slavonske zemlje — Joze Matakovića.

M. V.

OBLJETNICA

Veliki hrvatski istraživači

U povodu 100. obljetnice rođenja Mirka Seljana

Od hrvatskih istraživača stranih krajeva istakoše se mnoga, u svijetu poznata imena, kao npr. Lerman, Nikola Ratkaj, braća Mirko i Stjepko Seljan i mnoga druga imena, koja ime hrvatsko učiniše poznatim diljem globusa i zahvaljujući kojima se podosta mjesta i gradova u raznim državama naziva našim, hrvatskim imenom. Među svim tim znamenitim imenima posebno se ističe ime Karlovčanina MIRKA SELJANA, čija se 100. obljetnica rođenja upravo navršava ove godine.

Još kao mladić u rodnom Karlovcu osjetio je Mirko Seljan želju za otkrićem nepoznatoga. No njegova sklonost prema putovanjima nadrastala je interes običnog globtrotera: Mirko je kročio svijetom u želji da ga upozna, da se uspne na njegove klisure, na prodore kroz opasnosti njegovih prašuma, da upozna necivilizirane narode. Najprije kao mladi mjernik odlazi u Đerdap da pomogne regulaciji Dunava, a malo zatim proputovao je dio Evrope i zaustavio se u Petrogradu, surađujući u izgradnji poznatog velikog Aleksandrova prekonevskog mosta. Iz Petrograda, za 100 dana, pješice dolazi do Pariza i osvaja naslov »Champion of Globe-trotters«. 23. siječnja 1889. godine kreće Mirko Seljan, zajedno s bratom Stjepkom, na put oko svijeta. Mirko s guslama, Stjepko s frulom — krenuše na put bez ijednog unaprijed priskrbljenog novčića. Put ih je vodio preko Trsta i Sredozemlja do Abesinije, gdje su se sprijateljili s najvećim »rasom« Makonenom, ocem današnjeg cara Haile Selasija. Prijateljstvo s Makonenom otvori im i vrata abesinskog dvora i dovede ih u svezu s carem careva Menelikom II, koji spretne Hrvate, izvježbane u austrijskoj vojsci i ranim vještinama, iskoristi za stvaranje svoje careve garde. Menelik ih imenova potkraljevima južnih dijelova Abesinije, da bi umirili divlja i buntovna plemena i priveli ih poštivanju državnog poretka. Tri godine proveli su Seljani u južnoj Abesiniji, gdje su osim državničkih poslova, ispitivali i tokove velikih afričkih rijeka i jezera, abesinsku etnografiju i folklor, proučavali običaje, nošnju i život urođeničkih abesinskih naroda. Na riječi Omo Mirko Seljan osnovao je i grad Seljanville i zajedno s bratom Stjepkom obišao mnoga nepoznata brda i veličanstvene abesinske vodopade. Svoje doživljaje s plemenima Chankulaca, Malonaca, Olamaca, Boranaca i drugima opisao je u putopisima pod naslovom »Iz žarke Afrike«. Posebno su zanimljiva i vrijdna pažnje razmišljanja braće Seljan o koptičkoj vjeri, običajima i političkim pogledima raznih crnačkih plemena Abesinije potkraj prošlog stoljeća!

Mirko Seljan

Poslije Abesinije braća Seljan su se otputila na istraživanje Južne Amerike. Od brazilskog Rio de Janeira prošli su cijelim tim opasnim i divljim kontinentom više puta uzduž i poprijeko. Da bi što bolje ispitali dubine južnoameričkih džungli, osnovaše znanstveničku misiju »Mision cientifica Croata«, koja je ispitala mnoge nepoznate prašume, regulirala tokove mnogih rijeka, otkrila položaj najvećih američkih vodopada El Guayra i ispitala način života i običaje mnogih dotad nepoznatih indijanskih plemena. U jednoj brazilskoj revoluciji Mirko Seljan zajedno s Hrvatom dr. Pamerom osnova i Crveni križ za pomoć ranjenicima. Na svojim putovanjima južnoameričkim rijekama krstario je Mirko kroz divljinu džungla pod hrvatskom trobojnicom, koju je ponosno istakao i na najvišem vrhu južne Amerike Aconcaguu. Mirko Seljan počeo je raditi i na trasiranju veze Atlantika s Pacifikom, ali ne preko Paname, gdje je kopao kanal ing. Dubois, nego preko rijeke Amazone i Huallage, što je trebao financirati američki multimilijarder Gundlack, na to se nije ostvarilo zbog iznenadne Mirkove smrti u dubini brazilske prašume. Tajnu ove smrti čuva nedokučiv misterij džungle, u mir i sigurnost koje do danas nisu prodrli.

Stjepko Seljan

Značajno je za braću Seljane da na tom svom dugom izbivanju od kuće ni na čas nisu zaboravljali svoje Hrvatske. U čestim pismima prijateljima u domovinu spominjali su svoju nostalgiju, u kojoj ih je hrabrila jedino misao da svojim radom koriste i svome narodu. U tim pismima pozivali su hrvatski narod: »U boj, braćo, u boj! Za sveta naša prava. Nu ne u krvav boj. Velika je bitka započela. Dobar se dio našega naroda bori na kulturnom i industrijskom polju. Svaki od nas mora služiti u toj velikoj i civilizatornoj vojsci čovječanstva«.

Ovi najistaknutiji hrvatski globtroteri postali su dio riznice hrvatske kulture i znanstvene povijesti. I ne samo hrvatske: njihova imena krupno su zabilježena i u povjesnici drugih krajeva, u kojima zauvijek ostadoše kosti tih velikih hrvatskih putnika i stvaralaca.

NIKOLA BIČANIĆ

Intervju

Među Hrvatima u Mađarskoj

Razgovor s Dragutinom Barišićem, tajnikom RKUD »Pavao Markovac«, po povratku s petnaestodnevne turneje

Motiv iz hrvatskog sela Totserdahelja u Mađarskoj

Nedavno su se iz Mađarske vratili članovi Radničkog kulturno-umjetničkog društva »Pavao Markovac« iz Zagreba koji su pod vodstvom tajnika tog društva, Dragutina Barišića, bili na petnaestodnevnoj turneji po mađarskim mjestima u kojima žive Hrvati.

Iskoristio sam tu priliku i porazgovarao s tajnikom drugom Barišićem o turneji i dojmovima s turneje. — Prije te turneje gostovali smo s našim sastavima širom Hrvatske i još nekih naših republika. Ali, budite uvjereni, nigdje nisam naišao na toliku spontanost i srdačnost kao što je to bilo u Mađarskoj. Vidjelo se na toj turneji koliko je potrebno održavati tješnje kontakte s Hrvatima u mađarskim mjestima. U Mađarskoj živi oko 100.000 Hrvata, a svega oko 7.000 Srba, no, kako tvrde domaći ljudi, Srbi u Mađarskoj imaju mnogo tješnje veze sa svojim sunarodnjacima u Jugoslaviji negoli mnogobrojni Hrvati. Posebno su kulturni kontakti u zadnje vrijeme rjeđi no što bi se to moglo očekivati kad se ima u vidu povoljnija i politička i dobrosusjedska klima. Naš ansambl je svugdje dočekivan oduševljeno i razdragano. Što bi tek bilo kad bismo češće navraćali tim ljudima, koji govore odličnim hrvatskim jezikom . . .

● Kakav ste program imali?

— Uglavnom su sve to bila kola i plesovi iz Hrvatske, osim nekoliko iznimaka. Budući da u nekim mjestima žive i pripadnici još nekih južnoslavenskih naroda, u program smo uvrstili i dva kola iz drugih republika: to su makedonski »Oro« i srpsko kolo »Čobanija«. U ostalom programu bili su: prigorski plesovi iz okolice Zagreba, narodni plesovi i kola iz Posavine, bunjevački plesovi i kola, te kolo »Lindo«. Naš tamburaški orkestar izveo je splet pjesama iz Hrvatske, kao i nekoliko narodnih pjesama iz ostalih republika. Osim toga, odlični konferansje našeg programa, Vlado Špindrek imao je na programu nekoliko zagorskih pjesama koje je otpjevao i izazvao prave ovacije kod slušatelja.

— Kakav je bio posjet u mjestima gdje ste gostovali?

— Dvorane su svugdje bile dupkom pune. Oduševljeni gledaoci svojim aplauzom najbolje su potvrdili kvalitetu našeg programa i potrebu da se takvi programi češće održavaju na njihovim pozornicama.

— Gdje ste sve gostovali?

— Naše gostovanje kod Hrvata u Mađarskoj počeli smo 14. kolovoza u Totserdahelju, 15. smo bili u Fičehazi i Murskom Krsturu (dvije predstave), 17. kolovoza posjetili smo Petrovo Selo, 18. smo bili u Nardi, a 19. kolovoza zadržali smo se u Hrvatskom Židanju. Zadnja tri dana nastupili smo u Koljnofu, Bizonji, Kimli i Tukulji.

— Znači, bilo je naporno?

— Ali se zato isplatilo. Ne zbog novčanog efekta. On nam i nije bio u prvom planu. Naše gostovanje zamišljeno je kao posjet Hrvatima u tim hrvatskim selima u Mađarskoj i ono je s te strane potpuno uspjelo. U svim su nas mjestima dočekali na tako veličanstven način da je jednostavno nemoguće to opisati u ovako kratkom razgovoru.

● Kakva su vaša zapažanja s gostovanja među tim Hrvatima koji su pred nekoliko stoljeća napustili svoju domovinu i nastanili se u tim krajevima?

— Da budem iskren, nadao sam se da ćemo naići na ljude koji su zaboravili da postoji zemlja koja je nekada bila domovina njihovih predaka. Ali naišli smo na nešto sasvim drugo: ti Hrvati u Mađarskoj vole svoja sela, poštuju vlast u zemlji, ali su oduševljeni svim onim što je vezano uz njihovu maticu zemlju i postojbinu njihovih pradjedova. Zato nije nikakvo čudo što su bili oduševljeni našim gostovanjem. I moram napomenuti: hrvatski je jezik kod njih sačuvao toliko izvornosti te nema opasnosti da bi izumro u skoroj budućnosti.

● Kako inače stoje stvari što se tiče kulture?

— Mislim da su dobro obaviješteni o svemu što se događa na kulturnom polju u Hrvatskoj. Ali kao i svugdje gdje ima Hrvata izvan domovine, osjeća se potreba za širim kontaktima s društvima u Hrvatskoj, a osobito bi bilo potrebno pomoći knjižnicama u tim mjestima, slanjem knjiga i časopisa iz Hrvatske.

● Hoćete li opet gostavati u Mađarskoj?

— Sada nam je u planu uspostaviti kontakte s Hrvatima u Slovačkoj i tamo održati nekoliko nastupa, a onda otići i do Gradišća u Austriji. Toliko za sada . . Svakako, ponovno ćemo i u Mađarsku!

Mate Talijančić

HRVATSKI USTAV (II)

SUVERENITET NARODA I VLAST RADNIČKE KLASE

NAPOMENA: zbog tehničkih nedostataka klišea, grb SR Hrvatske, otisnut u prošlom broju na str. 3. nije bio kompletan. Iz istih razloga tekst na istoj strani nije bio dovoljno čitak. Stoga, tekst ponovno tiskamo, a za propust s grbom se ispričavamo čitateljima.

Započeti raspravu suverenitetom u smislu imperiuma, vrhovnog političkog prava, metodologijski je uvjetovano: govor je to o samoj pretpostavci, bolje — bezuvjetu egzistencije države. Buržoazija je, u svome revolucionarnom razdoblju, demokratizirala ovo prvo: ona je vlasti jednoga idejno — ne i realno — suprotstavila vlast svih: suverenitet naroda. Otada se utemeljuje istovjetnost naroda i države, ali s točno određenim odnosom: **država postoji po narodu**, ne obratno. Država je politički i pravno organiziran narod.

Suverenitet se time odvojio od države i vladara. On nije posebna organska kvaliteta države, nego vrhovna politička odredba naroda kao cjeline. Ukratko, on nije inherencija države, nego konsekvencija egzistencije i volje naroda.

Na tome je utemeljena ideja zastupstva (reprezentacije), koja je, sve do danas, ostala glavni element organizacije državnih konstitucija. Čini se kao da logika suvereniteta naroda upućuje na istovjetnost naroda i zastupstva. Međutim, time je zapravo iskazana samo pretpostavka: politička volja naroda principijelno i funkcionalno uvjetuje zastupstvo (originarna i instituirana vlast).

Zastupstvo se ne može shvatiti u apsolutnom smislu. Ono je samo relativno; bez obzira postoji li pravni institut opoziva ili ne. Zastupstvo je relativno već s **političkog** gledišta, u ime principa suvereniteta naroda, koji je apsolutan. Konsekvencija je uvijek ista: narod određuje državu, njezinu stvarnu i pravnu valjanost. Kada se država ne obzire na volju naroda ili je izopačava, ona je nasilje (diktatura). **Naroda volja je politička i pravna legitimacija države.**

Ovi principi građanske demokracije postupno su prihvaćeni kao bitni principi moderne demokracije. Oni su, istina, bili klasno suženi, pa i izigrani zbog temeljne suprotnosti građanskog društva: socijalni apsolutizam privatnog vlasnika, a politički demokratizam javne vlasti. Ali oslobođeni ove svoje klasno-socijalne determinante, oni su sadržavali zdravu i pozitivnu jezgru demokratskog utemeljenja narodne volje.

Da je tome tako, primjer su gotovo sve suvremene revolucije, socijalističke bilo po karakteru, bilo po intenciji. Jednako je bilo i u našoj revoluciji. Tako se, na primjer, Deklaracija II. zasjedanja AVNOJ-a također pozivala na princip suvereniteta naroda. On je proglašen i u prvom saveznom ustavu naše zemlje, donesenom odmah po njezinom oslobođenju, a zagovara ga i hrvatski ustav (čl. 7) iz 1947. godine. Međutim, ustavni zakon iz 1953. godine ne sadrži ga više u načelnim odredbama. Od ustava iz 1963. godine pa sve do nedavno usvojenih saveznih ustavnih amandmana napušta se princip suvereniteta naroda, a utvrđuje se ustavna odredba o »vlasti radnog naroda«. Tek usvojeni savezni ustavni amandmani ponovno afirmiraju suverenitet naroda, i to, što je veoma značajno, isključivo ga vezujući za republiku.

Nema nikakve dvojbe da naši ustavotvorci nisu bili definitivno riješili dilemu: suverenitet naroda — vlast radnog naroda. Ustavi, koji su bili bliži razdoblju NOB-a, isticali su još suverenitet naroda. Međutim, što se više odmicalo od toga doba, ovaj princip se gubio, a etatistička vladavina i prevlast pokrivali su se odredbom o »vlasti radnog naroda.« To je bilo očita potvrda **da je trajno postojala dilema oko odnosa klasnog i nacionalnoga** i da shvaćanja oko ovih strategijskih komponenti NOB-a i socijalističke revolucije u nas nisu bila razjašnjena. Ili, preciznije, da nacionalno pitanje nije bilo izvedeno do svoje pune političke i ustavne konsekvencije: **do nacionalne državnosti, izraza prava na samoodređenje, kao esencijalnog temelja federativnog sistema naše zemlje.** Istodobno je to impliciralo i uvjerenje da je klasni princip nadnacionalan, tj. da nije u dijalektičkoj vezi s nacionalnim principom. Bila je to, za konkretne uvjete naše višenacionalne zemlje, štetna teza: **ona je odvajala klasu od ostalog, velikog dijela nacije,** u smislu krivo tumačene i primijenjene Marxove misli: radnici nemaju domovine (zaboravljalo se da se Marx obraćao buržoaziji u ime proletera). Šteta je bila dvojaka: klasa se upućivala na sektašku poziciju, a neproleterski, golemi dio nacije lišavao se revolucionarne perspektive. Takav unitaristički stav anticipirao je stvarnost koje nije bilo. Posljedica toga bilo je presijecanje procesa nacionalne emancipacije, koja je sastavni dio programa socijalističke revolucije u konkretnim uvjetima naše višenacionalne zajednice a poticanje opasnih procesa nacionalne frustracije.

Za hrvatski narod i njegovu državnost razdoblje prevlasti ovog jedinjenja pod firmom »vlasti radnog naroda« bilo je istovjetno s politikom unitarizma. VIII. kongres utvrdio je njezin zbiljski temelj: ekonomski odnosi koje određuje sistem birokratsko-centralističke akumulacije. A on se skrivao iza toliko potrebne ideje a da se nikada nije pitalo ni o njegovoj osnovi a ni o njegovu jedinstva, ponajviše obrazlaganog vanjskopolitičkim razlozima — a da se nikada nije pitalo ni o njegovoj osnovi ni o njegovu sadržaju. Činjenica da nacionalna borba naših naroda, prije svega onih koji su se, zbog ranijeg povijesnog iskustva, osjećali tlačenima, nije bila, za ovo razdoblje, tematizirana u neposrednom značenju vlastitog prava na samoodređenje, tj. u značenju nacionalne državnosti djelovala je na njih nepovoljno. Na hrvatski narod posebice. U njegovoj dubokoj osjetljivosti na svoju nacionalnu slobodu i stoljetni državnopravni kontinuitet, u njegovoj snažnoj svijesti o svojoj dugotrajnoj i mukotrpnoj borbi za nacionalnu opstojanost, sistem birokratsko-centralističke unifikacije, u ime apsolutizacije klasnog principa, doživljava se kao **novi oblik reprodukcije političkog kontinuiteta stare Jugoslavije,** sa svim ekonomskim, političkim i kulturnim posljedicama. Postupno su neki senzibilniji duhovi svoj doživljaj grubosti unitarističke politike počeli racionalizirati ustav da je borba hrvatskog naroda, koji se tijekom NOB-a odlučno i nepovratno razračunao s ustaškom fašističkom tvorevinom, ponovo izigrana. Na toj podlozi realnih zbivanja a i proizvoda imaginacije odvijao se, u dugom razdoblju, duboko fermentni i nerijetko opasni proces frustracije hrvatskog naroda. Ali, srećom, ne samo frustraije. Bilo je to, istodobno, razdoblje sazrijevanja hrvatske revolucionarno-emancipatorske nacionalne fronte, koja će u sebi sabrati sav progresivni hrvatski živalj, kao i sve revolucionarne i demokratske pripadnike drugih naroda koji zajedno s njim žive u hrvatskoj domovini. Povezivanje razvoja samoupravljanja na klasnoj osnovi radničke emancipacije i razvoja federacije na nacionalnoj osnovi vlastite državnosti u jedinstven i revolucionarni i demokratski proces socijalističkog progresa naše zemlje definitivno je rješenje dileme klasno-nacionalno u smislu njihove dijalektičke međusobne uvjetovanosti i nerazdvojnog jedinstva. Prijenos suvereniteta naroda na nacionalne države, kako to utvrđuje savezni amandman XX., točka 3., pozitivan je i nedvojben dokaz za to.

Upravo ta nerazdvojna povezanost i međuuvjetovatnost klasnog i nacionalnog principa zahtijeva konkretnu **klasnu** odredbu suvereniteta naroda u nas. »Vlast radničke klase«, kako je, pored suvereniteta naroda, određen temelj nacionalne državnosti, nije prazna riječ ni puka ustavotvoračka izmišljotina. Ona je jednako fundamentalna odredba, kao i suverenitet naroda, socijalističkog karaktera i sadržaja promjene u nas — posljedice NOB-a i revolucije. Jer pred proletarijatom, nakon završene oružane borbe, stoje dva jednako važna zadatka koje je Marx formulirao još u Komunističkom manifestu: **proleterijat se mora konstituirati u vladajuću klasu** i **proletarijat se mora konstituirati u naciju**, što je, u biti, jedan i isti proces. U prvom slučaju, on se konstituira kao politički vodeća snaga **države** (princip represije) a u drugom kao politički vodeća snaga **zajednice** (princip consensusa). Drugim riječima, kada proletarijat, nakon oružane borbe, stupa na javni plan, onda on klasno djeluje **političko-organizacionom** funkcijom državnog ustrojstva i **moralno-ideologijskom** funkcijom svoga revolucionarnog vodstva.

Proletarijat, prema tome, nije nešto izvan države i nacije. On je njihova realno-politička i moralno-ideologijska jezgra. Po svom **odlučujućem, vodećem, vladajućem** položaju i u jednoj i u drugoj, on je Država i on je Nacija. Jednako kao što je to, s drugih osnova, ranije bila buržoazija.

Naravno, korektna analiza mora, osobito s obzirom na očite birokratističko-degenerativne procese u suvremenim socijalističkim revolucijama, istaći da odnos proletarijata prema državi, a tako i naciji, nije jednosmjeran.

Najprije se mora konstatirati da se proletarijat, nakon oružanog razdoblja, nigdje nije konstituirao u svome zbiljski socijalno i politički vladajućem položaju. Svagdje je on najprije politički reprezentiran u licu svojih političkih stranaka. Tamo gdje se to početno stanje definitivno ustaljuje i gdje etatizam postaje konačna forma razvoja (»revolucija odozgor«), stvara se birokratizam kao društveni i politički sustav. Radnička klasa je ponovno pretvorena u klasu izrabljivanih, postupno se kida prvotna, organska veza između nje i birokratske klase, koja se sastoji od njezinih nekadašnjih revolucionarnih predvodnika, a klasni odnosi i sukobi neizbježno se reproduciraju.

Ta razvojna tendencija očitovala se i u nas i ona je još uvijek opstojna i djelotvorna. Jednosmjernost takvog razvoja znatno se i bitno poremetila samoupravljačkom orijentacijom i praksom od 1950. godine, uz različiti tempo, razinu i intenzitet.

Ako bismo htjeli ukratko odrediti što se postiglo na tom antibirokratskom putu, onda se pojednostavnjeno može reći: globalni odnosi i na socijalnom i na političkom planu čvrsto su još u etatističkim birokratističkim okvirima, a samoupravljanje je, nakon mnogih muka, osvojilo mnoga parcijalna, reklo bi se gerilska uporišta.

Zato je **antibiokratistička** borba radničke klase, s onima na njezinom čelu koji hoće odigrati progresivnu revolucionarnu ulogu, za socijalnu i političku dominaciju, za vlast u socijalističkoj državi konkretno, prvenstveni, dugotrajan i konfliktni historijski zadatak. Dobro je, veoma dobro, da postoji i načelna ustavna odredba o vlasti radničke klase kao principu nacionalne državnosti, jer time ta antibirokratistička borba radničke klase dobiva ustavnu potvrdu: **ona je proglašena legalnom.** Ili drugim riječima, **protuustavna je birokratska klasa,** koja se oslanja na etatističke pozicije, a antiradnička je po svojoj osnovi, djelu i svrsi.

Što se tiče drugog zadatka proletarijata: konstituirati se kao nacija, on se, u početku, ostvaruje snagom vlasti. Državna disciplina socijalističke države prvi je, ali i najslabiji faktor njegova ostvarenja. Ona je to zbog svoga političko-represivnog instrumentarija i mehaničke solidarnosti do koje on, najviše, može doseći.

Ali se bez toga ne može. I to ne samo zbog toga što proletarijat ne može bez države, nego prije svega zbog malograđanske strukture društva koja, obvezatno, zapada u zanos privatističkog prisvajanja i postaje zatočenik statičkog, tradicionalističkog mentaliteta.

Etatistički birokratizam definitivno obezvređuje državni faktor pretvaranja proletarijata u naciju. Ali on, upravo zbog toga, sudbinu proletarijata i sudbinu ostalog dijela nacije čvrsto povezuje. Izlaz iz socijalno-političke patologije, što je apsolutna posljedica etatističkog birokratizma, a koja podjednakom snagom pogađa i proletarijat i ostali, najveći dio nacije, moguć je samo na liniji **revolucioniranja društva.** U suvremenom svijetu — o tome bar ne treba dvojiti — to je moguće preko proletarijata i njegove revolucije. **Sve nacije u postojanju ili razvoju u modernom smislu riječi vezuju svoju sudbinu za proletersku revolucionarnu orijentaciju.** Tako se proletarijat pojavljuje kao prirodni politički i moralno-ideologijski vođa nacija koje su na razvojnom pravcu suvremenosti.

Ali, da bi on mogao to biti, nije mu dostatno postavljati samo svoje, klasno pitanje. Više od dvije trećine suvremenog svijeta tek je u procesu svoga nacionalnog konstituiranja ili razvitka u modernom smislu riječi. U takvim uvjetima, čista proleterska revolucija nema šanse. To je Lenjinu bilo jasno već od 1912. godine. Ona se svagdje mora povezati sa svim progresivnim, demokratskim i revolucionarnim snagama, pokretima i idejama. A glavna snaga koja danas drma svijetom jest **antiimperijalistička** plima narodne žudnje za slobodom, **kojoj je bit borba za nacionalno oslobođenje.** Jer imperijalizam, bez obzira odakle potjecao i u ime kakvih se uzvišenih principa primjenjivao, znači uvijek samo jedno: **grubu uspostavu velikodržavnosti,** tj. nasilje, tlačenje, prisilnu kolonizaciju, kojom se velike nacije služe protiv malih i manjih nacija.

Tako u suvremenim uvjetima proleterska revolucija ima šanse jedino u nerazvijenim i ugnjetenim zemljama svijeta. A to su upravo zemlje u kojima nije bilo buržujske revolucije ili u kojima je, pak, bila nedosljedna i gdje nije ostvaren demokratski program slobode naroda, tj. **konstituiranje nacionalne državnosti na temeljima demokratskih prava i sloboda. Proleterska** revolucija koja bi se usmjerila ili protiv ovog programa nacionalne emancipacije ili koja bi ga zanemarila i potcijenila, neizbježno mora završiti u hegemonističkom sistemu velikodržavnosti.

Zato je danas, za najveći dio suvremenog svijeta, a za konkretne uvjete naše višenacionalne zemlje, posebno, **borba za socijalizam u njegovom klasno-emancipatorskom programu potpuno neodvojiva od borbe naroda za svoju nacionalnu emancipaciju.** Proletarijatu ne preostaje drugo do stati na čelo demokratskog pokreta nacionalne emancipacije i voditi ga u realno-političkom i moralno-ideologijskom smislu. Demokratskom pokretu nacionalne emancipacije, međutim, ne preostaje drugo do opredijeliti se za socijalizam i njegovu humanu svrhu. Tako prvi postiže masovnu osnovu, a drugi — suvremenu perspektivu.

Antibirokratsitička volja i borba radničke klase naše zemlje, koja znači obnovu humane biti socijalne emancipacije, nemoguća je s oslonom na unitarističko-hegemonističku političku orijentaciju i praksu. Ne može se biti progresivan na socijalnom, a reakcionaran na nacionalnom planu. Ne može se, drugim riječima, biti protiv staljinističkog principa, a za staljinističku metodu. **Demokratski pokret nacionalne emancipacije, a on će postojati dotle dok postoji nacionalno tlačenje, prirodni je saveznik radničke borbe protiv birokratizma.** Jer birokratizam, zbog svoje nasilne naravi, metode i svrhe, uvijek je udružen s nacionalnim hegemonizmom.

Zato je sasvim razumljivo i opravdano, korisno i humano sagledati i tumačiti društveno-ekonomsku i političku promjenu naše zemlje na pravcu razvoja samoupravljačkog socijalizma kao konačno shvaćenu i ostvarivanu dijalektičku nerazdvojivost socijalne emancipacije radničke klase i nacionalne emancipacije naših naroda. Valja pozdraviti što se ta duboka i teško plaćena intuicija i spoznaja ustavno sankcionira u nerazdvojivost odredbe o suverenitetu naroda i vlasti radničke klase. Jer, velika je istina i pouka naših dana: **proletarijat je potreban domovini, ali je i domovina potrebna proletarijatu.**

karte na stol

PITANJA

Sekretarijatu za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH

Rješenje kojim se odobrava upotreba Hrvatskoga pravopisa u školama još nije potpisano pa hrvatsku javnost zanima kad će biti. Autori, izdavač i tiskara učinili su sve što je bilo do njih da se s novom školskom godinom učini kraj pravopisnoj i jezičnoj zbrci koju uzrokuje dubletiranost staroga pravopisa, pa nas zanima zašto vaš sekretarijat, koji je upravo zadužen za unapređenje školstva i kulture, nije učinio svoju dužnost. Ako se zastupnici u Saboru nisu bojali izglasati zakone po kojima je u SRH nastavni jezik hrvatski književni jezik (v. članak 11. Zakona o srednjem obrazovanju i članak 3. Zakona o visokom školstvu), zašto vaš sekretar ne potpisuje rješenje za pravopis toga jezika? Ili su možda zakoni jedna stvar, a njihovo provođenje u život deseta rupa na svirali?

RTV-Zagreb

Poštovani drugovi.

Više nas je nego iznenadila vijest da RTV-Beograd neće prenositi Festival kajkavske popevke »Krapina 71«, jedan od najboljih hrvatskih festivala lake glazbe. S obzirom na to da je RTV-Zagreb prenosila praktički sve festivalske priredbe sličnog karaktera a izrazito nižeg nivoa s programa RTV-Beograda (kao onaj u Vrnjačkoj Banji npr., ili Kup pevača), smatrate li da je odluka i postupak drugarske RTV u skladu s proklamiranom suradnjom naših televizijskih središta?

Općinskoj konferenciji SK Benkovac

Poštovani drugovi,

Prema VUS-u (od 15. IX. 1971.), drug Kuzman Kresović, član vašeg komiteta, govorio je o žalosnim događajima u Karinu i naglasio da treba tući svakoga tko god pjeva šovinističke pjesme. »Ako bi milicija u tom slučaju ponekad i pogriješila, treba je i tada podržati« — napredno je mišljenje druga Kresovića.

Zajedno s našim čitateljima htjeli bismo saznati je li zagovornik takvih batinaških metoda uopće čuo za IV. brijunski plenum, je li uopće kadar razlikovati hrvatsko od šovinističkog, i je li upravo drug Kuzman Kresović pogodan zastupnik komunista Benkovca?

Uredništvu »Plavog vjesnika«

Poštovani drugovi.

Općoj hajci protiv našeg najboljeg estradnog pjevača Vice Vukova pridružila se i vaša redakcija objavljivanjem teksta nekog M. K. I., u rubrici PRO ET CONTRA. U tom tekstu navodni M. K. I. teškim klevetama blati ugled Vice Vukova. Uz tekst je bila objavljena i vaša napomena da posjedujete točnu adresu druga M. K. I. Međutim, ustanovljeno je da taj vaš navodni »suradnik« doista »živi« u Zagrebu, ali na nepostojećoj adresi!

Jasno nam je u kakvom je odnosu vaš postupak s novinarskim kodeksom, no pitamo se, neovisno o izmišljanju »suradnika«: u čijem interesu objavljujete napade na Vicu Vukova upravo u vrijeme kad protiv njega vode pravu hajku brojni »ljubitelji« hrvatske pjesme.

Drugu Tomi Dragičeviću, zamjeniku okružnog javnog tužioca – Split

Odlukom Okružnog suda u Splitu broj KT-I-216/71 od 23. kolovoza 1971. podigli ste optužnicu protiv Vlatka Beidengela, Mile Dropulića i Ive Provića iz Opuzena zbog sudjelovanja u tučnjavi u kavani u Opuzenu, u kojoj je udarcem noža ubijen nastavnik Mile Franičević. Poznato je da je do tučnjave došlo zbog izazivačkog ponašanja Ibre Dedića, Hasima Muhića i njihove družine, da je Hasim Muhić usmrtio nastavnika Franičevića kad ih je ovaj upozorio da se pristojno ponašaju, te da su tri građana, protiv kojih se podiže optužnica, inače prijatelji ubijenoga, sudjelovali samo u pokušaju smirivanja atmosfere. Posebno je poznata uloga milicionara Čulibrka, koji je otvoreno štitio nasilnike. Politički aktiv Opuzena, kao i Socijalistički savez na svojim sjednicama, konstatirali su da je držanje milicionara Čulibrka, kao i ostale dvojice opuzenskih milicionara, od kojih ni jedan nije bio Hrvat, bilo krajnje neprijateljsko prema svim mještanima hrvatske narodnosti, pogotovo u prilikama kad su se pjevale stare hrvatske nacionalne pjesme kao »U boj, u boj«, »Vilo Velebita« i druge, te je posebno zaključio da je ponašanje Čulibrka u spomenutoj tučnjavi u kojoj je izgubio život jedan zaslužni društveni radnik bilo sasvim nespojivo s njegovom funkcijom čuvara javnog reda i mira. Na zahtjev političkog aktiva Čulibrk je povučen s dužnosti u Opuzenu.

Molim zamjenika okružnog javnog tužioca u Splitu Tomu Dragićevića da odgovori zašto nije uvažio mišljenje političkog aktiva Opuzena da je Čulibrk bio jedan od galvnih krivaca nereda i protiv njega podigao optužnicu, već je podigao optužnicu protiv prijatelja ubijenoga, koji s ubojstvom i ubojicama nemaju nikakve veze?

Udruženju pomorskog brodarstva Jugoslavije (2.)

U prostorijama jednog lučkog poduzeća pročitali smo slijedeći poziv:

»... 16. IX u 9 ČASOVA ODRŽAĆE se sastanak Udruženja pomorskog brodarstva SA, predstavnicima lučkih PREDUZEĆA u prostorijama JUGOSLOVENSKE (!) linijske plovidbe, Rijeka.

Dnevni red:

1. Povećanje CENA lučkih usluga ... itd.

Molite se da NEIZOSTAVNO prisustvujete sastanku.«

Ovaj nas je tekst začudio, ali smatrali smo da se radi o slučajnosti. Međutim, u istom poduzeću pronašli smo i »AKTUELNE VESTI — Broj 9,« koje je isto Udruženje izdalo »u Beogradu, 18. JUNI 1970. GODINE.«, u kojima je objavljen »Pregled PREVOZA robe stranim brodovima prema DOBIVENIM ZAHTEVIMA za izdavanje potvrda, za regres vozarine SPOLJNOTRGOVINSKIM organizacijama u 1969. g.« Uz rijetke iznimke — UDRUŽENJE POMORSKOG BRODARSTVA JUGOSLAVIJE u Beogradu kao službeni jezik sustavno upotrebljava srpski književni jezik.

U pomorskom brodarstvu zaposleno je oko 13.000 radnika, od čega 87 posto Hrvata, oko 7 posto Crnogoraca i oko 4 posto Slovenaca, te oko 2 posto Srba. Morske obale SR Slovenije protežu se na 24 km, SR Hrvatske na 959,7 km (s otocima 3.126,3 km), SR Bosne i Hercegovine na 11,4 km i SR Crne Gore na 134,5 km (s otocima 140,5 km), tj. jadranska je morska obala SFRJ duga 1.129,8 km (s otocima 3.302 km). Na cijelom tom prostranstvu ne upotrebljava se jezik na kojem se Udruženje pomorskog brodarstva Jugoslavije već 13 godina (od kada je preseljeno iz Rijeke!) obraća pomorcima i lučkim radnicima, tj. dijelu radničke klase udružene u samoupravnim organizacijama udruženog rada.

PITAMO: DA LI UDRUŽENJE POMORSKOG BRODARSTVA JUGOSLAVIJE IMA PRAVO DA SVOJIM ČLANOVIMA — NEPOSREDNIM PROIZVOĐAČIMA NAMEĆE JEZIČNU NORMU KOJOM SE ONI NE SLUŽE?

Kako postaviti pitanje?

Pročitali smo u »Vjesniku« (16. rujna):

Na sjednici Republičkog vijeća Sabora 15. rujna zastupnik Marko Horvat iz Belog Manastira iznio je da u Baranji ima inicijativa da se osnuju ogranci Matice hrvatske i Prosvjete, ali da sekretar komiteta SK takve inicijative zabranjuje. Zastupnik Horvat upitao je: zašto se ogranci Matice hrvatske u Baranji ne smiju osnivati?

Odgovarajući na to pitanje predsjednik Republičkog vijeća Sabora, Dragutin Despot, izjavio je da su Matica hrvatska i Prosvjeta kao organizacije s kulturnom funkcijom društveno priznate i prihvaćene, te da »ne dolaze ni od koga u pitanje«. Odmah zatim i sâm je Dragutin Despot, međutim, ta kulturna društva doveo u pitanje izjavivši: da li u nekoj sredini treba organizirati Maticu hrvatsku ili Prosvjetu — to da je »stvar te političke sredine«.

I što sad: smije li Matica hrvatska osnivati svoje ogranke ili ne smije? Dilemi nema mjesta: Matica hrvatska, najstarije i najbrojnije hrvatsko kulturno i znanstveno društvo, legalna je društvena organizacija, odobrena pravomoćnim aktom nadležnog državnog organa. Shodno tome, djelatnost Matice hrvatske može biti zabranjena također samo pravomoćnim aktom nadležnog državnog organa — i nikako drukčije.

Ispravno postavljeno, pitanje u ovome slučaju stoga glasi: što je poduzeto protiv spomenutog sekretara SK koji, zabranjujući osnivanje ogranaka Matice hrvatske u Baranji, postupa ne samo nekulturno nego i protuzakonito?

Šovinizam – samo čiji?

Najnoviji grijeh pripisan na dugačku i nikad završenu listu nepodopština koje je, po nekima, samo ta »strašna« i »perfidna« Matica hrvatska kadra počiniti — saznali smo iz uvijek dobro obaviještene »Politike« koja prenosi što je rečeno na zajedničkoj sjednici Sekretarijata CK SK Srbije i PK SK Vojvodine u Novom Sadu:

»Ovakva 'briga' i 'emisarstvo' primećuju se i u potezu Matice hrvatske koja je ovog leta ponudila nekoliko stipendija za studije Hrvata iz Subotice u Zagrebu i to preko novoosnovanog hrvatskog KUD 'Bunjevačko kolo'. U ovo su umešani i neki društveni radnici i članovi SK koji više ne žive u Subotici.«

Dvojbu izaziva samo nejasnoća u čemu se sastoji nedopustivost ovoga postupka: je li štetno što netko nudi stipendije za studij i time narušava postojeću kvalifikacionu strukturu Hrvata iz Subotice — koja bi, možda, morala ostati nepromijenjena? — ili je pak nevolja što se stipendije nude za studij u Zagrebu, gdje možda nema dovoljno dobrih učilišta? Ili je — da spomenemo i gotovo nevjerojatnu pretpostavku — nedopustivo da upravo Matica hrvatska pomogne u studiju mladim Hrvatima iz SAP Vojvodine? Možda Matica hrvatska nije kulturna ustanova? Možda Hrvati u Subotici žive i moraju živjeti u rezervatu i ne smiju studirati izvan granica svoje pokrajine i republike? Možda im prijeti najstrašnija pogibelj da studirajući u Zagrebu i dalje ostanu ono što jesu — Hrvati? Možda je to šovinizam? Čini se da jest — samo čiji? ...

Stručno izvedeno

»Nedjeljna Dalmacija« od 19. IX. o.g. prenosi dio službenog izvještaja viškog milicionara Milana Kolundžije u kojem se doslovno kaže:

»Kad sam s Vodanovićem započeo razgovor, on je uporno šutio. Na pitanje zašto ne odgovara počeo je vrijeđati. Bio sam revoltiran i nisam se više mogao suzdržati. Usmjerio sam karate-udarac prema njegovu vratu. Zamahnuo je glavom i dlan je pogodio lice. Od udarca mladić je pao na pod. Podigao sam ga i nogom udario u želudac. Ponovno je pao i tada sam ga dva-tri puta udario palicom. Nakon toga sam ga otpustio.«

Nakon tih stručno izvedenih udaraca osamnaestogodišnji Jakša Vodanović prebačen je u splitsku bolnicu s dvostrukim prijelomom vilice, a milicionar Milan Kolundžija je suspendiran. Eto, događa se i to.

POLITIČKA KARIKATURA - ZA I PROTIV

Bijaše to pedesetih godina. Na jednom primanju u Buckinghamovoj palači u Londonu, na kojem je bila prisutna sva politička elita Velike Britanije i najugledniji predstavnici sedme sile, legendarni Winston Churchill prišao je karikaturisti Vickyju, tada jednom od vodećih pera evropske političke karikature, i znatiželjno ga upitao:

— Zanima me zašto me uvijek crtate s tako tankim nogama?

— Objašnjenje je vrlo jednostavno, gospodine predsjedniče: — ležerno će Vicky — Štedim tuš.

Građanska se klasa ponosila tom anegdotom i rado je isticala u svakom prikladnom momentu. Bio je to neposredni dokaz njene velike »demokracije« i propagandni potez koji se samo može poželjeti.

Sve do nedavno takav bi dijalog u nas izazvao pravu konsternaciju među političarima, a na karikaturu bi bila bačena anatema od koje bi ona sigurno postala sterilnom za izvjesno vrijeme.

Historiografija unutrašnjo-političke karikature u Jugoslaviji poslije Oslobođenja imala bi vrlo lagan posao u obrađivanju razdoblja od 1945. do historijskog Brijunskog plenuma. Ali, sadržaj tog poglavlja najbolje je to prije zaboraviti: Karikatura se bila svela na manje-više bolesno i udvorno, sterilno oblijetanje oko birokratizma.

Do buđenja prave polemičke karikature dolazi tek nakon Brijunskog plenuma, da bi svoj puni zamah dobila nakon Desete sjednice CK SKH, u razdoblju otvorenog dijaloga političara i ostalih društvenih snaga u pitanjima promjene Ustava, promjene ekonomskog sistema i naravno, promjene NAČINA mišljenja, što neizbježno slijedi iz svih promjena u životu SFRJ.

Svaka politička snaga svjesna je da u borbi za svoje jasno definirane ciljeve mora zaposliti sredstva masovne komunikacije kao jedno od osnovnih oruđa u nastojanju da postigne svoj cilj. Televizija i tisak najmoćnije su snage masovne komunikacije. Komentar, fotografija i karikatura najdjelotvorniji su oblici novinskog izražavanja.

Što nam nudi karikatura?

Njena velika izražajna moć izaziva neposredno reagiranje i prihvaćanje ili odbijanje. Zato karikatura ima veliki utjecaj na stvaranje određenih stajališta kod publike. Ona ih istovremeno čini i sudionicima: u trenutku kad je pokušavaju prepričati ili prokomentirati. Čitalac karikaturu vrlo lako reproducira. Nije mu potrebna upotreba velikog broja riječi, ukoliko je karikatura jednostavna u svojoj poruci. Mnoštvo često stručnih pojmova koji u prosječnom čitatelju izazivaju averziju, karikatura zamjenjuje s nekoliko poteza pera. Zato se lako pamti i lako prenosi. (Naravno: govorimo o karikaturi koja posjeduje određene kvalitete). To su osobine zbog kojih karikatura u angažiranoj štampi zauzima istaknuto mjesto i uživa punu pažnju.

Jedno još neizleglo pile već nastoji izići iz federalnog okrilja. Ali, tko je to u našoj federaciji tako odrastao, da s toliko superiornosti vidi i sudi!?

Zadnjih godinu dana naročito veliku popularnost i »publicitet« u određenim krugovima doživjela je angažirana karikatura beogradskih karikaturista. Taj snažni porast interesa za karikaturu izazvala je živa politička klima u kojoj se nalazi današnja Jugoslavija. Niz objavljenih karikatura privukao je pažnju javnosti i izazvao dvojaka reagiranja: od zbunjenosti do negodovanja. Mogućnost različitih odnosa sama po sebi nije nikakvo zlo. Naprotiv, potpuno je naravno, da se u našem demokratskom društvu publika opredjeljuje za ono što joj se sviđa. Ali to ne jamči da je potpuno svejedno KAKVE se poruke šalju preko tih karikatura, kakva im je politička platforma i čije interese zastupaju: jer demokracija ne vodi izjednačavanju svih pozicija! U jesen 1970. beogradska je »Politika« donijela karikaturu Ferija Pavlovića na kojoj se vide dva čovjeka kako sjede na klupi u parku i razgovaraju. Jedan od njih čita sportsku stranu u novinama i obraća se drugome: »Nekad je i Jedinstvo igralo u Saveznoj ligi«.

Crtački sasvim prosječna i idejno vrlo jasna karikatura. Baš u to vrijeme vodila se otvorena diskusija među najvišim forumima republikâ i Federacije o promjeni Ustava, kojima se garantira i daje daleko veće pravo republikama. Karikatura potpuno određeno zastupa stajalište: ono što se danas dešava u vezi s promjenama Ustava direktno šteti »jedinstvu zemlje«. Drugim riječima: upropaštava se ono što se godinama gradilo — od Oslobođenja do danas.

U jeku najteže diskusije u vezi s promjenama Ustava, kada se stalo na stajalište »stvoriti novu Federaciju s nacionalnim suverenitetom republikâ i usporedno s tim mijenjati postojeći ekonomski sistem« ... beogradske »Večernje novosti« od 14. I. 1971. donose karikaturu na kojoj se vidi zgrade Savezne skupštine iz koje jure štakori. Jedino objašnjenje (za neupućene) jest izreka: Kad brod tone, prvo ga napuštaju štakori! — Aluzija je više nego jasna: brod — Savezna skupština — Jugoslavija (u krajnjoj instanci).

Jačanje SAMOUPRAVNIH prava u svim sredinama, lomljenje centralističkih, unitarističkih i birokratskih oblika društvenog života za redakciju »VN« znači potapanje broda naše zajednice! To je evidentno! Karikatura je objavljena na drugoj stranici, na stranici koja je rezervirana za komentare. Kako bi šutnja u današnjoj političkoj situaciji, kada golema većina građana Jugoslavije prihvaća nove programe, mogla značiti odobravanje, »Večernje novosti« su bile prisiljene da na te prilike odgovore svojom karikaturom: posvjedočivši tako svoje neslaganje s njima.

Naravno, karikaturist nije sam u objavljivanju karikature. Iza njega stoji redakcija, koja podržava određeno stajalište, stajalište jednog kruga. Karikatura nikada nije samo autorov prohtjev, njegov privatni čin: ona uvijek u politici predstavlja stanovište određenih društvenih snaga.

Očajničko koprcanje birokracije koja gubi tlo pod nogama, a s njim slobodu centralističkog odlučivanja, na svakom koraku nastoji kompromitirati svako nastojanje oko promjena. Ona je prisvojila monopol na tumačenje općih društvenih interesa, na određivanje puteva daljnjeg društvenog kretanja; ona je preuzela i ulogu jedinog tumača društvenih zakona i jedinog planera organizacije društva u svim oblastima. Karikatura »Večernjih novosti« zastupa upravo taj krug i njegove interese!

Birokracija dakle još u svojim rukama drži bar dio sredstava za masovnu komunikaciju. To pokazuje činjenica da se mnoge njene ideje javljaju preko karikatura na stranicama mnogih naših dnevnih i tjednih listova.

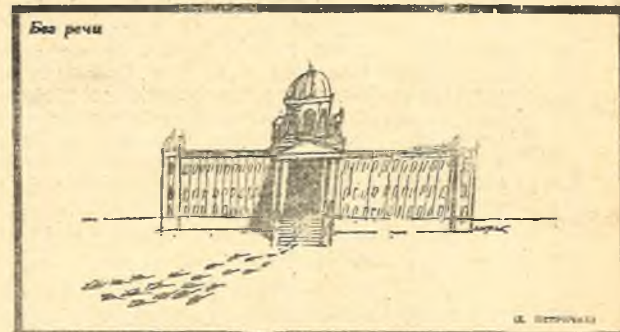
U današnjoj političkoj konstelaciji ekonomska pitanja zauzimaju jedno od središnjih mjesta u raspravama. I dok su se mnogi politički forumi u Hrvatskoj izjasnili protiv eksploatatorskog sistema centralističkih banaka i velikih reeksportera »Večernje novosti« od 17. II. 1971. našle su se ponukane da lansiraju karikaturu Predraga Karaksića s izrazito provokatorskom tendencijom. Na crtežu vidimo dva siromaha na nekoj pustoj obali (dozvolite da ih smjestimo na dalmatinsku obalu, toliko privlačnu za ulaganje kapitala) i jedan drugom sjetno kaže: »Kad bi naišao neki reeksporter pa da počne da nas eksploatiše«.

Ima nekoliko mogućnosti da se shvati karikatura. Prvo: dopustite reeksporterima (znamo koji su to!) ulaganje novaca u ovaj siromašni kraj, pa će svi odlično živjeti (sic!); drugo: Dalmacija želi da se u nju ulaže, ali im »netko« to ne dopušta; i treće (što je porazno za karikaturu i njenog autora): Hrvatska je tako siromašna da nema novaca za ulaganje u svoje krajeve.

Karikatura Milorada Dobrića objavljena u »Ježu« 25. XII. 1970. posve je nejasna za publiku koja nije u toku događaja. Preko čitave stranice objavljen je crtež na kojem se vidi jadnik na pustom otoku (Opet to more! Otkuda taj interes?). Zatim dolazi neki bogati alturist koji podiže raj na otočiću, a u znak zahvalnosti bivši jadnik (koji je sada sit i bogat) tjera jednim udarcem noge »naivnog« bogatuna iz gotovog raja.

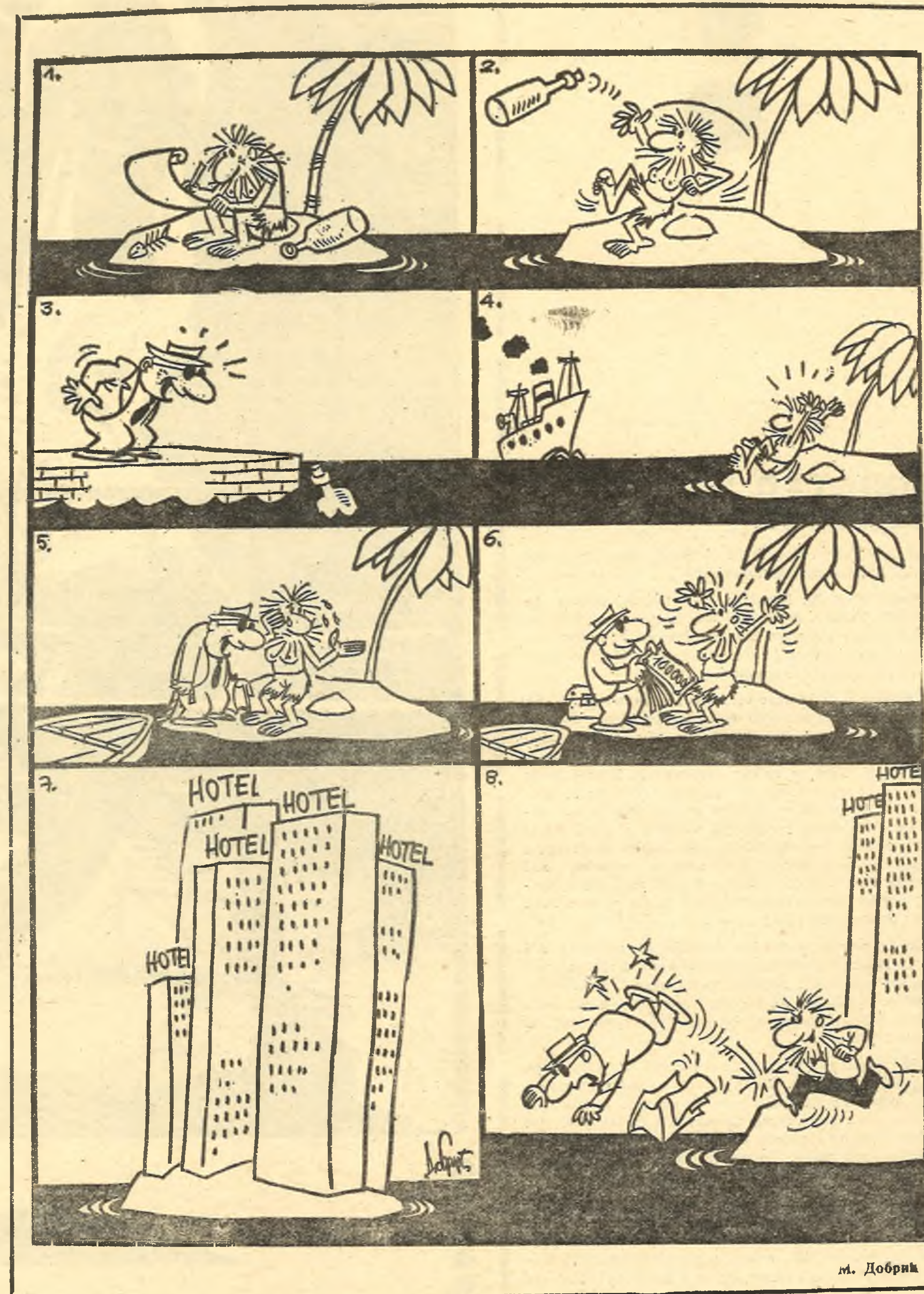
Samo dvije republike čvrsto stoje na svojim nogama na postolju spomenika. Jedna je, prema crtežu, Republika Srbija (sa Vojvodinom i Kosovom u naručju); a druga? ...
(Naslovna strana »Jež«-a 29. I. 1971.)

Čiji to brod tone?!
(»Večernje novosti« 14. I. 1971.)

Izvrstan crtež, odličan vic ali ... Karikatura stanja, a ne i uzroka! (VUS, 10. II. 1971.)

Jadni naši dobrotvorci – reeksporteri! Eto kako im se vraća! ... (»Jež«, 25. XII. 1970.)

Slučaj Cavtat, slučaj Trogir, slučaj Duilovo i mnogi drugi još neotkriveni prisutni su u toj karikaturi. Vic je tu zanemaren, on uopće ni ne postoji. Dakle, ako ne postoji vic, onda je motiv za objavljivanje nešto sasvim drugo: jednako jasno kao i u prethodnom slučaju!

Zagrebačka karikatura koja se bavi unutrašnjo-političkom problematikom nema toliko rafirmana u prilaženju pojedinim osjetljivim temama. Poanta njene poruke zasniva se na deskripciju postojećeg stanja. Njoj je najvažnije da publici karikirano prikaže politički moment u kojem se nalazimo. Ona je manje-više vremenski točno određena. Vic je uglavnom u prvom planu i u tome su neki zagrebački karikaturisti pravi majstori. U toj karikaturi zabrinjava skoro potpuno pomanjkanje političke prejudikacije. Ona se bavi samo STANJEM a ne UZROKOM stanja. Polazeći od takvih, već ukorijenjenih predispozicija k stvaranju karikature (s cenzurom već u fazi premeditacije!) neminov i sama politička poanta stavlja u drugi plan. Bav isključivo postojećim stanjem, zanemariti situaciju koja mu je prethodila, apstrahirati društvene, političke i ekonomske uzroke i razloge promjena koje nastaju, njihove zahtjeve — to znači ne shvatiti suštinu prave političke karikature. Ne tvrdim da tako postupa većina zagrebačkih karikaturista, ali je činjenica da su daleko od svojih beogradskih kolega u orijentiranju svojih radova, kada se brani određeno političko stajalište.

Ovo nije ni povijest, ni egzegeza karikature kao oblika novinarskog izraza. U pitanju je samo skica jednog stanja kojom se želi pokazati mjesto i značenje tog rada u našim sredstvima javnog komuniciranja. A izvan svake je sumnje — što je već i znanstveno utvrđeno! — da pojedine grupe za pritisak koriste karikaturu i njeno djelovanje, brže ili sporije, na svijest društva. Zato i jest potrebno bar malo razmisliti o tome gdje i što zastupa naša politička karikatura u ovom političkom trenutku.

Dinko Žibrat